

ПІСЛЯСИНОДАЛЬНЕ
АПОСТОЛЬСЬКЕ ПОВЧАННЯ

VERBUM DOMINI

СВЯТІШОГО ОТЦЯ
ВЕНЕДИКТА XVI

ЄПИСКОПАМ, ДУХОВЕНСТВУ,
БОГОПОСВЯЧЕНИМ ОСОБАМ
ТА ВІРНИМ МИРЯНАМ
ПРО СЛОВО БОЖЕ
В ЖИТТІ ТА МІСІЇ ЦЕРКВИ

ПІСЛЯСИНОДАЛЬНЕ
АПОСТОЛЬСЬКЕ ПОВЧАННЯ

VERBUM DOMINI

СВЯТИШОГО ОТЦЯ
ВЕНЕДИКТА XVI

ЄПИСКОПАМ, ДУХОВЕНСТВУ,
БОГОПОСВЯЧЕНИМ ОСОБАМ
ТА ВІРНИМ МИРЯНАМ
ПРО СЛОВО БОЖЕ
В ЖИТТІ ТА МІСІЇ ЦЕРКВИ

Львів
Видавництво “Свічадо”
2011

ЗМІСТ

Вступ [1]

Щоб наша радість була повна [2]
Від *Dei Verbum* до Синоду про Слово Боже [3]
Синод єпископів присвячений Слово Божому [4]
Пролог Євангелія від Йоана як путівник [5]

ЧАСТИНА ПЕРША

VERBUM DEI

Бог, який говорить

Бог у діалозі [6]
Аналогія Слова Божого [7]
Космічний вимір Слова [8]
Створення людини [9]
Реалізм Слова [10]
Христологія Слова [11-13]
Есхатологічний вимір Слова Божого [14]
Слово Боже і Святий Дух [15-16]
Передання і Святе Письмо [17-18]
Святе Письмо, натхнення та істина [19]
Бог Отець – джерело і початок Слова [20-21]

Відповідь людини Богові, який говорить

Покликані увійти в Союз із Богом [22]
Бог слухає людину і відповідає на її запитання [23]
Розмовляти Богом Його словами [24]
Слово Боже і віра [25]
Гріх як не слухання Слова Божого [26]
Марія – "Mater Verbi Dei" і "Mater fidei" [27-28]

Герменевтика Святого Письма у Церкві

Церква як первинне місце Біблійної герменевтики [29-30]
"Душа священного богослов'я" [31]

Розвиток біблійних досліджень і Учителство Церкви [32-33]
Біблійна герменевтика Другого Ватиканського Собору: вказівка, яку потрібно сприйняти [34]
Небезпека дуалізму та секуляризована герменевтика [35]
Віра і розум у підході до Святого Письма [36]
Буквальний смисл та духовний смисл [37]
Необхідне перевищення «букви» [38]
Внутрішня єдність Біблії [39]
Зв'язок між Старим та Новим Заветом [40-41]
“Темні” сторінки Біблії [42]
Християни і євреї в стосунку до Святого Письма [43]
Фундаменталістське тлумачення Святого Письма [44]
Діалог між душпастирями, богословами та екзегетами [45]
Біблія та екуменізм [46]
Наслідки для програми богословських студій [47]
Святі та тлумачення Святого Письма [48-49]

ЧАСТИНА ДРУГА VERBUM IN ECCLESIA

Слово Боже і Церква

Церква приймає Слово [50]
Постійна присутність Христа в житті Церкви [51]

Літургія – привілейоване середовище Слова Божого

Слово Боже у богослужінні [52]
Святе Письмо і Святі Таїнства [53]
Слово Боже та Євхаристія [54-55]
Сакраментальний вимір Слова [56]
Святе Письмо та Лекціонар [57]
Проголошення Слова та служіння читця

[58]
Важливість проповіді [59]
Доцільність гомілетичного Правильника [60]
Слово Боже, Святе Таїнство Примирення та Єлеопомазання [61]
Слово Боже і Часослов [62]
Слово Боже і Бенедикціонарій [63]
Поради та конкретні пропозиції щодо активізації літургійного життя [64]
а) Літургійне звершення Слова Божого [65]
б) Слово і тиша [66]
в) Урочисте проголошення Слова Божого [67]
г) Слово Боже в християнському храмі [68]
д) Використання у богослужіннях виключно біблійних текстів [69]
е) Літургійний спів, натхненний Біблією [70]
є) Особлива увага до незрячих та нечуючих [71]

Слово Боже в церковному житті

Зустрічати Слово Боже у Святому Письмі [72]
Біблійна активізація душпастирської діяльності [73]
Біблійний вимір катехизації [74]
Біблійна формація християн [75]
Святе Письмо на великих церковних зібраннях [76]
Слово Боже і покликання [77]
а) Слово Боже і священнослужителі [78-81]
б) Слово Боже і кандидати до Священства [82]
в) Слово Боже і богопосвячене життя [83]
г) Слово Боже і миряни [84]
д) Слово Боже, подружжя та сім'я [85]
Молитовне читання Святого Письма і lectio divina [86-87]
Слово Боже і марійська молитва [88]
Слово Боже і Свята Земля [89]

ЧАСТИНА ТРЕТЯ VERBUM MUNDO

Місія Церкви – проголошувати Слово Боже світові

- Слово від Отця і до Отця [90]
- Проголошувати світові Логос Надії [91]
- Зі Слова Божого місія Церкви [92]
- Слово і Царство Боже [93]
- Усі хрещені мають відповідальність проголошувати Слово [94]
- Необхідність післанництва *ad gentes* [95]
- Проголошення Слова і нова євангелізація [96]
- Слово Боже і християнське свідчення [97-98]

Слово Боже і зобов'язання у світі

- Служити Ісусові у його “братах найменших” (Мт 25,40) [99]
- Слово Боже і зобов'язання у світі задля справедливості [100-101]
- Проголошення Слова Божого, примирення і мир між народами [102]
- Слово Боже і діяльна любов [103]
- Проголошення Слова Божого і молодь [104]
- Проголошення Слова Божого і мігранти [105]
- Проголошення Слова Божого і стражденні [106]
- Проголошення Слова Божого і вбогі [107]
- Слово Боже й збереження створеного [108]

Слово Боже і культура

- Значення культури для життя людини [109]
- Біблія як великий код культури [110]
- Знання Біблії в школах та університетах [111]
- Святе Письмо у різних мистецьких проявах [112]

- Слово Боже і засоби соціальної комунікації [113]
- Біблія та інкультурація [114]
- Переклади і поширення Біблії [115]
- Слово Боже долає межі культур [116]

Слово Боже і діалог між релігіями

- Значення діалогу між релігіями [117]
- Діалог між християнами і мусульманами [118]
- Діалог з іншими релігіями [119]
- Діалог і релігійна свобода [120]

Висновок

- Визначальне Слово Бога [121]
- Нова євангелізація і нове слухання [122]
- Слово і радість [123]
- Mater Verbi et Mater laetitiae* [124]

ВСТУП

1. “Слово Господнє повік перебуває. Оце ж воно і є, оте слово, що було вам благовістование” (*І Пт.* 1, 25; пор. *Іс.* 40, 8). Це твердження з *Першого Послання Апостола Петра*, покликаючись на слова пророка Ісаї, вказує нам на таємницю Бога, Який об’являється через дар Свого Слова. Це Слово, Яке існує вічно, ввійшло в час. Бог промовив Своє відвічне Слово у людський спосіб; Його Слово “стало тілом” (*Йо.* 1,14). Це добра новина. Це вістка, яка через століття дійшла до нас сьогодні. Упродовж 5–26 жовтня 2008 року у Ватикані відбувалася XII Звичайна Генеральна Асамблея Синоду Єпископів на тему “Слово Боже в житті та місії Церкви”. Це був глибокий досвід зустрічі з Христом, Словом Отця, Який перебуває там, де двоє або троє зібрані в Його Ім’я (пор. *Мт.* 18, 20). Це Післясинодальне апостольське повчання є моєю відповіддю на прохання синодальних Отців поділитися зі всім Божим людом багатством синодальних напрацювань, а також вказівками – плодами спільної праці¹. Тому я б хотів послатися на те, що напрацював Синод, беручи до уваги наступні документи: *Lineamenta* [*Напрямні*], *Instrumentum laboris* [*Робочий документ*], доповіді *ante* та *post disceptationem* [*перед та після дискусії*], тексти доповідей, виголошених у залі чи поданих у письмовій формі, Звіти Малих груп та їхні дискусії, кінцеве Послання до Божого люду і особливо конкретні *Propositiones* [*Пропозиції*], які, на переконання синодальних Отців, є вкрай важливими. Таким чином, я б хотів вказати на

---

¹ Пор. *Propositio*, 1.

деякі основні принципи для того, щоб, у житті Церкви, заново віднайти Слово Боже – джерело постійного оновлення, – бажаючи водночас, щоб воно дедалі більше ставало основою всієї діяльності Церкви.

Щоб наша радість була повна

2. Передусім хочу згадати, яким прекрасним і захопливим був досвід повторної зустрічі з Господом Ісусом під час Синодального зібрання. Тому, відповідаючи на прохання синодальних Отців, я звертаюся до всіх вірних словами святого Йоана з його Першого Послання: “а життя об’явилося, і ми бачили, й свідчимо, й звістуємо вам життя вічне, що в Отця перебувало й нам явилось, – що ми бачили й чули, звістуємо й вам, щоб і ви мали спільність із нами. А наша спільність – з Отцем і з Його Сином Ісусом Христом» (1 Йо. 1, 2-3). Апостол говорить нам про змогу *слухати, бачити, торкатися та споглядати* (пор. 1 Йо 1, 1) Слово Життя, тому що Життя об’явилося в Христі. А ми, покликані до сопричастя з Богом та одні з одними, повинні бути провісниками цього дару. З цієї керигматичної точки зору, синодальна Асамблея була для Церкви та світу свідченням того, якою прекрасною є зустріч зі Словом Божим у церковному сопричасті. Саме тому я захожую всіх вірних заново пережити особисту та спільнотну зустріч з Христом, Словом Життя, Яке стало видимим, а також стати Його післанцями для того, щоб дар Божого життя – сопричастя – щораз більше ширився по всьому світі, тому що участь у житті Бога, Трійці Любові, дає *повну радість* (пор. 1 Йо. 1, 4). Даром і безвідкличним завданням Церкви є ділитися радістю, яка народжується

із зустрічі з Особою Христа, Словом Божим, присутнім серед нас. У світі, який часто вважає Бога зайвим або чужим, ми – подібно до святого Петра – визнаємо, що тільки в Нього “слова життя вічного” (Йо. 6, 68). Немає нічого важливішого за те, щоб заново відкрити сучасній людині доступ до Бога – Бога, Який говорить і показує нам Свою любов, щоб ми мали життя і мали його достоту (пор. Йо. 10, 10).

Від “Dei Verbum” до Синоду про Слово Боже

3. Ми розуміємо, що, присвятивши XII Звичайну Генеральну Асамблею Синоду Єпископів Слову Божому, ми порушили тему, яка в певній мірі є *серцем* християнського життя, продовження попереднього зібрання Синоду, темою якого була *Євхаристія – джерело і вершина життя та місії Церкви*. Основою Церкви є Слово Боже, вона з нього народжується і ним живе². Люд Божий упродовж віків своєї історії завжди віднаходив у ньому свою силу, і сьогодні церковна спільнота зростає, слухаючи, літургійно служачи та вивчаючи Слово Боже. Необхідно визнати, що впродовж останніх десятиліть церковне життя стало чутливішим до цього питання, особливо стосовно християнського Об’явлення, живого Передання та Святого Письма. Можна сказати, що від понтифікату Папи Лева XIII зростала кількість звернень із метою поглибити усвідомлення важливості Слова Божого та вивчення Біблії в житті Церкви,³ а кульмінацією цього став Другий Ватиканський Собор, конкрет-

² Пор. XII Звичайна Генеральна Асамблея Синоду Єпископів, *Instrumentum laboris*, 27.

ний плід якого – оприлюднення Догматичної конституції про Боже Об'явлення *Dei Verbum*. Вона є важливою віхою в історії Церкви: “Синодальні отці [...] із вдячністю визнають велику користь, яку цей документ приніс для життя Церкви в екзегетичній, богословській, духовній, душпастирській та екуменічній сферах”⁴. Зокрема, впродовж цих років зросло усвідомлення “тринітарної та історично-спасенної перспективи Об'явлення”⁵, в якій ми визнаємо Ісуса Христа як посередника і повноту всього Об'явлення⁶. Церква постійно голосить кожному поколінню, що Він “цілою своєю прихильністю і появою, словами і ділами, знаками і чудесами, а передовсім смертю Своєю і славним воскресінням із мертвих, пославши в кінці Духа істини, вивершуючи об'явлення, його здійснює”⁷.

Усі добре знають, який великий поштовх дала Догматична конституція *Dei Verbum* для нового відкриття Слова Божого в житті Церкви, для богословських роздумів про Боже Об'явлення, та для вивчення Святого Письма. Учителство Церкви впродовж останніх десяти років також зробило багато звернень стосовно цих питань⁸. Церква, усвідомлюючи, що вона продовжує йти тією ж самою дорогою під

³ Пор. Лев XIII, Енци. *Providentissimus Deus* (18 листопада 1893 р.): *AAS* 26 (1893-1894), 269-292; Венедикт XV, Енци. *Spiritus Paraclitus* (15 вересня 1920 р.): *AAS* 12 (1920), 385-422; Пій XII, Енци. *Divino afflante Spiritu* (30 вересня 1943 р.): *AAS* 35 (1943), 297-325.

⁴ Пор. *Propositio*, 2.

⁵ *Ibid.*

⁶ Пор. Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об'явлення *Dei Verbum*, 2.

⁷ *Ibid.*, 4.

проводом Святого Духа, скликала цей Синод із відчуттям обов'язку подальшого поглиблення теми Слова Божого як для перевірки впровадження в життя соборових постанов, так і щоб відповісти на нові виклики, які сьогодення ставить перед тими, хто вірить у Христа.

Синод єпископів присвячений Слово Божому

4. На XII Синодальній Асамблеї Пастирі, що зібралися зі всього світу, об'єдналися довкола Слова Божого та символічно розмістили у центрі Асамблеї текст Біблії, щоб знову відкрити для себе те, що в повсякденному житті може видатися занадто очевидним: *факт, що Бог промовляє і відповідає на наші запитання*.⁹ Ми разом слухали Слово Боже і звершували його в літургії. Ми говорили один одному про те, що Господь діє серед Божого люду, ділилися надія-

⁸ Із-поміж різних звернень варто згадати наступні: Павло VI, Апостольське повчання. *Summi Dei Verbum* (4 листопада 1963 р.): *AAS* 55 (1963), 979-995; Павло VI, *Motu Proprio Sedula cura* (27 червня 1971 р.); Іван Павло II, *Загальна аудієнція* (1 травня 1985 р.): *L'Osservatore Romano* (2-3 травня 1985 р., стор. 6); Іван Павло II, *Звернення щодо пояснення Біблії в Церкві* (23 квітня 1993 р.): *L'Osservatore Romano* (25 квітня 1993 р., стор. 8-9); Іван Павло II, *Звернення до учасників міжнародного конгресу на тему «Святе Письмо в житті Церкви»* (16 вересня 2005 р.): *AAS* 97 (2005), 957; Бенедикт XVI, *Ангел Господній* (6 листопада 2005 р.): *L'Osservatore Romano* (7-8 листопада 2005 р., стор. 5). Потрібно також згадати звернення Папської біблійної комісії: *De Sacra Scriptura et christologia* (1984); *Єдність і різноманітність у Церкві* (11 квітня 1988 р.); *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.); *Єврейський народ і його Священні Писання в християнській Біблії* (24 травня 2001 р.); *Біблія і моральність. Біблійні корені християнської поведінки* (11 травня 2008 р.).

ми і турботами. Все це змусило нас усвідомити, що ми можемо поглибити наші відносини з Божим Словом виключно в межах “ми” Церкви у слуханні та сприйманні одні одних. Тому ми вдячні за свідчення про життя Церкви в різних частинах світу, які ми чули під час багатьох виступів у залі. Ми також зі зворушенням слухали братніх Делегатів, які прийняли запрошення взяти участь у засіданні Синоду. Я маю на увазі, зокрема, роздуми Його Святості Вартоломея I, Екуменічного Патріарха Константинопольського, за що синодальні Отці були йому щиро вдячні⁹. Крім цього, Синод єпископів уперше запросив рабина, щоб одержати цінні свідчення щодо єврейських Священних Писань, які є частиною і нашого Святого Письма¹¹.

І тому ми з радістю і вдячністю могли ствердити: “навіть сьогодні в Церкві триває П'ятдесятниця, а це означає, що Церква розмовляє багатьма мовами, і це не лише в зовнішньому вияві, тобто в ній представлені всі основні мови світу, а й в глибшому сенсі: в ній існує багато форм досвідчення Бога і світу, багатство культур, і лише таким чином виявляється широчінь людського життя та пов'язана з ним широчінь Божого Слова”¹². Навіть більше, ми могли водночас досвідчити, що П'ятдесятниця ще триває; багато народів ще очікують щоб Слово Боже проповідувалося їхньою мовою та в їхній культурі.

Як не згадати також те, що впродовж усьо-

⁹ Бенедикт XVI, *Звернення до Римської курії* (22 грудня 2008 р.): AAS 101 (2009), 49.

¹⁰ Пор. *Propositio*, 37.

¹¹ Папська біблійна комісія, *Єврейський народ і його Священні Писання в християнській Біблії* (24 травня 2001 р.), Ench. Vat., 20, ном. 733-1150.

¹² Бенедикт XVI, *Звернення до Римської курії* (22 грудня 2008 р.): AAS 101 (2009), 50.

го Синоду нас супроводжувало свідчення апостола Павла! Знаком Божого провидіння було й те, що XII Звичайна Генеральна Асамблея відбувалася власне в році, присвяченому особі Великого Апостола народів та проголошеному з нагоди 2000-ої річниці від дня його народження. Життя Апостола було вповні позначене запалом у поширюванні Слова Божого. Хіба можемо не чути в наших серцях його зворушливих слів про його місію проповідника Слова Божого: “Усе я роблю заради Євангелії” (*1 Кор.* 9,23); “Бо я, – пише він у *Посланні до римлян*, – не соромлюся Євангелії: вона-бо – сила Бога на спасіння кожному, хто вірує” (1, 16). Роздумуючи над Словом Божим у житті та в місії Церкви, ми не можемо не думати про святого Павла та його життя, присвячене благовісті Христового спасіння всім народам.

Пролог Євангелія від Йоана як путівник

5. Завдяки цьому апостольському повчанню хотів би, щоб плоди праці Синоду ефективно вплинули на життя Церкви: на особистий зв'язок зі Святим Письмом, на його пояснення в літургії та катехизі, а також у наукових дослідженнях, щоб Біблія не залишалася Словом із минулого, а була Словом живим та актуальним. Тому хочу представити та поглибити результати Синоду, постійно покликаючись на пролог *Євангелія від святого Йоана* (*Йо* 1, 1-18), який говорить нам про те, що є основою нашого життя: Слово, яке споконвіку було в Бога, стало тілом і оселилося між нами (пор. *Йо.* 1, 14). Цей чудовий текст містить синтез усієї християнської віри. З особистого досвіду зустрічі із Христом і слідування за Ним, Йоан, якого традиція ототожнює з учнем, “що

його Ісус любив” (пор. *Йо.* 13,23; 20,2; 21,7.20), дійшов до глибокого переконання, що “Ісус є втіленою Божою Мудрістю, Його вічним Словом, яке стало смертною людиною”¹³. Нехай той, хто “побачив і увірував” (*Йо.* 20, 8), допоможе також і нам прихилити голову на груди Христа (пор. *Йо.* 13, 25), звідки потекла кров і вода (пор. *Йо.* 19, 34) – символи Святих Таїнств Церкви. Беручи приклад з апостола Йоана та інших натхненних авторів, дозволюмо Святому Духові вести нас, щоб ми могли *щораз більше любити Слово Боже.*

ЧАСТИНА ПЕРША

VERBUM DEI

*“Споконвіку було Слово,
і з Богом було Слово,
і Слово було – Бог...
і Слово стало тілом”
(Йо. 1, 14)*

---

¹³ Бенедикт XVI, *Ангел Господній* (4 січня 2009 р.): *Insegnamenti V, 1* (2009), 13.

БОГ, ЯКИЙ ГОВОРИТЬ

Бог у діалозі

б. Новизна біблійного Об'явлення полягає в тому, що Бог дає Себе пізнати в діалозі, який Він прагне з нами вести¹⁴. Про це йдеться в Догматичній конституції *Dei Verbum*, яка стверджує: невидимий Бог “з повноти Своєї любові промовляє до людей як до приятелів [...] і з ними перебуває [...], щоб запросити і прийняти їх до спільноти з Собою”¹⁵ Але ми недостатньо зрозуміли б послання Йоанового прологу, якщо б зупинилися на твердженні, що Бог промовляє з любов'ю до нас. Насправді, Слово Боже, через Яке “постало все” (*Йо.* 1, 3) і Яке стало тілом (*Йо.* 1, 14), є те саме, що існує “споконвіку” (*Йо.* 1, 1). Хоч вловлюємо тут натяк на початок *Книги Буття* (пор. *Бут.* 1, 1), насправді йдеться про абсолютний *початок*, який розповідає нам про внутрішнє життя Бога. Пролог Йоана ставить нас перед фактом, що *Логос* дійсно є *споконвіку* і що *споконвіку Він є Богом*. Отже, в Бога ніколи не було часу, в якому б не існував *Логос*. Слово існує перед сотворінням. Тому в центрі Божого життя лежить сопричастя, лежить абсолютний дар. “Бог є любов” (*1 Йо.* 4, 16), – скаже в іншому місці той самий Апостол, вказуючи тими словами на “християнський образ Бога і образ людини та її життя, який із цього образу Бога впливає”¹⁶. Бог дає нам пізнати Себе як таємницю нескінченної любові, в якій Отець відвічно виражає Своє Слово

¹⁴ Пор. *Relatio ante disceptationem*, I.

¹⁵ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об'явлення *Dei Verbum*, 2.

¹⁶ Бенедикт XVI, Енци. *Deus caritas est* (25 грудня 2005 р.), 1: AAS 98 (2006), 217-218.

в Святому Духові. Тому Слово, Яке споконвіку є з Богом і є Богом, об'являє нам Самого Бога в діалозі любові між Божими Особами і запрошує нас до участі в ньому. Сотворені на образ і подобу Бога-любові, ми можемо зрозуміти самих себе тільки тоді, коли приймаємо Слово і покірно дозволяємо Святому Духові діяти в нас. У світлі Об'явлення, доконаного Словом Божим, остаточно виявляється таємниця доли людини.

Аналогія Слова Божого

7. У цих спостереженнях, які є результатом роздумів над християнським таїнством, вираженим в Пролозі Євангелія від Йоана, тепер потрібно виділити те, на чому наголошували синодальні Отці стосовно різних способів використання виразу “Слово Боже”. Слушно говорили про симфонію слова – єдиного Слова, яке по-різному виражається, про “тісню на багато голосів”¹⁷. Щодо цього синодальні Отці говорили про аналогічне використання людської мови стосовно Слова Божого. Справді, якщо, з одного боку, цей вираз стосується того, що Бог говорить про Себе, то з іншого, він має різні значення, які потрібно ретельно розглянути під кутом їх взаємин як з точки зору богословської думки, так і з огляду на душпастирську практику. У пролозі Йоана чітко сказано, що *Логос* насамперед вказує на вічне Слово, тобто на Єдинородного Сина, народженого від Отця перед усіма віками та єдиносущного з Ним: “і з Богом було Слово, і Слово було – Бог”. Але те саме Слово, як стверджує святий Йоан,

¹⁷ *Instrumentum laboris*, 9.

¹⁸ Нікейсько-Константинопольський Символ віри: *DS* 150.

“стало тілом” (Йо. 1, 14); отож Ісус Христос, народжений від Пречистої Діви Марії, справді є Божим Словом, єдиносущним з нами. Таким чином, вираз “Слово Боже”, вказує на особу Ісуса Христа, предвічного Сина Отця, Який став людиною.

А оскільки в центрі Божого Об’явлення – подія Христос, то потрібно також визнати, що й саме створіння – *liber naturae* – загалом також є частиною цієї багатоголосної симфонії, в якій виражається єдине Слово. У той же спосіб ми сповідуємо, що Бог промовив Своє Слово в історії спасіння, що дав чути Свій голос; силою Свого Духа Він “говорив через пророків”¹⁸. Отож Слово Боже промовляється впродовж всієї історії спасіння, і сповнюється у таїнстві воплощення, смерті й воскресіння Сина Божого. Слово Боже проповідують також апостоли у послухові до наказу воскреслого Ісуса: “Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню” (Мр. 16, 15). Таким чином, Слово Боже передається завдяки живому Переданню Церкви. Нарешті, Словом Божим, затвердженим та натхненним Богом, є Святе Письмо, Старий і Новий Завіт. Все це допомагає нам зрозуміти, чому в Церкві ми так шануємо Святе Письмо, хоча християнська віра не є “релігією Книги”; християнство є “релігією Слова Божого”, не слова “написаного і німого, а Слова воплощеного і живого”¹⁹. Тому Святе Письмо потрібно проголошувати, слухати, читати, приймати та жити ним як Словом Божим, слідуючи апостольському Переданню, від якого воно невіддільне²⁰.

¹⁹ Св. Бернард з Клерво, *Homilia super missus est*, IV, 11: PL 183, 86 B.

²⁰ Пор. Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 10.

Як ствердили синодальні Отці, ми маємо справу з аналогічним використанням виразу “Слово Боже”, що треба усвідомити. Через те потрібно більше виховувати вірних, щоб вони могли вхопити його різні значення та розуміти його об’єднувальний сенс. Також, із богословського погляду, необхідно поглибити співвідношення поміж різними значеннями цього виразу, щоб краще висвітлити єдність Божого плану та центральне місце в ньому особи Христа²¹.

Космічний вимір Слова

8. Усвідомлюючи фундаментальне значення Божого Слова стосовно споконвічного Слова Бога, Яке стало тілом, єдиного Спасителя і Посередника між Богом і людиною²², і слухаючи те Слово, ми є проваджені біблійним об’явленням до визнання того, що воно є основою всієї дійсності. Щодо божественного *Логосу*, Пролог Євангелія від святого Йоана стверджує: “Ним постало все, і ніщо, що постало, не постало без Нього” (1, 3); також у *Посланні до Колосян* сказано про Христа, Який є “первородний усякого створіння” (1,15), що “все було Ним і для Нього створене” (1,16). Крім цього, автор *Послання до євреїв* пригадує нам: “Вірою ми знаємо, що світ сотворений словом Божим, так що видиме з невидимого постало” (11,3).

Ця звістка для нас є визвольним словом. Насправді, Святе Письмо стверджує, що все що існує, не постало внаслідок ірраціонального ви-

²¹ Пор. *Propositio* 3.

²² Пор. Конгрегація Доктрини Віри, Декларація *Dominus Iesus* щодо єдності та спасенної універсальності Ісуса Христа і Церкви (6 серпня 2000 р.), 13-15: AAS 92 (2000), 754-756.

падку, але є бажане Богом, та є складовою Його задуму, центром якого є запрошення до Божого життя у Христі. Створіння народжується від Логосу і несе незнищений відбиток творчого Розуму, Який все впорядковує і всім керує. Про це радісне переконання співають Псалми: “Словом Господнім створене небо, і подихом уст Його – вся Його оздоба” (33 [32], 6); і далі: “Бо Він сказав, і сталося; Він повелів, і постало” (33 [32], 9). Вся дійсність виражає це таїнство: “Небеса оповідають славу Богу, і діло рук Його проголошує твердь небесна” (19 [18], 2). Тому саме Святе Письмо запрошує нас пізнавати Творця, споглядаючи творіння (пор. Муд. 13, 5; Рм. 1, 19-20). Традиція християнської думки зуміла поглибити цей ключовий елемент симфонії Слова, наприклад тоді, коли святий Бонавентура, який разом із великою традицією грецьких отців, бачить усі можливості творіння в Логосі²³, стверджує, що “кожне створіння є словом Божим, бо проголошує Бога”²⁴. Догматична конституція *Dei Verbum* синтезувала все це, стверджуючи, що “Бог, створюючи все Своїм Словом (пор. Йо. 1, 3) і зберігаючи Його, в речах сотворених дає людям вічне свідчення про Себе”²⁵.

²³ Пор. *In Hexaemeron*, XX, 5: *Opera Omnia*, V. Quaracchi 1891, стор. 425-426; *Breviloquium*, I, 8: *Opera Omnia*, V. Quaracchi 1891, стор. 216-217.

²⁴ *Itinerarium mentis in Deum*, II, 12; *Opera Omnia*, V. Quaracchi 1891, стор. 302-303; пор. *Commentarius in librum Ecclesiastes*, Cap. 1, vers. 11, *Quaestiones* II, 3: *Opera Omnia*, VI, V. Quaracchi 1891, стор. 16.

²⁵ Другий Ват. Собор, Догм. конст. *Dei Verbum* про Боже Об’явлення, 3; пор. Перший Ват. Собор, Догм. конст. про катол. віру *Dei Filius*, розділ 2, *De revelatione: DS* 3004.

9. Отож дійсність народжується зі Слова як *creatura Verbi*, і все покликане служити Слову. Сотворений світ є місцем, в якому розвивається уся історія любові між Богом і Його творінням; тому спасіння людини є причиною всього. Дивлячись на світ із перспективи історії спасіння, ми відкриваємо для себе неповторність і особливість місця людини в сотвореному світі: “І сотворив Бог людину на Свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх” (*Бут.* 1, 27). Це дає нам змогу вповні усвідомити дорожочність дарів, отриманих від Творця: цінність власного тіла, дар розуму, свободи й совісті. Знаходимо тут також те, що філософська традиція називає “природним правом”²⁶. Справді, “кожна людина, обдарована совістю і почуттям відповідальності, відчуває внутрішній імпульс творити добро”²⁷, а отже, уникати зла. Як нагадує святий Тома Аквінський, цей принцип – основа всіх інших приписів природного права.²⁸ Слухання Слова Божого веде нас насамперед до вміння цінувати необхідність жити згідно з цим законом “написаним у серцях” (пор. *Рим.* 2, 15; 7, 23)²⁹. Згодом Ісус Христос дасть людям новий Закон, Закон Євангелія, в якому міститься і досконало втілюється природне право, звільняючи нас від закону гріха, через який, як каже св. Павло,

²⁶ *Propositio* 13.

²⁷ Міжнародна Богословська комісія, *У пошуку універсальної етики: новий погляд на природне право*, Ватикан, 2009, ном. 39.

²⁸ Пор. *Summa Theologiae*, Ia-IIae, q. 94, a. 2.

²⁹ Папська Біблійна комісія, *Біблія і моральність. Біблійні корені християнської поведінки* (11 травня 2008 р.), 13, 32, 109.

“бажання-бо добро творити є в мені, а добро виконати, то – ні” (*Рим.* 7, 18), і дарує людям, завдяки благодаті, участь у Божому житті та можливість долати егоїзм³⁰.

Реалізм Слова

10. Хто знає Боже Слово, той вповні пізнає значення кожного створіння. Якщо “все існує в Ньому”, Який є “раніш усього” (пор. *Кл.* 1, 17), то людина, яка будує своє життя на Його Слові, справді буде солідно і надовго. Слово Боже змушує нас змінити наше уявлення про реалізм: реаліст – це той, хто в Божому Слові пізнає основу всього³¹. Цього потребуємо особливо в наш час, коли багато речей, на які опираємося, щоб побудувати власне життя, на які існує спокуса покласти власну надію, виявляються короткотривалими. Багатство, задоволення та влада раніше чи пізніше виявляються не в змозі задовольнити найглибші бажання людського серця. Адже людина для того, щоб побудувати своє власне життя, потребує міцного фундаменту, який встоїть навіть тоді, коли людська упевненість зникає. Справді, “повіки, Господи, слово Твоє твердо стоїть на небі”, а вірність Господу “від роду й до роду” (*Пс.* 119 [118], 89-90), а тому людина, будуючи на цьому Слові, зводить дім власного життя на скелі (пор. *Мт.* 7, 24). Нехай наше серце щодня взиває до

³⁰ Міжнародна Богословська комісія, *У пошуках універсальної етики: новий погляд на природне право*, Ватикан, 2009, ном. 102.

³¹ Пор. Бенедикт XVI, *Проповідь під час Третього часу (Hora tertia)* на початок першого загального засідання XII Звичайної Генеральної Асамблеї Синоду Єпископів (6 жовтня 2008 р.): *AAS* 100 (2008), 758-761.

Бога: “Ти захист мій і щит мій, на слово Твоє я надіюся” (*Пс.* 119 [118], 114). І щоб ми в нашому житті, як святий апостол Петро, могли щодня довірятися Господеві Ісусові: “на Твоє слово закину сіті” (*Лк.* 5, 5).

Христологія Слова

11. Сприймаючи всю дійсність як діло Пресвятої Трійці, ми, за посередництвом Слова Божого, можемо зрозуміти слова автора *Послання до євреїв*: “Багаторазово й багатьма способами Бог говорив колись до батьків наших через пророків. За останніх же оцих днів Він говорив до нас через Сина, Якого зробив спадкоємцем усього і Яким створив віки” (1, 1-2). Як це прекрасно – стверджувати, що вже весь Старий Завіт представляється нам як історія, в якій Бог промовляє Своє Слово, бо, “заключивши союз з Авраамом (пор. *Бут.* 15, 18) і з народом ізраїльським через Мойсея (пор. *Вих.* 24, 8), народові вибраному так об’явив Себе словами і ділами єдиним правдивим і живим Богом, щоб Ізраїль досвідчив, які то є шляхи Божі для людей та їх, слухаючи слова Божого через пророків, щораз глибше та ясніше пізнавав та щораз даліше появляв серед народів (пор. *Пс.* 22 [21], 28-29; 96 [95], 1-3; *Іс.* 2, 1-4; *Єр.* 3, 17)”³².

Ця поблажливість Бога здійснюється неповторним способом завдяки втіленню Слова. Відвічне Слово, Яке виражається у творінні та промовляє в історії спасіння, у Христі стало людиною, “що народився від жінки” (пор. *Гл.* 4, 4). Тут Слово виражається не стільки дискурсивним способом як концепція чи правило,

³² Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 14.

як радше ми стоїмо тут перед Особою Самого Ісуса. Його єдина й особлива історія є остаточним словом, яким Бог звертається до людства. Звідси можна збагнути, чому “започатковує християнське існування не етичне рішення чи висока ідея, а подія, зустріч з Особою, яка дає нашому життю нову перспективу і визначає його напрям”³³. Постійне відновлення цієї зустрічі й усвідомлення цього пробуджує в серцях вірних захоплення Божим планом, яке ніколи не постало б завдяки розумовим здібностям та уяві людини. Це неймовірна і по-людськи немислима новина: “І Слово стало тілом, і оселилося між нами» (Йо. 1, 14а). Це не риторична фігура, а живий досвід! Про нього розповідає очевидець, святий апостол Йоан: “і ми славу Його бачили – славу Єдинородного від Отця, благодаттю та істиною сповненого” (Йо. 1, 14б). Апостольська віра свідчить про те, що відвічне Слово стало одним із нас. *Слово Боже* дійсно виражається *людськими словами*.

12. Розважаючи над цією “христологією Слова”, святоотцівська та середньовічна традиція застосувала наступний вираз: *Слово стало коротким*³⁴. Отці Церкви у своєму грецькому перекладі Старого Завіту знайшли слова пророка Ісаї, які також цитує святий апостол Павло, щоб показати, як нові Божі шляхи вже були передвіщені в Старому Завіті. Там читаємо: “Бог вчинив коротким Своє Слово, скоротив Його” (пор. Іс. 10, 23; Рим. 9, 28). Сам Син є тим Словом, *Логосом*. Відвічне Слово стало

³³ Бенедикт XVI, Енци. *Deus caritas est* (25 грудня 2005 р.), 1: AAS 98 (2006), 217-218.

³⁴ *Ho Logos pachynetai* (або *brachynetai*). Пор. Ориген, *Peri Archon*, I, 2, 8: SC 252, стор. 127-129.

малим – таким малим, що помістилося в яслах. Воно стало дитиною, щоб Слово було для нас зрозумілим³⁵. Тепер Слово не тільки чути, воно не тільки має *голос*; тепер Слово має видиме обличчя Ісуса з Назарету³⁶.

Заглиблюючись у те, що говорить Євангеліє, ми зауважуємо особливий характер людської природи Ісуса, який уповні виявляється стосовно Слова Божого. Він у будь-який момент втілює у Своїй досконалій людській природі волю Отця; Ісус чує Його голос та є Йому безмежно послухним. Він знає Отця і береже Його слово (пор. Йо. 8, 55). Він говорить нам про справи Отця (пор. Йо. 12, 50); “слова-бо, Тобою Мені дані, Я їм дав» (Йо. 17, 8). Ісус, отже, показує, що Він є божественним *Логосом*, Який обдаровує нас Собою, але Він також є і новим Адамом, істинною людиною – Тим, Хто в будь-який момент виконує не Свою волю, а волю Отця. Він “же зростав мудрістю, літами й ласкою в Бога та людей” (Лк. 2, 52). Він ідеальним способом слухає, втілює у Собі та передає нам Слово Боже (пор. Лк. 5, 1).

У кінцевому результаті місія Ісуса сповняється в Пасхальній Тайні: ми маємо тут “слово про хрест” (пор. *І Кор.* 1, 18). Слово замовкає, стає смертельною тишею, тому що воно промовляло, поки не замовкло, нічого не затаївши з того, що мало нам передати. Отці Церкви, розважаючи над цією таємницею, вкладають в уста Божої Матері зворушливу фразу: “Слово Отця, Яке створило все створіння, що може говорити, є безслівним; без життя згаслі очі Того,

³⁵ Бенедикт XVI, *Проповідь під час урочистої різдвяної літургії* (24 грудня 2006 р.): AAS 99 (2007), 12.

³⁶ Пор. XII Звичайна Генеральна Асамблея Синоду Єпископів, *Заключне послання*, II, 4-6.

Кого слово і кивок рухає все живе”³⁷. Тут справді йдеться про ту “більшу” любов, яка віддає життя за друзів своїх (пор. *Йо.* 15, 13).

У цій великій тайні Ісус об’являється як *Слово Нового і Вічного Завіту*: Божа і людська свобода остаточно зустрілися в Його розп’ятому тілі, в нерозривній угоді, яка зобов’язує навіки. Встановлюючи Євхаристію на Тайній вечері, Ісус говорив про “новий і вічний Завіт”, що міститься в Його пролитій крові (пор. *Мт.* 26, 28; *Мр.* 14, 24; *Лк.* 22, 20), об’являючи Себе істинним Агнцем, Якого приносять в жертву та в Якому сповняється остаточно звільнення від рабства³⁸.

У світлій тайні Воскресіння відкривається автентичне й остаточно значення мовчання Слова. Христос – вочленене, розп’яте і воскресле Слово Боже – є Господом всього. Він є Переможцем (*Pantokrator*), і в Ньому все об’єднане навіки (пор. *Еф.* 1, 10). Таким чином, Христос – “світло світу” (*Йо.* 8, 12), світло, яке “світить у темряві” (*Йо.* 1, 5) і якого темрява не пройняла (*ibid*). Тут ми повністю розуміємо значення Псалма 119 [118]: “Слово Твоє – світильник перед ногами в мене, світло на моїй стежці” (119 [118], 105). Слово, що воскресає з мертвих, є тим остаточною світлом на нашому шляху. Християни від самого початку усвідомлювали, що в Христі Слово Боже присутнє як Особа. Слово Боже – істинне світло, якого потребує людина. Зокрема Син Божий воскрес як

³⁷ Св. Максим Сповідник, *Життя Марії*, ном. 89: *Марійні тексти першого тисячоліття*, 2, Рим, 1989, стор. 253.

³⁸ Пор. Бенедикт XVI, Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.), 9-10: *AAS* 99 (2007), 111-112.

Світло світу. Тому, живучи зараз з Ним та для Нього, ми можемо жити в світлі.

13. Тепер, дійшовши, так би мовити, до самого серця “христології Слова”, ми повинні підкреслити єдність Божого плану у вочлененому Слові: чому Новий Завіт показує нам сумісність Пасхальної Тайни зі Святим Письмом як їх внутрішнє сповнення. Святий апостол Павло у *Першому Посланні до Коринтян* стверджує, що Ісус Христос помер за наші гріхи “згідно з Писанням” (15, 3) і що Він воскрес у третій день “за Писанням” (15, 4). Таким чином апостол пов’язує подію смерті й воскресіння Господа з історією Старого Завіту Бога з Його народом. Навіть більше, він дає нам зрозуміти, що вона [подія] робить цю історію логічною і надає їй реального значення. “В Пасхальній Тайні сповняються слова Писання, тобто та смерть, до якої доходить “згідно з Писанням”, є подією, яка містить в собі певний *логос*, певну логіку: смерть Христа свідчить про те, що Слово Боже вповні стало людським “тілом”, людською “історією”³⁹. Крім цього, воскресіння Ісуса відбувається “третього дня за Писанням”; взявши до уваги, що, згідно з переконанням євреїв, розкладання [тіла] розпочинається після трьох днів, слово Писання сповняється в Ісусі, Який воскресає з мертвих ще перед розкладанням. Таким чином, святий апостол Павло, точно передаючи вчення апостолів (пор. *1 Кор.* 15, 3), підкреслює, що перемога Христа над смертю відбувається завдяки творчій силі Слова Божого. Ця сила Божа наповняє надією та радістю: таким урешті-решт є спасенний зміст пасхаль-

³⁹ Пор. Бенедикт XVI, *Загальна аудієнція* (15 квітня 2009 р.).

ного Об'явлення. В події Пасхи Бог об'являє Самого Себе та силу тринітарної любові, яка руйнує нищівні сили зла і смерті.

Згадуючи основні елементи нашої віри, ми маємо змогу розважати над глибокою єдністю створіння, нового створіння як також усієї історії спасіння в Христі. За принципом метафори можемо прирівняти “всесвіт до ”книги”, про що говорив і сам Галілей, визнаючи його роботою Автора, Який виражає Себе за посередництвом “симфонії” створіння. У цій симфонії в певному моменті з'являється (послуговуючись музичною термінологією) “мотив соло” тобто мотив, довірений окремому інструментові чи голосові, який є таким важливим, що надає сенс цілому творові. Таким “мотивом” є Ісус [...]. Син Людський об'єднує в Собі небо і землю, створіння і Творця, тіло і Духа. Він – центр всесвіту й історії, тому що в Ньому об'єднуються Автор і Його діло, зберігаючи при цьому свою відмінність”⁴⁰.

Есхатологічний вимір Слова Божого

14. Усе це виражає розуміння Церкви того, що Ісус Христос є остаточним Словом Божим: Він “перший і останній” (Од. 1, 17). Він надав створінню й історії остаточного сенсу. Тож наше покликання – жити в часі, жити в Божому світі, створеному в цьому есхатологічному ритмі Слова. “Отож устрій християнський як новий і остаточний заповіт ніколи не проміне і не можна вже більше дождати нового привсєлюдного об'явлення перед славним явлінням

⁴⁰ Бенедикт XVI, Проповідь під час святої меси з нагоди урочистого празника Богоявління Господнього (6 січня 2009 р.).

Господа нашого Ісуса Христа (пор. *1 Тим.* 6, 14 і *Тим.* 2, 13)”⁴¹. Як висловилися Отці на Синоді, “особлива природа християнства виражається в події, якою є Ісус Христос, кульмінація Об'явлення, сповнення Божих обіцянок і посередник у зустрічі людини з Богом. Він, Який ”об'явив нам Бога” (пор. *Йо.* 1, 18), є єдиним і остаточним Словом, переказаним людству”⁴². Св. Йоан від Хреста прекрасно висловив цю істину: відколи Бог дав нам “Свого Сина, Який є Його єдиним Словом [...], через те одне Слово Він сказав нам все відразу. І Він не має нічого більше нам сказати [...]. Те, про що Він частково говорив раніше через пророків, Він цілковито вже сказав, даючи нам Все, тобто Свого Сина. [...] Тому, якщо б ще хтось із сумнівом запитував Бога або вимагав від Нього будь-яких видінь чи об'явлень, не тільки діяв би помилково, а й водночас образив би Бога небажанням спрямувати свої очі цілковито на Христа та бажаючи якихось інших новин”⁴³.

Отож Синод рекомендував “допомагати вірним розрізняти Слово Боже від приватних об'явлень”⁴⁴, роль яких “не «доповнити» остаточне Об'явлення Христа, а допомогти, щоб воно повніше входило в життя в певну історичну епоху”⁴⁵. Значення приватних об'явлень істотно відрізняється від єдиного публічного Об'явлення: останнє вимагає нашої віри, тому що в ньому людськими словами і за посередництвом живої спільноти Церкви до нас про-

⁴¹ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об'явлення *Dei Verbum*, 4.

⁴² *Propositio*, 4.

⁴³ Шлях на гору Кармель, II, 22.

⁴⁴ *Propositio*, 47.

⁴⁵ Катехизм Католицької Церкви, 67.

мовляє Сам Бог. Критерієм істинності приватного об'явлення є його спрямування до Самого Христа. Якщо воно віддаляє нас від Нього, з певністю можна сказати, що воно не походить від Святого Духа, Який є нашим провідником по Євангелію, а не поза ним. Приватне об'явлення допомагає у вірі і є вірогідним власне тому, що спрямовує до єдиного публічного Об'явлення. Через те церковне затвердження приватного об'явлення по суті означає, що таке послання не містить нічого, що б суперечило вірі й моралі; його можна оголосити, а вірні його можуть прийняти з второпністю. Приватне об'явлення може відкрити нові аспекти, зробити свій внесок у створення нових форм побожності чи поглибити вже відомі. Воно може мати певну пророчу природу (пор. *I Сл.* 5, 19-21) та ефективно допомагати краще розуміти і переживати Євангеліє в сучасну епоху, а тому не варто легковажити ним. Це допомога, яку отримуємо, проте ми не зобов'язані її використовувати. В будь-якому випадку, воно повинно бути їжею для віри, надії і любові, які для кожного є незмінною дорогою спасіння.⁴⁶

Слово Боже і Святий Дух

15. Після розважання над темою останнього й остаточного Слова Божого світові потрібно звернути увагу на місію Святого Духа стосовно Слова Божого. Не існує жодного істинного розуміння християнського Об'явлення без діяння Утішителя. Це пов'язано з тим, що послання Бога про Себе завжди передбачає

⁴⁶ Пор. Конгрегація Доктрини Віри, *Фатімське послання* (26 червня 2000 р.): *Ench. Vat.*, 19, ном. 974-1021.

зв'язок між Сином та Святим Духом, Яких Іриней Ліонський називає “двома руками Отця”⁴⁷. Зрештою, Святе Письмо показує нам присутність Святого Духа в історії спасіння, особливо в житті Ісуса, Який був зачатий у лоні Пречистої Диви Марії діянням Святого Духа (пор. *Мт.* 1, 18; *Лк.* 1, 35); на початку Своєї публічної діяльності над берегами ріки Йордан Він бачить, як Дух Святий сходить на Нього, мов голуб (пор. *Мт.* 3, 16); у тому самому Духові Ісус діє, промовляє і радіє (пор. *Лк.* 10, 21); в Дусі Він жертвує Самого Себе (пор. *Євр.* 9, 14). Наприкінці Своєї місії, згідно з переказом святого євангелиста Йоана, Ісус явно вказує на зв'язок дару Свого життя з післанням Духа учням (пор. *Йо.* 16, 7). Згодом воскреслий Ісус, маючи на Своїм тілі знаки мук, дихає [на учнів] Святим Духом (пор. *Йо.* 20, 22), а учні стають учасниками Його місії (пор. *Йо.* 20, 21). Святий Дух навчить учнів всього і пригадає їм усе, що казав їм Христос (пор. *Йо.* 14, 26), тому що це Він, Дух Істини (пор. *Йо.* 15, 26), Який поведе учнів до цілковитої правди (пор. *Йо.* 16, 13). Наприкінці, як читаємо в *Діяннях Апостолів*, Дух сходить на Дванадцятьох, зібраних на молитві разом з Марією, в день П'ятдесятниці (пор. 2, 1-4) і спонукає їх до місії проповідувати Добру Новину всім людям”⁴⁸.

Так слово Боже виражається людськими словами через діяння Святого Духа. Місія Сина та Святого Духа нероздільні і становлять єдину ікономію спасіння. Той самий Дух, Який діє при вочлені Слова в лоні Пречистої Диви Марії, також провадить Ісуса під час всієї Його

⁴⁷ *Adversus haereses*, IV, 7, 4: *PG* 7, 992-993; V, 1, 3: *PG* 7, 1123; V, 6, 1: *PG* 7, 1200.

⁴⁸ Пор. Бенедикт XVI, Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.), 9-10: *AAS* 99 (2007), 113-114.

місії і є обіцяний учням. Той самий Дух, Який говорив через пророків, підтримує і надихає Церкву в справі проповідування Слова Божого та проповідях апостолів; урешті це той самий Дух, Який надихнув авторів Святого Письма.

16. Усвідомлюючи існування цієї пневматологічної перспективи, синодальні Отці хотіли звернути увагу на важливість діяння Святого Духа в житті Церкви, а також у серцях вірних стосовно Святого Письма⁴⁹. Без ефективного діяння “Духа істини” (Йо. 14, 17) неможливо зрозуміти Господніх слів. Святий Іринеї пригадує: “Хто не бере участі в Духові, не живиться їжею своєї матері (Церкви) та не отримує нічого з найчистішого джерела, що витікає з Христового тіла”⁵⁰. Таким чином, Слово Боже приходить до нас в тілі Христа, в євхаристійному тілі та в Писаннях завдяки дії Святого Духа. Воно також може бути прийняте і по-справжньому зрозуміле лише завдяки цьому ж Духові.

Великі письменники, які належать до християнської традиції, однак в своїх думках щодо ролі Святого Духа у відношенні, яке вірні повинні мати до Святого Письма. Св. Йоан Золотоустий стверджує, що Писання “потребує об’явлення Духа, щоб ми, виявляючи істинне значення речей, які містяться в ньому, пожинали з нього рясні плоди”⁵¹. Також і св. Єронім глибоко переконаний, що “ми не можемо зрозуміти Писання без допомоги Святого Духа, Який надихнув його”⁵². Св. Григорій Великий рівно ж наголошує, що формування та тлумачення

Біблії є ділом того ж Духа: “Він Сам створив слова Святих Завітів, Він Сам їх відкрив”⁵³. Річард від св. Віктора пригадує нам, що потрібно мати “голубині очі”, просвічені та навчені Духом, щоб зрозуміти священний текст⁵⁴.

Хочу також наголосити, що красномовне свідчення про відношення між Святим Духом і Писанням можна знайти і в літургійних текстах, де Слово Боже проповідується, слухається і пояснюється вірним. До них належать стародавні молитви, які у формі епikleзи просять зіслання Духа перед читаннями: “Зішли Духа Твого Святого, Утішителя, у наші душі і допоможи нам зрозуміти натхненне Ним Писання. Дозволь мені гідно прочитати його, щоб це було на користь зібраним тут вірним”. Також існують молитви, в яких на закінчення проповіді рівно ж проситься Бога про дар Духа вірним: “О Боже, Спасе, [...] ми молимося Тобі за цих людей: зішли на них Духа Святого; нехай посітить їх Господь Ісус, і промовить до їх розуму, та відкриє серця їх до віри, і заведе до Тебе, милосердний Боже, душі наші”⁵⁵. Виходячи з цього, ми можемо ясно зрозуміти, чому неможливо дійти до розуміння значення Слова, не беручи до уваги діяння Утішителя в Церкві та в серцях вірних.

⁴⁹ *Propositio*, 5.

⁵⁰ *Adversus haereses*, III, 24, 1: PG 7, 966.

⁵¹ *Homiliae in Genesim*, XXII 1: PG 53, 175.

⁵² *Epistula* 120, 10: CSEL 55, стор. 500-506.

⁵³ *Homiliae in Ezechielem*, I, VII, 17: CC 142, стор. 94.

⁵⁴ «Oculi ergo devotae animae sunt columbarum quia sensus eius per Spiritum sanctum sunt illuminati et edocti, spiritualia sapientes. [...] *Nunc quidem aperitur animae talis sensus, ut intellegat Scripturas*»: Річард від св. Віктора, *Explicatio in Cantica canticorum*, 15: PL 196, 450 B i D.

⁵⁵ *Sacramentarium Serapionis II* (XX): Didascalia et Constitutiones apostolorum, F.X. Funk, II, Paderborn 1906, стор. 161.

Передача і Святе Письмо

17. Пригадавши тісний зв'язок між Святим Духом і Словом Божим, ми створили основу для розуміння сенсу та вирішального значення живої Традиції і Святого Письма в Церкві, бо так Бог “полюбив світ, що Сина Свого Єдиногородного дав” (Йо. 3, 16). Промовлене в часі Слово Боже остаточно віддалося та “доручилося” Церкві, щоб спасенне послання могло ефективно передаватися в кожному часі та місці. Як вчить Догматична конституція *Dei Verbum*, Ісус Христос “дав апостолам мандат, щоб Євангеліє, що його – обіцяне ще перед пророками – Він Сам виповнив і проголосив Своїми устами, вони проповідували всім (1) як джерело всієї і спасительної правди, й правопорядку обичаїв, уділяючи їм божественні дари. Це й точно сталося: і через апостолів, які в своїй словесній проповіді прикладами й навчанням передали те, що прийняли чи то з уст, розмов і діл Христових, а чи навчилися від підказування Святого Духа; і через тих апостолів і апостольських мужів, які за натхненням того ж Святого Духа записали послання спасіння (2)”⁵⁶.

Другий Ватиканський Собор також пригадує нам, що ця Традиція, започаткована апостолами, є живою та динамічною дійсністю: “під проводом Святого Духа вдосконалюється в Церкві (5)”; не в тому розумінні, що вона змінюється в своїй правді, яка є вічною. Передусім “зростає пізнання переданих речей і слів” завдяки розважанню та навчанням, завдяки кращому розумінню, яке народжується з глибшого духовного досвіду та “з проповіді тих, які з

⁵⁶ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об'явлення *Dei Verbum*, 7.

єпископським насліддям перейняли певне дарування правди”⁵⁷.

Жива Традиція має вкрай важливе значення, аби з плином часу могло поглиблюватися розуміння Церквою істини, об'явленої в Писаннях, тому що завдяки цій Традиції “Церкві стає явним повний канон Священних Книг, та й самі ці Священні Писання в ній набирають глибшого розуміння й безперестанку стають дієвими”⁵⁸. Тому, врешті-решт, саме жива Традиція Церкви допомагає нам правильно зрозуміти Святе Письмо як Слово Боже. Хоча Слово Боже передре і перевищує Святе Письмо, проте, будучи натхненним Богом, Святе Письмо містить у собі Слово Боже (пор. *II Тим.* 3, 16) “абсолютно унікальним чином”⁵⁹.

18. Із цього випливає важливість відповідного виховування та формування Божого люду, щоб він підходив до Святого Письма в поєднанні з живою Традицією Церкви, визнаючи його як Слово Боже. Формування такого підходу серед вірних є дуже важливим з точки зору духовного життя. Тут корисно згадати аналогію, яку використовували Отці Церкви, між Словом Божим, “Яке стає тілом”, та словом, яке стає “книгою”⁶⁰. Догматична конституція *Dei Verbum*, покликаючись на стародавню традицію, згідно з якою “тілом Сина є передане нам Писання” (так стверджує св. Амврозій⁶¹), каже: “Бо Божі слова, виражені людськими мовами, уподібнились до людської мови так, як колись Слово Вічного Отця, прийнявши тіло людсь-

⁵⁷ *Ibid.*, 8.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Propositio*, 3.

⁶⁰ Пор. Завершальне послання, II, 5.

⁶¹ *Expositio Evangelii secundum Lucam* 6, 33: PL 15, 1677.

кого безсилля, стало подібне до людей”⁶². Зрозуміле таким чином Святе Письмо постає перед нами єдиною реальністю, незважаючи на різноманітність його форм і змісту. “Усіма словами Святого Письма Бог говорить лише одне Слово, Своє єдине Слово, у якому Він висловлює Себе в усій повноті (пор. *Євр.* 1, 1-3)”⁶³. Рівно ж св. Августин виразно підкреслює: “Пам’ятайте, що те саме Слово Боже поширюється на всі книги, що те саме Слово звучить з уст всіх святих авторів”⁶⁴.

Таким чином, силою діяння Святого Духа та під керівництвом Учителства Церкви, Церква передає кожному поколінню те, що було об’явлено в Христі. Церква живе переконанням, що її Господь, Який промовляв у минулому, безперестанку передає Своє слово сьогодні в живій Традиції Церкви та у Святому Письмі. Слово Боже промовляє до нас у Святому Письмі як натхненне свідчення Об’явлення, яке разом із живою Традицією Церкви є найвищим правилом віри⁶⁵.

Святе Письмо, натхнення та істина

19. У трактуванні святого тексту як Слова Божого в людських словах ключове значення, без сумніву, має поняття *натхнення*. Тут теж можна використати аналогію: як Слово Боже

⁶² Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 13.

⁶³ *Катехизм Католицької Церкви*, 102; пор. також: Руперт Дойцький, *De operibus Spiritus Sancti*, I, 6: *SC* 131, стор. 72-74.

⁶⁴ *Enarrationes in Psalmos*, 103, IV, 1: *PL* 37, 1378. Аналогічне твердження знаходимо в: Ориген, *In Johannem* V, 5-6: *SC* 120, стор. 380-384.

⁶⁵ Пор. Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 21.

стало тілом через діяння Святого Духа в лоні Пречистої Діви Марії, так і Святе Письмо народжується з лона Церкви через діяння того ж Духа. Святе Письмо є “словом Божим, оскільки під натхненням Божого Духа його записано письмом”⁶⁶. Таким чином, перед нами повністю постає роль людського автора, який написав натхненний текст, та водночас Самого Бога як справжнього Автора.

Згідно з твердженням синодальних Отців, тут можна бачити зі всією очевидністю, що тема натхнення вирішальна для відповідного підходу до Святого Письма та для його правильної герменевтики⁶⁷, яка своєю чергою повинна відображати Духа, в якому воно було написано⁶⁸. Послаблення свідомості цього натхнення підвищує ризик того, що Святе Письмо читатимуть як предмет історичної цікавості, а не як працю Святого Духа, в якій можемо почути голос Господа і розпізнати Його присутність в історії.

Синодальні Отці також слушно вказали на те, що з темою натхнення рівно ж пов’язана тема *істини Святого Письма*⁶⁹. Тому поглиблення динаміки натхнення, безперечно, приведе також і до кращого розуміння істини, що міститься в святих книгах. Згідно з ученням Другого Ватиканського Собору, натхненні книги навчають істини: “Тому, що все те, що натхненні автори, тобто агіографи, висловлюють, слід вважати за сказане від Святого Духа, звідси треба визнавати, що книги Писання

⁶⁶ *Ibid.*, 9.

⁶⁷ Пор. *Propositiones* 5, 12.

⁶⁸ Пор. Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 12.

⁶⁹ Пор. *Propositio*, 12.

певно, вірно й безпомилково навчають правди, яку Бог, причина нашого спасіння, хотів дати через Священні Писання (5). Отож “все Писання – натхненне Богом і корисне, щоб навчати, докоряти, направляти, виховувати в справедливості, щоб Божий чоловік був досконалий, до всякого доброго діла готовий” (2 Тим. 3, 16-17)”⁷⁰.

Без сумніву, в богословських розважаннях натхнення й істину завжди вважали двома визначальними поняттями церковної герменевтики Святого Письма. Однак потрібно визнати що сьогодні необхідно поглиблювати ці реалії з метою кращого здійснення вимог щодо пояснення священних текстів відповідно до їх природи. Через те я сподіваюся, що дослідження в цій галузі підуть на користь біблійним наукам та духовному життю вірних.

Бог Отець – джерело та початок Слова

20. Ікономія Об’явлення має свій початок і своє джерело в Богові Отці. За Його словом “створене небо, і подихом уст Його – вся його оздоба” (Пс. 33 [32], 6). Це Він “освітлив серця наші, щоб у них сяяло знання Божої слави, що на обличчі Ісуса Христа” (II Кор. 4, 6; пор. Мт. 16,17; Лк. 9, 29).

У Сині, *Логосі*, що став “тілом” (пор. Йо. 1, 14), Який прийшов виконати волю Того, Хто послав Його (пор. Йо. 4, 34), Бог, Джерело Об’явлення, постає перед нами як Батько і довершує Боже виховання людини, що вже тривало завдяки словам пророків і великим ділам, dokonаним у сотворінні та в діяннях Його на-

роду і всіх людей. Вершиною Об’явлення Бога Отця є принесений у жертву Сином дар Утішителя (пор. Йо. 14, 16), Духа Отця і Сина, Який наведе нас “на всю правду” (Йо. 16, 13).

Таким чином, усі Божі обіцянки стають “так” у Христі Ісусі (пор. II Кор. 1, 20), а людина отримує змогу повернутися на шлях, який веде до Отця (пор. Йо. 14, 6), щоб остаточно “Бог був усім в усьому” (I Кор. 15, 28).

21. Як свідчить хрест Христа, Бог також промовляє мовчанням. Мовчання Бога, пережиття віддаленості Всемогучого і Отця є вирішальним етапом земного шляху Сина Божого, втіленого Слова. Прибитий до дерева хреста, Він терпить через це мовчання, зважаючи: “Боже Мій, Боже Мій, чому еси покинув Мене?” (Мр. 15, 34; Мт. 27, 46). Послушний аж до останнього подиху життя, Ісус у безвісті смерті звивав до Отця. Він віддався Йому в мить переходу – через смерть – до життя вічного: “Отче, у Твої руки віддаю духа Мого” (Лк. 23, 46).

Це пережиття Ісуса можна співставити із ситуацією людини, котра, почувши і пізнавши Слово Боже, змушена згодом змиритися з Його мовчанням. Це пережиття відчуло багато святих та містиків, ба навіть сьогодні не один вірний проходить на своєму шляху через такий досвід. Мовчання Бога є продовженням Його попередніх слів. У цих темних моментах Він промовляє в тайні Свого мовчання. Таким чином, у динаміці християнського Об’явлення мовчання постає перед нами як важливе вираження Слова Божого.

⁷⁰ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 11.

ВІДПОВІДЬ ЛЮДИНИ БОГОВІ, ЯКИЙ ГОВОРИТЬ

Покликані увійти в Союз із Богом

22. Виокремивши різні форми слова, бачимо багато способів, якими Бог промовляє до людини і виходить їй на зустріч, дозволяючи пізнати Себе в діалозі. Як слушно зазначили синодальні Отці, “увазі діалог, коли йдеться про Об’явлення, закладає *примат* скерованого до людини слова Божого”⁷¹. Тайна Завіту виражає ці відносини між Богом, Який взиває Своїм словом, та людиною, яка відповідає, повністю усвідомлюючи, що йдеться не про зустріч двох рівноправних партнерів; те, що ми називаємо Старим і Новим Завітом, не є актом порозуміння між двома рівними між собою сторонами, а чистим Божим даром. Через цей дар Своєї любові Бог, долаючи будь-яку відстань, справді робить нас Своїми “партнерами”, щоб подружжя тайна любові між Христом і Церквою могла стати реальністю. В цьому сенсі кожна людина стає адресатом цього слова, заохочувана і покликана увійти в діалог любові, даючи свою вільну відповідь. Таким чином, Бог дав кожному з нас можливість *слухати* Слово Боже і *відповідати* на нього. Людина створена в Слові та в Ньому живе, і вона не може зрозуміти саму себе, не йдучи на цей діалог. Слово Боже розкриває синівську і сповнену відносин природу нашого життя. Ми дійсно покликані силою благодаті стати подібними до Христа, Сина Отця, та бути перетвореними в Ньому.

⁷¹ *Propositio*, 4.

*Бог слухає людину
і відповідає на її запитання*

23. У цьому діалозі з Богом ми пізнаємо самих себе і знаходимо відповіді на найглибші питання, приховані в нашому серці. Слово Боже не перечить людині, не нищить її справжніх бажань, а навпаки, просвічує її, очищаючи та ведучи до їх сповнення. Як важливо в наш час усвідомити, що *тільки Бог відповідає на бажання, присутні в серці кожної людини!* На жаль, у наші дні особливо на Заході поширилося переконання, що Бог не займається життям та проблемами людини і – навіть більше – Його присутність може становити загрозу для людської автономії. Справді, вся ікономія спасіння показує нам, що Бог говорить і діє в історії на благо людини та її цілковитого спасіння. Тому, з душпастирського погляду, вирішальне значення – показати здатність слова Божого до діалогу про проблеми, які людина розв’язує у повсякденному житті. Власне Ісус постає перед нами як Той, Який прийшов, щоб ми мали життя достоту (пор. *Йо.* 10, 10). Отож докладаймо всіх зусиль, щоб показувати Слово Боже відкритим до наших власних проблем, як відповідь на наші власні питання, як ширшу відкритість до наших власних цінностей та одночасно як задоволення наших власних прагнень. Душпастирство Церкви повинно належно показувати, що Бог чує потреби людини та її взивання. Св. Бонавентура у своєму *Breviloquium* стверджує: “Плодом Святого Письма не є що-небудь, а *повнота вічного щастя*, тому що Святе Письмо є власне книгою, в якій записані слова життя вічного, щоб ми не тільки вірили, а й мали

вічне життя, в якому будемо бачити, любити та в якому сповняться всі наші бажання”⁷².

Розмовляти з Богом Його словами

24. Слово Боже готує кожного з нас до розмови з Господом: промовляючий Бог вчить нас розмовляти з Ним. Пригадуємо в цю хвилину *Книгу Псалмів*, де Він пропонує нам слова, якими можемо звертатися до Нього, розказувати Йому про наше життя, перетворюючи його таким чином, щоб воно ставало шляхом до Бога⁷³. Псалми виражають весь спектр почуттів, які людина може відчувати у своєму житті і які вона мудро представляє Богові. Тут знаходять своє вираження радість і біль, страждання і надія, страх і занепокоєння. Окрім Псалмів, також маємо на увазі багато інших текстів Святого Письма, в яких людина звертається до Бога у формі молитви заступництва (пор. *Вих.* 33, 12-16), радісної пісні на честь перемоги (див. *Вих.* 15) або скарг під час виконання місії (*Єр.* 20, 7-18). Отже, і слово, яке людина скеровує до Бога, стає Словом Божим, що підтверджує діалогічна природа всього християнського Об’явлення⁷⁴, тим часом як все людське існування стає діалогом із Богом, Який говорить і слухає, Який виває до нас та торкається нашого життя. Слово Боже виявляє тут, що все життя людини перебуває під знаком Божого покликання⁷⁵.

⁷² *Prol., Opera Omnia*, V. Quaracchi 1891, стор. 201-202.

⁷³ Пор. Бенедикт XVI, Звернення до представників світу культури в колегії бернардинів у Парижі (12 вересня 2008 р.): AAS 100 (2008), 721-730.

⁷⁴ *Propositio*, 4.

⁷⁵ Пор. *Relatio post disceptationem*, 12.

Слово Боже і віра

25. “Богові, Який Себе об’явив, треба віддати «послух віри» (*Рим.* 16, 26; пор. *Рим.* 1, 5; 2 *Кор.* 10, 5-6), яким людина вручає себе свobodно Богові, віддаючи «повну повинність ума і волі об’явленому Богові» і добровільно приймаючи дане Ним об’явлення”⁷⁶. Тими словами Догматична конституція *Dei Verbum* точно описала ставлення людини до Бога. *Властивою відповіддю, яку людина дає промовляючому Богові, є віра*. Тут стає ясно: щоб “прийняти Об’явлення, людина повинна відкрити розум і серце діянню Святого Духа, Який дозволяє їй розуміти Слово Боже в Святому Письмі”⁷⁷. Справді, завдяки проповідуванню Слова Божого народжується віра, разом із якою ми всім серцем приймаємо об’явлену нам істину та цілковито віддаємо себе Христові, бо “віра – із слухання, а слухання – через слово Христове” (*Рим.* 10, 17). Вся історія спасіння поступово розкриває нам тісний зв’язок між Словом Божим та вірою, який реалізується в зустрічі з Христом. Завдяки Йому віра набуває форми зустрічі з Особою, Якій ми довіряємо власне життя. Ісус Христос, як і раніше, є присутнім сьогодні в історії в Своєму тілі, яким є Церква, тому акт нашої віри є водночас і особистим, і церковним актом.

Гріх як неслухання Слова Божого

26. Слово Боже неминуче виявляє драматичну можливість того, що людина в своїй свободі не нав’язує цього завітного діалогу з Бо-

⁷⁶ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 5.

⁷⁷ *Propositio*, 4.

гом, для якого ми створені. Слово Боже рівно ж говорить про гріх як такий, що коріниться в людському серці. Дуже часто у Старому і в Новому Завіті знаходимо опис гріха як *неслухання Слова, як порушення Завіту*, а отже, як перед закритістю на відносини із Богом, Який запрошує нас до сопричастя з Ним⁷⁸. Святе Письмо істотно показує нам, що людський гріх засадничо є непослухом та “неслуханням”. Власне, радикальний послух Ісуса аж до хресної смерті (пор. *Флп.* 2,8) розкриває глибину гріха. Завдяки Його послуху встановлюється Новий Завіт між Богом та людиною і нам надано можливість примирення. Отець послав Ісуса як жертву перепрошення за наші гріхи та за гріхи всього світу (пор. *1 Йо.* 2, 2; 4, 10; *Євр.* 7, 27). Таким чином, нам милостиво жертвується можливість відкуплення та початок нового життя в Христі. Тому для вірних важливо уміти розпізнавати корінь гріха в неслуханні слова Господнього та приймати в Ісусі, Слові Божому, прощення, яке робить нас відкритими до спасіння.

Марія – “Mater Verbi Dei” і “Mater fidei”

27. Синодальні Отці заявили, що головна мета XII Асамблеї – “відновлення віри Церкви в Слово Боже”. Тому потрібно звернути погляд на Ту, в якій досконало почала існувати взаємність між Божим Словом та вірою, тобто на Пречисту Діву Марію, “яка своїм ‘так’, сказаному слову Завіту, та своїй місії досконало виконує Боже покликання людства”⁷⁹. Людська

⁷⁸ Наприклад, *Втор.* 28,1-2,15,45; 32,1; серед пророків пор.: *Єр.* 7,22-28; *Ез.* 2,8; 3,10; 6,3; 13,2 аж до останніх: *Зах.* 3,8. В св. Павла, пор. *Рим.* 10,14-18; *1 Сол.* 2,13.

⁷⁹ *Propositio*, 55.

дійсність, створена Словом, віднаходить свій досконалий вияв власне в послухній вірі Марії. Вона, починаючи від Благовіщення аж до Зіслання Святого Духа, постає перед нами як жінка, повністю готова виконувати волю Божу. Непорочним Зачаттям є Та, яку Бог “наповнив благодаттю” (пор. *Лк.* 1, 28) та яка беззастережно прийняла Слово Боже (пор. *Лк.* 1, 38). Її послухна віра щомиті формує її життя відповідно до Божого замислу. Завжди уважна до Божого Слова, Діва Марія живе в повній гармонії з цим Божим Словом, зберігає в своєму серці події із життя свого Сина – творить із них, так би мовити, єдину мозаїку (пор. *Лк.* 2, 19,51)⁸⁰.

У наш час існує необхідність допомагати вірним краще зрозуміти зв'язок між Марією з Назарету та повним віри слуханням Слова Божого. Я також заохочую науковців до подальшого вивчення зв'язку між *маріологією* та *богослов'ям Слова*. Це принесе велику користь як для духовного життя, так і для богословських та біблійних наук. Те, чого мудрості віри вдалося дізнатися про Марію, знаходиться в самому серці християнської істини. Насправді, не можна думати про втілення Слова без свободи цієї молоді жінки, яка своєю згодою спричинилася вирішальним чином до того, що Відвічний увійшов в час. Вона є образом Церкви, яка слухає Слово Боже, Яке в Ній стає тілом. Марія також є символом відкритості до Бога і до інших: символом активного слухання, що дозволяє глибоко прийняти й засвоїти, в чому Слово стає способом життя.

⁸⁰ Пор. Бенедикт XVI, Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.), 33: AAS 99 (2007), 132-133.

28. У цьому контексті хочу звернути увагу на зв'язок Марії зі Словом Божим. Це особливо очевидно в *Magnificat*. Тут, у певному сенсі, проявляється, як Вона ототожнюється зі Словом, його входить у нього; в цій чудовій пісні віри Пречиста Діва прославляє Господа Його Словом: “*Magnificat* – цей, так би мовити, портрет Її душі – повністю вигаптувано нитками Святого Письма, нитками Божого Слова. Отже, зрозуміло, що в Божому Слові Марія – як у себе вдома, звідси Вона цілком природно виходить і сюди ж повертається. Вона говорить і думає згідно з Божим Словом; Слово Боже стає Її словом і Її слово народжується з Божого Слова. Навіть більше, саме так виявляється, що Її думки співзвучні з Божими думками і що Її воля полягає у тому, щоб бажати того, чого бажає Бог. Будучи цілковито проіннятою Божим Словом, Вона змогла стати Матір'ю вочлоченого Слова”⁸¹.

Окрім цього, дивлячись на Матір Божу, ми бачимо, що все Боже діяння у світі завжди має зв'язок із нашою свободою, тому що у вірі Слово Боже перетворює нас. А ще – наша апостольська й душпастирська діяльність ніколи не зможе бути ефективною, якщо не навчимося від Марії дозволяти Божому діянню формувати нас: “побожне та повне любові вдивляння в особу Марії як приклад і архетип віри Церкви має важливе значення, щоб також і сьогодні дійшло до реальної зміни парадигми ставлення Церкви до Слова і на рівні молитовного слухання, і на рівні жертвовної участі в місії та в проповідуванні Слова”⁸².

---

⁸¹ Бенедикт XVI, Енци. *Deus caritas est* (25 грудня 2005 р.), 41: AAS 98 (2006), 251.

⁸² *Propositio*, 55.

Розважаючи над життям Матері Божої, яке повністю сформоване Словом, ми виявляємо, що наше покликання – проникати в таїнство віри, завдяки якій Христос присутній у нашому житті. Як каже св. Амвросій, кожен віруючий християнин у певному сенсі зачинає та народжує в собі Слово Боже: існує одна Матір Христа щодо тіла, проте щодо віри, то Христос є плодом всіх⁸³. Тому те, що трапилося з Марією, щодня може знову відбуватися в кожному з нас, коли ми слухаємо Слово Боже та здійснюємо Святі Таїнства.

---

⁸³ Пор. *Evang. secundum Lucam* 2, 19: PL 15, 1559-1560.

ГЕРМЕНЕВТИКА СВЯТОГО ПИСЬМА В ЦЕРКВІ

Церква як первинне місце біблійної герменевтики

29. Ще однією важливою темою, яка виникла під час роботи Синоду і на якій я хочу зосередити свою увагу, є *тлумачення Святого Письма в Церкві*. Власне, тісний зв'язок між словом та вірою свідчить, що автентична герменевтика Біблії можлива тільки у вірі Церкви, для якої взірцем є “так” Марії. Св. Бонавентура стверджує, що без віри немає ключа доступу до священного тексту: “Це є пізнання Ісуса Христа, від Якого беруть початок, як із джерела, певність та розуміння всього Святого Письма. Тому неможливо, щоб хтось міг поглиблювати його для того, щоб його ж пізнати, не маючи найперше віри в Христа, Який є світильником, воротами й основою всього Святого Письма”⁸⁴. Св. Тома Аквінський, згадуючи св. Августина, наполягає: “Літера Євангелія могла би вбити, якщо б усередині не існувало цілющої благодаті віри”⁸⁵.

Це дає нам змогу пригадати основний критерій біблійної герменевтики: *властивим місцем тлумачення Біблії є життя Церкви*. Це твердження не означає, що належність до Церкви є зовнішнім критерієм, якому екзегети повинні підпорядковуватися, а радше є вимогою самої природи Святого Письма та того, як воно формувалося з плином часу. Справді, “традиції віри формували середовище життя, частиною

якого стала писемна діяльність авторів Святого Письма. Вона також була пов'язана з участю в літургійному житті та в зовнішній діяльності спільнот, в їх духовному світі, культурі, а також у їх складній історії. Тому тлумачення Святого Письма вимагає від екзегетів цілковитої участі в житті та вірі віруючої спільноти їхньої епохи”⁸⁶. Як наслідок, “щоб Святе Письмо тим Духом, яким було написано, було і читане і пояснюване”⁸⁷, потрібно, щоб екзегети, богослови та весь Божий люд трактували його відповідно до того, чим воно насправді є, – Слово Боже, яке об'являється нам за посередництвом людських слів (пор. *I Сол.* 2, 13). Це стала істина, яка також є частиною самої Біблії: “у Письмі жодне пророцтво не припускає особистого тлумачення. Бо ніколи пророцтво не було проголошене з волі людини, лише ведені Святим Духом промовляли святі люди від Бога» (*II Пт.* 1, 20-21). Зрештою, це віра Церкви, що визнає Біблію як Слово Боже. Як прекрасно говорить св. Августин: “я б не вірив Євангелію, якщо б не схилив мене до цього авторитет Католицької Церкви”⁸⁸. Це Дух Святий, Який оживляє життя Церкви, робить нас спроможними автентично тлумачити Святе Письмо. Біблія – книга Церкви, а з її іманенції в житті Церкви народжується і її істинна герменевтика.

30. Св. Єронім нагадує, що “ми ніколи не можемо читати Біблії самі. Ми натрапляємо на

⁸⁴ *Breviloquium, Prol., Opera Omnia*, V. Quaracchi 1891, стор. 201-202.

⁸⁵ *Summa Theologiae*, Ia-IIae, q. 106, art. 2.

⁸⁶ Папська Біблійна комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), III, А, 3: *Ench. Vat.*, 13, n. 3035.

⁸⁷ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об'явлення *Dei Verbum*, 12.

⁸⁸ *Contra epistulam Manichaei quam vocant fundamenti*, V, 6: PL 42, 176.

силу закритих дверей і можемо легко впасти в оману. Біблія була написана Божим народом і для Божого народу під натхненням Святого Духа. Тільки в цьому сопричасті з народом Божим ми насправді можемо дійти з нашим “ми” до суті істини, яку Бог нам хоче переказати”⁸⁹. Великий учений, для якого “не знати Святого Писання – не знати Христа”⁹⁰, стверджує, що церковність біблійного тлумачення не є вимогою, нав’язаною ззовні; ця Книга є власне голосом мандрівного народу Божого, і тільки у вірі цього народу ми, так би мовити, настроєні у відповідній тональності, щоб зрозуміти Святе Письмо. Автентичне тлумачення Біблії повинно гармонійно резонувати з вірою Католицької Церкви. Св. Єронім, звертаючись до одного священника, каже: “Міцно тримайся переданої тобі традиційної доктрини, щоб ти міг навчати згідно зі здоровою доктриною та спростовувати аргументи тих, хто їй суперечить”⁹¹.

Вивчення священних текстів поза контекстом віри, увагою беручи до уваги виключно структуру тексту та його форму, може спрямовувати увагу на цікаві елементи, проте такі спроби були б неминуче лише вступними і структурно неповними. Згідно із твердженням Папської Біблійної Комісії, яка апелює до прийнятого у сучасній герменевтиці принципу, “біблійний текст може правильно зрозуміти лише той, хто сам пережив те, про що йдеться в тексті”⁹². Усе це підкреслює зв’язок

⁸⁹ Пор. Бенедикт XVI, *Загальна аудієнція* (14 листопада 2007 р.): *Insegnamenti* III, 2 (2007), 586-591.

⁹⁰ *Commentariorum in Isaiam libri*, Prol.: PL 24, 17.

⁹¹ *Epistula* 52, 7: *CSEL* 54, стор. 426.

⁹² Папська Біблійна комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), II, A, 2: *Ench. Vat.*, 13, п. 2988.

між духовним життям та герменевтикою Святого Письма. Справді, “як зміцнюється Духом Святим життя читача натхнених текстів, так само поглиблюється розуміння дійсності, про яку говорять ці тексти”⁹³. Глибина автентичного церковного досвіду сприяє кращому розумінню справжньої віри у Слово Боже і, навпаки, читання Святого Письма з вірою веде до зростання церковного життя. Ми можемо повновому зрозуміти відомий вислів св. Григорія Великого: “Божественні слова ростуть разом із тим, хто їх читає”⁹⁴. Таким чином, слухання Слова Божого вводить і занурює у церковне сопричастя з паломниками у вірі.

“Душа священного богослов’я”

31. “Тому студіювання Священного Письма є немов душею священного Богослов’я”⁹⁵. Це твердження з Догматичної конституції *Dei Verbum* стало для нас за останні роки ще ближчим. Можна сказати, одразу після Другого Ватиканського Собору в царині богословської та екзегетичної науки часто покликалися на ці слова як на вияв нового зацікавлення Святим Письмом. Крім цього, на XII Асамблеї Синоду єпископів часто згадувалося це відоме твердження з метою вказати на зв’язок між історичними дослідженнями та герменевтикою віри щодо священного тексту. З цієї точки зору, си-

⁹³ *Ibid.*, II, A, 2: *Ench. Vat.*, 13, п. 2991.

⁹⁴ *Homiliae in Ezechielem* I, VII, 8: PL 76, 843 D.

⁹⁵ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 24; пор. Лев XIII, Енци. *Providentissimus Deus* (18 листопада 1893 р.), *Pars II, sub fine*: ASS 26 (1893-94), 269-292; Венедикт XV, Енци. *Spiritus Paraclitus* (15 вересня 1920 р.), *Pars III: AAS* 12 (1920), 385-422.

нодальні Отці охоче ствердили, що під час останніх десятиліть поглибилися вивчення Слова Божого в Церкві і з переконанням висловили щиру вдячність численним екзегетам та богословам, які самовіддано, цілеспрямовано і компетентно внесли і чимало вносять у справу поглиблення значення Святого Письма, адже займаються складними проблемами, які тепер постають перед біблійними дослідженнями⁹⁶. *Щиру вдячність також було висловлено членам Папської Біблійної комісії, які працювали протягом цього часу та які, підтримуючи тісний контакт із Конгрегацією Доктрини Віри, надалі продовжують компетентну роботу в розв'язанні конкретних питань, пов'язаних із вивченням Святого Письма. Крім цього, Синод висловив необхідність застановитися над станом поточних біблійних досліджень та їх значення для богослов'я, оскільки від плідної співпраці між екзегезою та богослов'ям значною мірою залежить ефективність душпастирської діяльності Церкви і духовного життя її вірних. Тому, вважаю важливим пригадати певні міркування на цю тему, які постали під час роботи Синоду.*

Розвиток біблійних досліджень і Учительство Церкви

32. Насамперед потрібно визнати, що історично-критична екзегеза та інші сучасні методи аналізу тексту мали позитивний вплив на життя Церкви⁹⁷. Відповідно до католицького розуміння Святого Письма, використання цих

⁹⁶ Пор. *Propositio*, 26.

⁹⁷ Папська Біблійна комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), А-В: *Ench. Vat.*, 13, nn. 2846-3150.

методів є істотним та пов'язане з дійсністю воплочення: “Ця необхідність – наслідок християнської істини, сформульованої в Євангелії від Йоана (1, 14): *Verbum caro factum est*. Історичний факт є установчим виміром християнської віри. Історія спасіння є не міфологією, а реальною історією, тому для її дослідження потрібно застосовувати методи серйозних історичних наук”⁹⁸. Отож вивчення Біблії вимагає знань і належного застосування цих методів дослідження. Щоправда, таке ставлення розвинулося в науковому світі інтенсивніше в сучасну епоху, хоча і не завжди тією самою мірою, проте любов до вивчення “літери” завжди належала до здорової традиції Церкви. Достатньо згадати культуру чернецтва, якій завдячуємо фундамент європейської культури та в основі якої лежить замилювання словом. “У прагненні Бога криється любов до літературної культури, любов до слова, [...] у кожному вимірі. В біблійному слові Бог приходиться до нас, а ми – до Нього, а тому [потрібно] вчитися поглиблювати таємниці мови, розуміти її структуру та використання. Ось чому, навіть із точки зору пошуку Бога, світські науки, які вказують шлях до мови, стали необхідними”⁹⁹.

33. Живий Учительство Церкви, завдання якого – “автентично пояснювати писане чи передане Боже слово”¹⁰⁰, мудро і рішуче

⁹⁸ Бенедикт XVI, *Виступ під час XIV Загальної сесії Синоду єпископів* (14 жовтня 2008 р.): *Insegnamenti IV*, 2 (2008), 492; пор. *Propositio*, 25.

⁹⁹ Бенедикт XVI, *Звернення до представників культури в колегії бернардинів у Парижі* (12 вересня 2008 р.): *AAS 100* (2008), 722-723.

¹⁰⁰ Другий Ват. Собор, *Догм. конст. про Боже Об'явлення Dei Verbum*, 10.

виступив із відповідною позицією відносно впровадження нових методів історичного аналізу. Я маю на увазі, зокрема, енцикліки *Providentissimus Deus* Папи Лева XIII та *Divino afflante Spiritu* папи Пія XII. Мій блаженної пам'яті попередник Папа Іван Павло II з нагоди святкування сторіччя від дня публікації першої енцикліки та з нагоди п'ятдесятиріччя появи другої нагадав про важливість цих документів для екзегези та богослов'я¹⁰¹. Заслугою виступу папи Лева XIII був захист католицького тлумачення Біблії від нападів раціоналізму, проте це не було відірваною від історії втечею до духовного значення. Не відкидаючи наукову критику, він, проте, застерігав від “стереотипів, які нібито базовані на наукових принципах, але насправді підступно виводять науку поза її власні межі”¹⁰². Папа Пій XII чинив опір нападів прихильників так званої містичної екзегези, яка заперечує будь-який науковий підхід. Енцикліка *Divino afflante Spiritu* дуже обережно запобігла зародженню ідеї існування дихотомії між “науковою екзегезою” для апологетичного використання та “духовним тлумаченням, застереженим для внутрішнього вжитку”; та радше підтвердила “богословську цінність буквального значення, методично викладеного”, і належність “визначення духовного значення [...] до кола екзегетичних наук”¹⁰³. Таким чином, обидва документи відкидають “розкол між тим, що людське, і тим, що Боже, між науковими дослідженнями та поглядом віри, між дослівним

¹⁰¹ Пор. Іван Павло II, Звернення з нагоди 100-річчя *Providentissimus Deus* та 50-річчя *Divino afflante Spiritu* (23 квітня 1993 р.): AAS 86 (1994), 232-243.

¹⁰² *Ibid.*, n. 4: AAS 86 (1994), 235.

¹⁰³ *Ibid.*, n. 5: AAS 86 (1994), 235.

та духовним значенням”¹⁰⁴. Про цю рівновагу згадано також і в пізнішому документі Папської Біблійної Комісії від 1993 року: “У своїй інтерпретаційній праці католицькі екзегети ніколи не повинні забувати, що все тлумачене ними є Словом Божим. Їхнє завдання не обмежується встановленням джерел, окресленням форм або поясненням літературних обробок. Вони досягають цілі своєї праці виключно тоді, коли пояснюють значення біблійного тексту як дійсного Слова Божого”¹⁰⁵.

Біблійна герменевтика
Другого Ватиканського Собору:
вказівка, яку потрібно сприйняти

34. Під цим кутом зору можна краще оцінити інтерпретації характерні католицькій екзегезі, важливі принципи, виражені Другим Ватиканським Собором, зокрема в Догматичній конституції *Dei Verbum*. “Оскільки Бог у Святому Письмі промовляв через людей і на людський лад, то той, хто тлумачитиме Святе Письмо, аби пізнати, що Він хотів нам сказати, повинен ретельно досліджувати, що священнописці насправді намірялися сказати і що їхніми словами подобалося Богові об'явити”¹⁰⁶. З одного боку, Другий Ватиканський Собор трактує вивчення літературних жанрів та контекстуалізацію як основні елементи, що дають змогу розкрити значення, яке мав на увазі агіограф. З іншого – оскільки Святе Письмо слід тлумачи-

¹⁰⁴ *Ibid.*, n. 5: AAS 86 (1994), 236.

¹⁰⁵ Папська Біблійна комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), III, С, 1: *Ench. Vat.*, 13, n. 3065.

¹⁰⁶ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об'явлення *Dei Verbum*, 12.

ти в тому ж дусі, в якому його було написано, то Догматична конституція критеріях подає три основні критерії усвідомлення божественного аспекту Біблії: 1) тлумачити текст, пам'ятаючи, що *Святе Письмо є одним цілим*, сьогодні ми називаємо цю екзегезу канонічною; 2) брати до уваги живу Традицію всієї Церкви; і врешті, 3) брати до уваги *аналогію віри*. “Щойно тоді, коли ці дві методологічні тенденції, а також історично-критична та богословська, зможуть співіснувати, можна говорити про богословську екзегезу – екзегезу, відповідну цій Книзі”¹⁰⁷.

Синодальні Отці слушно заявили, що неможливо заперечити позитивних результатів від сучасних історико-критичних методів. Однак, хоча академічна екзегеза, зокрема й католицька, сьогодні на високому рівні в рамках історико-критичної методології, включно із найновішими її досягненнями, необхідно вимагати аналогічного вивчення богословського виміру біблійних текстів задля можливого поглиблення, яке б відповідало трьом елементам, викладеним у Догматичній конституції *Dei Verbum*¹⁰⁸.

Небезпека дуалізму та секуляризована герменевтика

35. Слід зазначити, що сьогодні існує серйозний ризик дуалізму в підході до Святого Письма. Розрізнення двох рівнів вивчення Біблії не має на меті ані їх розділити, ані протиставити, чи хоча б співставити. Вони існують виключно у взаємозв'язку. На жаль, їх не-

¹⁰⁷ Бенедикт XVI, *Виступ під час XIV Загальної сесії Синоду єпископів* (14 жовтня 2008 р.): *Insegnamenti IV, 2* (2008), 493; пор. *Propositio*, 25.

¹⁰⁸ *Propositio*, 26.

потрібне розділення часто веде до віддалення екзегези та богослов'я, що “трапляється і на найвищих академічних рівнях”¹⁰⁹. Я б хотів вказати тут на найбільш тривожні наслідки, яких варто уникати.

а) Перш за все, якщо екзегетичні дослідження рівня обмежуються першим рівнем, то Святе Письмо стає *виключно текстом з минулого*: “З нього можна черпати моменти моралі, можна вивчати історію, проте Книга як така говорить тільки про минуле і екзегеза перестає бути дійсно богословською, а стає звичайною історіографією, історією літератури”¹¹⁰. Зрозуміло, що із такими обмеженнями неможливо зрозуміти події Об'явлення Бога через Його Слово, яке нам було передане завдяки живій Традиції та Святому Письму.

б) Нестача герменевтики віри стосовно Святого Письма не означає лише її відсутності; її місце неминуче посяде інша герменевтика – герменевтика секулярна та позитивістська, основою якої є переконання, що Божество не втручається в людську історію. Згідно з цією герменевтикою, коли здається, що божественний елемент існує, його потрібно пояснити по-іншому та звести все до людського елемента. Як наслідок, “постаять тлумачення, які заперечують історичність божественних елементів”¹¹¹.

в) Такий стан може лише завдати шкоди життю Церкви, тому що він сіє сумніви відносно фундаментальних тайн християнства

¹⁰⁹ *Propositio*, 27.

¹¹⁰ Бенедикт XVI, *Виступ на XIV Загальній сесії Синоду єпископів* (14 жовтня 2008 р.): *Insegnamenti IV, 2* (2008), 493; пор. *Propositio* 26.

¹¹¹ *Ibid.*

та їх історичної цінності, як, наприклад, встановлення Євхаристії і воскресіння Христове. Таким чином, відбувається нав'язування герменевтичної філософії, яка заперечує можливість елемента входження Божества в історію та Його присутності в ній. Прийняття такої герменевтики до царини богословських досліджень неминуче призводить до гострого дуалізму між екзегезою, зосередженою лише на першому рівні, та богослов'ям, відкритим на духовне значення Святого Письма, де не береться до уваги історичного характеру Об'явлення.

Все це, безперечно, негативно впливає на духовне життя та душпастирську діяльність. “Наслідком відсутності другої методологічної тенденції є виникнення глибокого розриву між науковою екзегезою та *lectio divina*. Власне це іноді й дає поштовх до виникнення певної невизначеності, зокрема у підготовці проповідей”¹¹². Слід зазначити, що цей дуалізм також деколи стає причиною невизначеності та недостатнього інтелектуального вишколу під час формування деяких кандидатів для служіння в тій чи іншій сфері церковного життя¹¹³. Насамкінець, “там, де екзегеза не є богослов'ям, Святе Письмо не може бути душею богослов'я, і навпаки, там, де богослов'я не є головно тлумаченням Святого Письма в Церкві, богослов'я стає безпідставним”¹¹⁴. Тому потрібно точно і ретельно переглянути у цьому аспекті настанови, які подає *Dei Verbum*.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Пор. *Propositio*, 27.

¹¹⁴ Бенедикт XVI, *Виступ на XIV Загальній сесії Синоду єпископів* (14 жовтня 2008 р.): *Insegnamenti* IV, 2 (2008), 493-494.

Віра і розум у підході до Святого Письма

36. На мою думку, краще зрозуміти екзегезу, а отже, її стосунок до всього богослов'я, нам допоможе те, що Папа Іван Павло II написав у своїй енцикліці *Fides et ratio*. Він стверджує, що не слід недооцінювати “небезпеки, на яку натрапляють ті, хто намагається читати істини Святого Письма за допомогою лише однієї методології, забуваючи про необхідність більш вичерпної екзегези, яка б дозволила їм, разом з усією Церквою, відкрити повне розуміння текстів. Той, хто досліджує Святе Письмо, повинен завжди пам'ятати, що різні герменевтичні методології мають за основу також певні філософські концепції, тому їх потрібно ретельно оцінити перед застосуванням для аналізу священних текстів”¹¹⁵.

Ці далекоглядні роздуми допомагають нам зауважити, що від герменевтичного підходу до Святого Письма неминуче залежить правильне співвідношення між вірою та розумом. Секуляризовану герменевтику Святого Письма насправді використовує розум, який структурованим способом не допускає можливості того, аби Бог увійшов у життя людей та промовляв до них людськими словами. Тому і в цьому випадку слід заохочувати “розширення простору власної раціональності”¹¹⁶. Звідси, використовуючи методи історичного аналізу, слід уникати прийняття критеріїв (якщо такі з'являються), які попередньо відкидають Боже Об'явлення в житті людей. Об'єднання двох рівнів праці

¹¹⁵ Іван Павло II, Енци. *Fides et ratio* (14 вересня 1998 р.), 55: AAS 91 (1999), 49-50.

¹¹⁶ Пор. Бенедикт XVI, *Звернення до учасників IV місцевого Церковного конгресу в Італії* (Верона, 19 жовтня 2006 р.): AAS 98 (2006), 804-815.

щодо тлумачення Святого Письма в кінцевому результаті передбачає *гармонію між вірою та розумом*. З одного боку, необхідна віра, яка, зберігаючи відповідні відносини з правильним розумом, ніколи не перетвориться на фідейзм, сприяє який може вести до фундаменталістського читання Святого Письма. З іншого боку, необхідний розум, який, досліджуючи присутні в Біблії історичні елементи, буде відкритим та не відкине *a priori* все, що опинилося поза його власною мірою. Зрештою, релігія вочлененого *Логоса* повинна предстати розумною перед людиною, яка щиро шукає істину й остаточного сенсу свого життя та історії.

Буквальний смисл та духовний смисл

37. Як було зазначено під час синодальних зустрічей, для відновлення належної герменевтики Святого Письма значну вагу має уміння заново прислухатися до Отців Церкви та придивлятися до їх екзегетичного підходу¹¹⁷. Богослов'я Отців Церкви і сьогодні має велику вартість, бо в його центрі перебуває цілісне вивчення Святого Письма, адже вони насамперед в принципі є “коментаторами Святого Письма”¹¹⁸. Їх приклад може “дійсно навчати сучасних екзегетів релігійного підходу до Святого Письма, а також тлумачення, яке завжди відповідає критерію єдності з досвідом Церкви, яка є паломником в історії під проводом Святого Духа”¹¹⁹.

¹¹⁷ Пор. *Propositio*, 6.

¹¹⁸ Пор. Св. Августин, *De libero arbitrio*, III, XXI, 59; *PL* 32, 1300; *De Trinitate*, II, I, 2: *PL* 42, 845.

¹¹⁹ Конгрегація у справах католицького виховання, *Instr. Inspectis dierum* (10 листопада 1989 р.), 26: *AAS* 82 (1990), 618.

Незважаючи на те, що святоотцівська та середньовічна традиції, очевидно, не знали про філологічні й історичні досягнення сучасної екзегези, вони вміли розпізнавати різні значення Святого Письма, почавши від буквального, тобто того, який “виражений словами Святого Письма та виявленим екзегезою, в основі якої – засади вірної інтерпретації”¹²⁰. Наприклад, св. Тома Аквінський стверджував: “Усі значення Святого Письма повинні ґрунтуватися на дослівному значенні”¹²¹. Потрібно, однак, пам'ятати, що в святоотцівських та середньовічних часах кожна форма екзегези, зокрема й дослівна, мала за основу віру і не обов'язково розрізняла *дослівне* й *духовне значення*. Пригадаймо собі класичний вираз, який показує зв'язок між різними значеннями Святого Письма:

*Littera gesta docet, quid credas allegoria,
Moralis quid agas, quo tendas anagogia.*

*Буквальне – викладає події,
алегорія – вчить, у що треба вірити,
моральне – що робити,
анагогія – до чого прямувати*¹²².

Тут ми бачимо єдність та зв'язок між *дослівним та духовним значенням*, яке у свою чергу має три значення, що стосуються змісту віри, моралі й есхатологічної мети.

Насамкінець, визнаючи цінність та необхідність історично-критичного методу, ми, незважаючи на його обмеження, дізнаємося від патристичної екзегези, що “залишаємося вірни-

¹²⁰ Катехизм Католицької Церкви, 116.

¹²¹ *Summa Theologiae*, I, q. 1, art. 10, ad 1.

¹²² Катехизм Католицької Церкви, 118.

ми намірам, викладеним у біблійних текстах, тільки тією мірою, якою намагаємося відкрити для себе в їхніх формулюваннях дійсність віри, яку вони виражають, та коли ми поєднуємо цю дійсність із досвідом віруючих людей сьогодення”¹²³. Тільки з цієї перспективи можна вважати, що Слово Боже живе і промовляє до кожного в сучасній дійсності нашого життя. У цьому аспекті надзвичайно важливим є твердження Папської Біблійної комісії яка визначає духовне значення згідно християнської віри як: “значення, виражене за допомогою біблійних текстів, які читаються під натхненням Святого Духа в контексті пасхальної тайни Христа і нового життя, яке ця тайна започатковує. Такий контекст очевидно існує. Новий Завіт, власне, бачить у ньому сповнення Святого Письма. Тому вважається цілком природним читати Святе Письмо в світлі цього нового контексту, яким є життя в Святому Духові”¹²⁴.

Необхідне перевищення «букви»

38. У відновленні зв'язку між різними значеннями Святого Письма вирішальне значення має зрозуміння *переходу від літери до духа*. Це не автоматичний та спонтанний перехід; необхідно піднятися понад літеру: “Слово Боже ніколи не є присутнім просто в наборі літературного тексту. Щоб до нього дійти, необхідними є піднесення та процес зрозуміння, ведений внутрішньою динамікою всієї збірки текстів, а тому це повинен бути живий про-

цес”¹²⁵. І так ми дізнаємося, чому автентичний інтерпретаційний процес ніколи не є тільки чисто інтелектуальним процесом, а й життєвим, під час якого вимагається цілковита інтеграція в церковне життя як життя “Духом” (Гл. 5, 16). Таким чином, критерії, вказані в ном. 12 Догматичної конституції *Dei Verbum*, стають чіткішими: це піднесення не може стосуватися тільки певної літературної частини, а до всього Святого Письма, адже існує тільки одне Слово, до якого ми повинні підноситися. У цьому процесі сходження є глибока драма, тому що перехід, який силою Духа сповняється в ньому, неодмінно пов'язаний зі свободою кожної людини. Св. Павло цілковито відчув у своєму житті, чим є цей перехід. Що означає підвестися понад літеру та зрозуміти все, розглядаючи це виключно цілісно, він радикально виразив у реченні: “бо буква убиває, дух же оживлює” (II Кор. 3, 6). Св. Павло дізнається, що “Дух, Який визволяє, має ім'я, а отже, що свобода має глибоку міру: «Господь же – Дух, а де Господній Дух, там воля» (II Кор. 3, 17). Визволяючий Дух – це не просто ідея, особисте бачення екзегета. Дух – це Христос, а Христос є Господом, Який вказує нам шлях”¹²⁶. Відомо, що також і для св. Августина цей перехід був трагічним та водночас визволяючим; він повірив у Святе Письмо, яке на початку видавалося йому дуже внутрішньо-різноманітним, а іноді й повним вульгарності, власне завдяки піднесенню на інший рівень шляхом типологічної інтерпретації, чого він навчився від св. Амвро-

¹²³ Папська Біблійна комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), II, А, 2: *Ench. Vat.*, 13, n. 2987.

¹²⁴ *Ibid.*, II, В, 2: *Ench. Vat.*, 13, n. 3003.

¹²⁵ Бенедикт XVI, Звернення до представників культури в колегії бернардинів у Парижі (12 вересня 2008 р.): AAS 100 (2008), 726.

¹²⁶ *Ibid.*

сія, згідно з якою, весь Старий Завіт – це шлях до Ісуса Христа. У випадку св. Августина, піднесення понад літерою зробило вірогідною саму літеру та дозволило йому нарешті віднайти відповідь на глибокий неспокій його душі, спраглої істини¹²⁷.

Внутрішня єдність Біблії

39. Велика Традиція Церкви навчає нас бачити в переході від літери до духу також і єдність усього Святого Письма, адже існує тільки одне Слово Боже, яке взиває до нашого життя, постійно закликаючи його до покаяння¹²⁸. Безпечним путівником для нас тут є слова св. Гюго Сен-Вікторського: “Все Святе Письмо – єдина книга, а тією єдиною книгою є Христос, тому що все Святе Письмо говорить про Христа і довершується в Христі”¹²⁹. Звичайно, у суто історичній та літературній площині Біблія – це не просто книга, а збірка літературних текстів, редагування яких тривало понад тисячу років, та про окремі книги якої не легко говорити як про частину її внутрішньої цілості; навпаки, між ними існують очевидні невідповідності. На це вже вказує вміст Біблії Ізраїля, яку ми, християни, називаємо Старим Завітом. Це проявляється ще більше, коли ми, християни, поєднуємо Новий Завіт та його тексти – немовби герменевтичним ключем – із Біблією Ізраїля, пояснюючи її як шлях до Христа. У Новому Завіті, як правило, не використовується термін “Письмо” (пор. *Рим.* 4, 3; *І Пт.* 2, 6), а радше

¹²⁷ Пор. Бенедикт XVI, *Загальна аудієнція* (9 січня 2008 р.): *Insegnamenti* IV, 1 (2008), 41-45.

¹²⁸ Пор. *Propositio*, 29.

¹²⁹ *De arca Noe*, 2, 8: *PL* 176, 642 C-D.

“Писання” (пор. *Мт.* 21, 43; *Йо.* 5, 39; *Рим.* 1, 2; *II Пт.* 3, 16), “які, проте, розглядаються загалом як єдине Слово Боже, скероване до нас”¹³⁰. Це дає ясно зрозуміти, що саме особа Христа надає єдності всім “Писанням” у поєднанні з єдиним “Словом”. Таким чином, ми можемо зрозуміти, про що говорить Догматична конституція *Dei Verbum* (див. ном. 12), коли вказує на внутрішню єдність всієї Біблії як на вирішальний критерій для правильної герменевтики віри.

Зв'язок між Старим та Новим Завітом

40. Що ж до єдності Святого Письма в Христі, то необхідно і богословам, і душпастирям усвідомити зв'язок між Старим та Новим Завітом. Перш за все, очевидним є, що *сам Новий Завіт визнає Старий Завіт як Слово Боже*, а отже, визнає авторитетними Писання єврейського народу¹³¹. Він визнає їх неявно, використовуючи ту саму мову та часто покликаючись на уривки з цих Писань. Він визнає їх явно, цитуючи не одну з їх частин та послуговуючись ними в аргументаціях, адже аргументації, базовані на текстах Старого Завіту, мають в Новому Завіті вирішальну вартість, вищу від чисто людських міркувань. У четвертій Євангелії Ісус стверджує: “а Писання годі усунути!” (*Йо.* 10, 35); св. Павло каже, зокрема, що Одкровення Старого Завіту є дійсним для нас, християн (пор. *Рим.* 15, 4; *І Кор.* 10, 11)¹³². Також і ми заяв-

¹³⁰ Бенедикт XVI, Звернення до представників культури в колегії бернардинів у Парижі (12 вересня 2008 р.): *AAS* 100 (2008), 725.

¹³¹ Пор. *Propositio*, 10; Папська Біблійна комісія, *Єврейський народ і його Священні Писання в християнській Біблії* (24 травня 2001 р.), 3-5: *Ench. Vat.*, 20, nn. 748-755.

¹³² Пор. *Катехизм Католицької Церкви*, 121-122.

ляємо, що “Ісус із Назарету був євреєм, а Свята Земля є матірною землею Церкви”¹³³; корені християнства знаходяться в Старому Завіті, і християнство завжди черпає поживу з цих коренів. Тому здорове християнське вчення завжди відкидало будь-які форми марціонізму, які у різний спосіб протиставляють Старий Завіт Новому¹³⁴.

Крім цього, сам Новий Завіт говорить про свою узгодженість зі Старим і проголошує; що в таємниці життя, смерті та воскресіння Христа Священні Писання єврейського народу досконало сповнилися. Слід, однак, зазначити, що поняття сповнення Писань складне, оскільки містить у собі три аспекти: фундаментальний аспект *послідовності* стосовно об’явлення Старого Завіту, аспект *непослідовності* і аспект *сповнення та перевищення*. Таємниця Христа є продовженням наміру старозавітного жертвовного культу; вона, проте, відбулася в інший спосіб відповідно до багатьох пророцтв і, таким чином, досягла досконалості, якої перед тим ніколи не було досягнуто. У Старому Завіті існує безліч напруженостей між інституційними та пророчими аспектами. Пасхальна таємниця Христа цілковито відповідає – хоча й непередбачуваним чином – пророцтвам та прообразному аспектові Писань; незважаючи на це, вона показує чіткі аспекти відсутності послідовності стосовно старозавітних інституцій.

¹³³ *Propositio*, 52.

¹³⁴ Пор. Папська Біблійна комісія, *Єврейський народ і його Священні Писання в християнській Біблії* (24 травня 2001 р.), 19: Ench. Vat., 20, nn. 799-801.

41. Усі ці міркування вказують на незамінне значення Старого Завіту для християн та водночас підкреслюють *оригінальність христологічного прочитання*. Вже в апостольських часах, а згодом у живій Традиції, Церква явно наголошувала на єдності Божого плану в обох Завітах за посередництвом типології, яка за своєю природою не є довільною, а радше частиною подій, описаних у священному тексті, а отже, стосується всього Святого Письма. Типологія “дає змогу відкрити в Божих діях старозавітних часів прообрази того, що Бог здійснив, коли настала повнота часів, в Особі воплощеного Сина”¹³⁵. Таким чином, християни читають Старий Завіт у світлі Христа, Який помер та воскрес. Типологічне читання відкриває невичерпний вміст Старого Завіту у відношенні до Нового, однак не потрібно забувати, що він зберігає свою цінність Об’явлення, про що засвідчив Сам Господь (пор. *Мр.* 12, 29-31). Отож “Новий Завіт вимагає, щоб його читали у світлі Старого. Первісна християнська катехиза постійно зверталася до Старого Завіту (пор. *І Кор.* 5, 6-8; 10, 1-11)”¹³⁶. Тому синодальні Отці заявили, що “єврейське розуміння Біблії може допомогти християнам розуміти та вивчати Святе Письмо”¹³⁷.

“Новий Завіт прихований у Старому, тимчасом як Старий знаходить своє пояснення в Новому”¹³⁸ – так про це проникливо мудро говорив св. Августин. Тому важливо – як у душ пастирстві, так і в академічних колах – наголошувати на глибокий зв’язок між двома Завітами,

¹³⁵ *Катехизм Католицької Церкви*, 128.

¹³⁶ *Ibid.*, 129.

¹³⁷ *Propositio*, 52.

¹³⁸ *Quaestiones in Heptateuchum*, 2, 73: PL 34, 623.

пам'ятаючи слова св. Григорія: “те, що Старий Завіт обіцяв, Новий Завіт виявив; те, що попередній проголошує таємно, цей визнає відкрито як щось уже присутнє. Тому Старий Завіт є пророцтвом Нового Завіту, а найкращим коментарем до Старого Завіту є Новий Завіт”¹³⁹.

“Темні” сторінки Біблії

42. У контексті зв'язку між Старим та Новим Завітом Синод також розглянув сторінки тему щодо тих сторінок Біблії, які видаються “темними” та важкими в тому сенсі, що вони деколи описують насильство й аморальність. Щодо цього, потрібно перш за все пам'ятати: *біблійне об'явлення глибоко закорінене в історії*. Божий план виявляється в ній *поступово* та здійснюється повільно і *поетапно*, незважаючи на опір людей. Бог обирає народ і терпеливо його виховує. Об'явлення достосовується до культурного та морального рівня давніх епох, а отже, описує такі факти та звичаї як, наприклад, підступна поведінка, насильство, вбивство людей, не кажучи виразно, що вони аморальні. Історичний контекст пояснює це, проте сучасний читач може здивуватися, особливо коли забути про часту “темну” поведінку людей, якої ніколи не бракувало протягом століть, як і в наш час. У Старому Завіті проповідування пророків атакує будь-який тип несправедливості та насильства – колективного чи індивідуального – і таким чином є освітнім інструментом, який Бог дає Своему народові як підготовку до Євангелія. Отож було б помилковим не брати до уваги ці уривки зі Святого Письма, які нам видаються проблематичними. Потрібно радше

¹³⁹ *Homiliae in Ezechielem*, I, VI, 15: PL 76, 836 B.

усвідомлювати, що читання таких сторінок вимагає набути відповідної компетентності через формацію, яка пояснює тексти в історико-літературному контексті та з християнської позиції, для якої кінцевим герменевтичним ключем є “Євангеліє як нова заповідь Ісуса Христа, реалізована в Пасхальній Тайні”¹⁴⁰. Тому я заохочую науковців та душпастирів допомагати всім вірним розуміти також і ці сторінки завдяки читанню, яке дасть змогу зрозуміти їхнє значення у світлі таємниці Христа.

Християни і євреї в стосунку до Святого Письма

43. Розглядаючи тісний зв'язок Нового Завіту зі Старим, ми, зрозуміло, спрямовуємо тепер увагу на особливий зв'язок між християнами та євреями, який із цього виникає, – зв'язок, якого ніколи не треба забувати. Іван Павло II звернувся до євреїв: ви “наші «любі брати» у вірі Авраама, нашого патріарха”¹⁴¹. Звичайно, ці висновки не означають легковаження розривом, підтвердженим у Новому Завіті, зі старозавітними установами, а тим більше сповнення Святого Письма в таємниці Ісуса Христа, визнаного Месією та Сином Божим. Однак ця глибока та радикальна різниця, звичайно, не повинна викликати взаємної ворожості. Приклад св. Павла (пор. *Рим.* 9-11) показує, що, навпаки, “ставлення до єврейського народу з повагою, шаную та любов'ю – єдине по-справжньому християнське ставлення в цій ситуації, яка таємничим чином є частиною цілком пози-

¹⁴⁰ *Propositio*, 29.

¹⁴¹ *Промова до Головного рабина Риму* (22 травня 2004 р.): *Insegnamenti*, XXVII, 1 (2004), 655.

тивного Божого плану”¹⁴². Св. Павло стверджує, що євреї, “з огляду на вибір Божий, [...] улюблені заради батьків, бо дари Божі й покликання – незмінні” (*Рим.* 11, 28-29).

Окрім цього, св. Павло описує дуже тісні взаємини між християнами і євреями, використовуючи прекрасний образ оливкового дерева: він порівнює Церкву поган із оливною дичкою, прищепленою до доброго оливкового дерева, яким є народ Завіту (пор. *Рим.* 11, 17-24). Іншими словами, ми живимося з тих самих духовних коренів. “Ми зустрічаємося як брати – брати, чії відносини в певних періодах історії були напруженими, але тепер маємо твердий намір будувати мости міцної дружби”¹⁴³. Папа Іван Павло II сказав: “Нас чимало об’єднує. Разом ми можемо зробити дуже багато задля миру та справедливості, щоб побудувати більш людяний та братній світ”¹⁴⁴.

Хочу ще раз підтвердити, що *діалог з євреями* має велику цінність для Церкви. Було б добре при відповідній нагоді створювати можливості, зокрема й громадські, для зустрічей та взаємообміну, які б сприяли поглибленню взаєморозуміння, взаємоповаги та співпраці, включно з вивченням Святого Письма.

¹⁴² Папська Біблійна комісія, *Єврейський народ і його Священні Писання в християнській Біблії* (24 травня 2001 р.), 87: *Ench. Vat.*, 20, n. 1150.

¹⁴³ Бенедикт XVI, *Прощальна промова в міжнародному аеропорту ім. Бен Гуріона в Тель-Авіві* (Ізраїль, 15 травня 2009 р.): *Insegnamenti V*, 1 (2009), 847-849.

¹⁴⁴ *Звернення до головних рабинів Ізраїля* (23 березня 2000 р.): *Insegnamenti XXIII*, 1 (2000), 434.

Фундаменталістське тлумачення Святого Письма

44. Наші попередні роздуми на тему біблійної герменевтики в її різних аспектах дають нам змогу перейти до питання фундаменталістського тлумачення Святого Письма¹⁴⁵, яке неодноразово виникало під час синодальних дебатів. Папська Біблійна комісія в документі *Тлумачення Біблії в Церкві* сформулювала відносно цієї теми важливі вказівки. В цьому контексті хочу звернути особливу увагу на ті способи читання, які не шанують автентичної природи священного тексту, даючи початок суб’єктивістським та арбітральним тлумаченням. “Літералізм”, захищений фундаменталістським способом читанням, насправді є зрадою буквального і духовного значень, відкриваючи шлях різноманітним інструменталізаціям, поширюючи, наприклад, антицерковні тлумачення Святого Письма. Проблемним аспектом фундаменталістського прочитання є те, що “ігнорування історичного характеру біблійного Об’явлення створює неспроможність цілковито прийняти правду про Воплочення. Фундаменталізм ігнорує тісний зв’язок Божого з людським у стосунках із Богом. [...] Тому він схильний трактувати біблійний текст як такий, що продиктований слово в слово Святим Духом та не визнає, що Слово Боже написано мовою та фразеологією, зумовленими даною епохою”¹⁴⁶. Натомість “християнство вбачає у *багатьох* словах *єдине* Слово, сам *Логос*, що розкриває Свою таємницю через складність

¹⁴⁵ Пор. *Propositiones*, 46, 47.

¹⁴⁶ Папська Біблійна Комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993р.), I, F: *Ench. Vat.*, 13, n. 2974.

та реальність людської історії”¹⁴⁷. Правдивою відповіддю на фундаменталістське тлумачення є “читання Святого Письма, проїняте вірою”. “Використовуване від найдавніших часів у Традиції Церкви, воно шукає спасенної істини для життя поодиноких вірних та Церкви. Це читання визнає цінність історичної біблійної традиції. Власне, з огляду на цінність історичного свідчення воно прагне заново відкрити живе значення Святого Письма, пов’язаного також із життям сучасних віруючих”¹⁴⁸, не забуваючи при цьому про людський вимір натхненного тексту та його літературні форми.

*Діалог між душпастирями, богословами
та екзегетами*

45. Автентична герменевтика віри “тягне” за собою деякі важливі наслідки у сфері душпастирської діяльності Церкви. Саме в зв’язку з цим синодальні Отці порекомендували, наприклад, пастирям, екзегетам та богословам частіше контактувати між собою. Бажано, щоб Єпископські конференції сприяли цим зустрічам “із метою поглибити сопричастя в служінні Слово Божому”¹⁴⁹. Така співпраця допоможе всім краще виконувати свою роботу на благо всієї Церкви. Справді, погляд із точки зору душпастирської праці, і для науковців означає підхід до священного тексту як такого, що має характер послання, з яким Господь звертається до людей задля їхнього спасіння. Тому, як стверджує Догматична конституція *Dei Ver-*

¹⁴⁷ Бенедикт XVI, Звернення до представників культури в колегії бернардинів у Парижі (12 вересня 2008 р.): AAS 100 (2008), 726.

¹⁴⁸ *Propositio*, 46.

¹⁴⁹ *Propositio*, 28.

bum, рекомендовано, “щоб католицькі екзегети й інші дослідники Священного Богослов’я, спеціально зібравши сили та вживши відповідних засобів, під наглядом Навчального священного Уряду над тим працювали і так дослідили та виклали божественні Писання, щоб якнайбільше проповідників Божого Слова могли успішно подавати народіві Божому пашу Священного Писання, яка просвічувала б уми, скріплювала б волю, запалювала б людські серця до любові Бога”¹⁵⁰.

Біблія та екуменізм

46. Синод, усвідомлюючи, що основою Церкви є Христос, Слово Боже, Яке стало тілом, звернув увагу на центральну роль біблійних досліджень в екуменічному діалозі, мета якого – повне вираження єдності всіх віруючих у Христа¹⁵¹. У Святому Письмі знаходимо гарячу молитву Ісуса до Отця, щоб Його учні були одно, щоб світ увірував (пор. *Йо.* 17, 21). Усе це зміцнює нас у переконанні, що спільне слухання та роздуми над Святим Письмом дають нам змогу жити у правдивій єдності, хоча вона ще не цілковита¹⁵²; “тому спільне слухання Святого Письма заохочує до діалогу любові та сприяє поглибленню діалогу правди”¹⁵³. Справді, спільно слухати Слово Боже, практикувати біблійне *lectio divina*, діставати враження від нови-

¹⁵⁰ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 23.

¹⁵¹ Пам’ятаймо, однак, коли йдеться про так звані второканонічні книги Старого Завіту, а також їх натхнення, католики та православні не мають точно такого самого біблійного канону, як англіканці та протестанти.

¹⁵² Por. *Relatio post disceptationem*, 36.

¹⁵³ *Propositio*, 36.

ни Слова Божого, яке ніколи не старіє і є невичерпним, долати нашу глухоту до тих слів, які не згоджуються з нашими думками чи упередженнями, слухати й навчати у спільноті вірних всіх часів – усе це формує шлях, який потрібно пройти, щоб досягти єдності віри як відповіді на слухання Слова¹⁵⁴. Із цього погляду, дійсно яскравими були слова Другого Ватиканського собору: “Священні Слова в самому діалозі [єкуменічному] є потужним засобом у могутніх руках Божих для досягнення тієї єдності, що її Спаситель подав усім людям”¹⁵⁵. Таким чином, варто присвячувати більше часу для вивчення, обміну думками та єкуменічних богослужінь Слова Божого, поважаючи чинні правила та різні традиції¹⁵⁶. Такі богослужіння служать єкуменічній справі, і коли вони пережиті відповідно до їх істинного змісту, то є важливими моментами справжньої молитви, під час якої можна просити Бога про прискорення приходу бажаного дня, коли ми всі зможемо приступити до одного столу та пити з однієї чаші. Хоча організація цих зустрічей слушна й похвальна, потрібно дбати, щоб їх не пропонували вірним замість божественних літургій в установлені святкові дні.

У навчанні та в молитві ясно проступають також ті аспекти, які необхідно поглибити та які нас ще віддаляють, як наприклад, розуміння авторитетного суб’єкта тлумачення в Церкві, а також вирішальна роль Учителства¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Пор. Бенедикт XVI, Звернення до XI Звичайної ради Генерального секретаріату Синоду єпископів (25 січня 2007 р.): AAS 99 (2007), 85-86.

¹⁵⁵ Декрет про єкуменізм *Unitatis redintegratio*, 21.

¹⁵⁶ *Propositio*, 36.

¹⁵⁷ Пор. Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 10.

Крім цього, хочу підкреслити, що синодальні Отці наголосили важливість в цій єкуменічній діяльності *перекладів Біблії на різні мови*. Всім відомо, що переклад тексту не є суто механічною процедурою, а в певному значенні є частиною процесу тлумачення. Блаженної пам’яті Папа Іван Павло II сказав: “Хто пам’ятає, як дебати довкола Біблії спричинили великі поділи, особливо на Заході, може оцінити, яким значним кроком уперед є ці спільні переклади”¹⁵⁸. Тому сприяння спільним перекладам Біблії є частиною єкуменічної діяльності. Хочу подякувати всім тим, хто бере участь у цій важливій роботі та закликати їх продовжувати цю працю.

Наслідки для програми богословських студій

47. Іншим наслідком відповідної герменевтики віри є необхідність показати її результати в сфері екзегетичної та богословської формації, зокрема кандидатів до священства. Слід подбати про те, щоб вивчення Біблії стало душею богослов’я, оскільки в ньому виявляється Слово Боже, яке промовляє сьогодні до світу, до Церкви та до кожної людини. Важливо, щоб критерії, викладені в п. 12 Догматичної конституції *Dei Verbum* були справді взяті до уваги та поглиблені. Потрібно остерігатися культивування концепції наукових досліджень, які вважаються нейтральними стосовно Святого Письма. Таким чином, окрім вивчення мов, якими було написано Біблію, а також відповідних методів інтерпретації, студенти повинні

¹⁵⁸ Енцикліка *Ut unum sint* (25 травня 1995 р.), 44: AAS 87 (1995), 947.

розвивати глибоке духовне життя, що дозволить їм усвідомити: Святе Письмо можна зрозуміти тільки тоді, коли ним живеш.

Із цієї перспективи заохочую вивчати передане та записане Слово Боже в глибокому церковному дусі, приділяючи належну увагу твердженням на цю тему Учителювання Церкви, який “не є над Словом Божим, а йому служить, навчаючи тільки того, що було передано, оскільки його, з Божого доручення та під проводом Святого Духа, побожно слухає, свято зберігає й вірно викладає”¹⁵⁹. Таким чином, потрібно дбати про те, аби це навчання супроводжувалося усвідомленням того, що “Священне Передання, Священне Писання і Учителювання Церкви, за премудрим Божим планом, так між собою пов’язуються і об’єднуються, що одне без одного не може існувати”¹⁶⁰. Тому я сподіваюся, що, згідно з вченням Другого Ватиканського Собору, вивчення Святого Письма, яке читається в єдності Вселенської Церкви, дійсно стане немовби душею богословського навчання¹⁶¹.

Святі та тлумачення Святого Письма

48. Тлумачення Святого Письма не було б повним, якщо б ми не прислухалися до тих, які насправді жили Словом Божим, тобто святих¹⁶², адже справді, *viva lectio est vita bonorum*¹⁶³. Найглибше тлумачення Святого Письма походить від тих, хто дозволив Слово Бо-

жому формувати їх через його слухання, читання та тривалі розважання над ним.

Звичайно, не випадково великі духовні традиції в історії Церкви сформувалися завдяки виразному ставленню до Святого Письма. Я маю на думці, наприклад, св. Антонія Абата, якого надихнули Господні слова: “Якщо хочеш бути досконалим, [...] піди, продай, що маєш, дай бідним, і будеш мати скарб на небі; потім приходи і йди за Мною!” (*Mt.* 19, 21)¹⁶⁴. Не менш навідиним є св. Василій Великий, який у своїй праці *Moralia* запитує: “Що є властивістю віри? Цілковита та незаперечна впевненість в істинності слів, натхнених Богом. [...] Що є властивістю вірного? Формування з цією цілковитою впевненістю відповідно до значень слів Святого Письма та відсутністю відваги, аби щось відняти чи додати”¹⁶⁵. Св. Венедикт у своєму *Правилі* вказує на Святе Письмо як на “найпростіше правило людського життя”¹⁶⁶. Св. Франциск Ассизький, як писав Томас із Челано, “чуючи, що Христові учні не повинні мати ані золота, ані срібла, ані грошей, ані брати в дорогу сумки, ані хліба, ані не мати сандалів, ані двох одеж, [...] відразу ж вигукнув, радіючи в Святому Духові: «Цього хочу, цього прошу, цього гаряче прагну чинити всім серцем!»”¹⁶⁷. Св. Клара Ассизька тісно наслідує життя Франциска: “Ось правило чину вбогих сестер – дотримуватися Святого Євангелія Господа нашого Ісуса Христа”¹⁶⁸. Св. Домінік Гузман “всюди в словах та діях ви-

¹⁵⁹ Другий Ват. Собор, Догм. конст. про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 10.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*, 24.

¹⁶² *Propositio*, 22.

¹⁶³ Св. Григорій Великий, *Moralia in Job* XXIV, VIII, 16: *PL* 76, 295.

¹⁶⁴ Пор. Св. Атанасій, *Vita Antonii*, II, 4: *PL* 73, 127.

¹⁶⁵ *Moralia, Правило* LXXX, XXII: *PG* 31, 867.

¹⁶⁶ *Правило*, 73.3: *SC* 182, 672.

¹⁶⁷ *Vita prima Sancti Francisci*, IX.22: *FF* 670. 672.

¹⁶⁸ *Правило*, I, 1-2: *FF* 2750.

являвся людиною Євангелія”¹⁶⁹ і хотів, щоб такими ж були його співбрати, тобто “євангеліськими людьми”¹⁷⁰. Св. Тереза від Ісуса, кармелітка, постійно покликаючись у своїх творах на біблійні образи, для пояснення свого містичного досвіду пригадує, що сам Ісус об’являє їй: “все зло світу виникає з відсутності ясного розуміння істини Святого Письма”¹⁷¹. Св. Тереза від Дитятка Ісуса виявляє в Любові своє особисте покликання під час розважань над Святим Письмом, зокрема над гл. 12 і 13 *Першого Послання до Коринтян*¹⁷². Ця свята кармелітка описує захоплення Святим Письмом: “Щойно зверну свій погляд на Святе Євангеліє, одразу вдихаю аромат життя Ісуса та знаю, куди маю бігти”¹⁷³. Кожен святий – ніби промінь світла, яке виходить від Слова Божого. Пригадуємо також св. Ігнатія Лойолу та його пошук істини і духовного розуміння, св. Івана Боско та його пристрась до виховування молоді, св. Івана Марію Віаннея та його усвідомлення величчя священства як дару та завдання, св. Пія з П’єтрельчини, котрий був знаряддям Божого милосердя, св. Йосифа Марію Ескривб та його проголошення універсального покликання до святості, бл. Терезу з Калькутті, місіонерку Божої любові до найменших, як також мучеників нацизму та комунізму, представлених, з одного боку, св. Терезою Венедиктою від Хреста (Едіт

¹⁶⁹ Бл. Йордан Саксонський, *Libellus de principiis Ordinis Praedicatorum*, 104; *Monumenta Fratrum Praedicatorum Historica*, Roma 1935, 16, стор. 75.

¹⁷⁰ *Ordo Praedicatorum, Первинні Конституції* чи *Consuetudines*, II, XXXI.

¹⁷¹ *Vita* 40, 1.

¹⁷² Пор. *Історія душі*, Ms B 3r°.

¹⁷³ *Ibid.*, Ms C 35v°.

Штайн), черницею-кармеліткою, а з іншого – бл. Луджі Степінаком, кардиналом, архієпископом Загреба.

49. Певним чином святість, пов’язана зі Словом Божим, є частиною пророчої традиції, в якій Слово Боже послуговується життям пророка. В цьому значенні святість у Церкві є герменевтикою Святого Письма, яку ніхто не може ігнорувати. Той же Дух Святий, Який надихнув священних авторів, спонукає святих віддати своє життя за Євангеліє. Вчитися від них є непомильним шляхом до живої й ефективної герменевтики Слова Божого.

Безпосереднє свідчення цього зв’язку між Словом Божим і святістю у нас було під час XII Синодальної Асамблеї, коли 12 жовтня 2008 р. на площі св. Петра відбувалася канонізація чотирьох нових святих: священника Ерріка Гаєтана, засновника Згромадження місіонерів Найсвятішого Серця Ісуса і Марії; матері Марії Бернарди Бютлер, народженої в Швейцарії, місіонерки в Еквадорі та Колумбії; сестри Альфонси від Непорочного Зачаття, першої канонізованої святої, яка народилася в Індії; молодій мирянці з Еквадору, Нарциси від Ісуса Мартілло Морбн. Своім життям вони дали свідчення світові і Церкві постійної плідності Христового Євангелія. Просімо Господа, щоб через заступництво тих святих, які, власне, були канонізовані під час синодальної Асамблеї на тему Слова Божого, наше життя стало тим ґрунтом, на якому Божественний Сіяч може сіяти Слово, яке б дало нам плід святості – “той у тридцять, той у шістьдесят, той у сто разів більше” (*Мр.* 4, 20).

ЧАСТИНА ДРУГА

VERBUM IN ECCLESIA

*“Котрі ж прийняли Його –
тим дало право
дітьми Божими стати”
(Йо. 1, 12)*

СЛОВО БОЖЕ І ЦЕРКВА

Церква приймає Слово

50. Господь промовляє Своє Слово, щоб Його прийняли ті, хто був створений власне “через” це саме Слово. “Прийшло до своїх” (Йо. 1, 11): від самого початку Слово не є нам чуже, а створення було бажане саме у близькості із божественним життям. Пролог четвертого Євангелія ставить нас перед відкиненням Слова Божого “своїми”, які “Його не прийняли” (Йо. 1, 11). Не прийняти Його означає не слухати Його голосу, не підпорядковуватися Логосу. Але там, де людина, хоча й недосконала та грішна, щиро відкривається на зустріч із Христом, розпочинається радикальна зміна: “Котрі ж прийняли Його – тим дало право дітьми Божими стати” (Йо. 1, 12). Прийняти Слово означає дозволити Йому нас формувати, щоб ми силою Святого Духа стали подібними до Христа, “Єдинородного від Отця” (Йо. 1, 14). Це початок нового створення; народжується нове творіння, новий народ. Ті, хто вірить, тобто ті, хто живуть в послуші віри, – “від Бога народилися” (Йо. 1, 13) – стають причасниками Божого життя: *синами в Сині* (пор. Гл. 4, 5-6, Рим. 8, 14-17). Святий Августин, коментуючи цей уривок з Євангелія від Йоана, висловлюється натхненно: “Ти був створений Словом, але треба, щоб Словом ти був і відроджений”¹⁷⁴. Тут проступає обличчя Церкви як дійсності, визначеної прийняттям Слова Божого, Яке, ставши тілом, прийшло та *оселилося між нами* (пор. Йо. 1, 14). Це замешкання Бога серед людей, ця

¹⁷⁴ In Iohannis Evangelium Tractatus, I, 12: PL 35, 1385.

shekinah, прообраз якої знаходимо у Старому Завіті (пор. Вих. 26, 1), здійснюється тепер в остаточній присутності Бога з людьми в Христі.

Постійна присутність Христа в житті Церкви

51. Не можна зрозуміти відносин між Христом, Словом Отця та Церквою категоріями події з минулого; це радше життєво важливі взаємини, встановити які особисто покликаний кожен віруючий. Ми говоримо про присутність Слова Божого серед нас сьогодні: “Отож Я з вами по всі дні аж до кінця віку” (Мт. 28, 20). Папа Іван Павло II сказав: “Постійна присутність Христа з людьми всіх часів стає реальністю в Його тілі, яким є Церква. Тому Христос обіцяв Своім учням Святого Духа, Який мав їм «нагадати» та навчити Його заповідей (пор. Йо. 14, 26), а також стати джерелом нового життя в світі (пор. Йо. 3, 5-8; Рим. 8, 1-13)”¹⁷⁵. Догматична конституція *Dei Verbum* виражає цю таємницю біблійним образом діалогу між нареченими: “Бог, що колись був промовив, безупинно розмовляє з Обручницею Свого улюбленого Сина, а Святий Дух, через Якого гомонить живе слово Євангелія в Церкві, а через нього – в світі, наводить віруючих на всяку правду та спричинює, що слово Христове з усією щедрістю перебуває в них (пор. Кол. 3, 16)”¹⁷⁶.

Христова Обручниця, вчителька слухання, також і сьогодні повторює з вірою: “Говори, Господи, Твоя Церква Тебе слухає”¹⁷⁷. Тому Дог-

¹⁷⁵ Енци. *Veritatis splendor* (6 серпня 1993 р.), 25: AAS 85 (1993), 1153.

¹⁷⁶ *Dei Verbum*, 8.

¹⁷⁷ *Relatio post disceptationem*, 11.

матична конституція *Dei Verbum* починається словами: “Боже Слово шанобливо слухаючи і сміло проголошуючи, Священний Собор [...]”¹⁷⁸. Це насправді є динамічним визначенням життя Церкви: “Цими словами Собор вказує на якісну характеристику Церкви: це спільнота, яка слухає Слово Боже і проголошує його. Церква не живе завдяки собі, а завдяки Євангелію, з якого завжди черпає нові вказівки на своєму шляху. Тільки той, хто понад усе слухає Слово Боже, може згодом стати його проповідником – ці слова повинен прийняти близько до серця та застосувати до себе кожен християнин”¹⁷⁹. У Слові Божому, проповідуваному та почутому, як також у Святих Таїнствах, Ісус говорить сьогодні, тут і зараз, до кожного з нас: “Я твій, я дарую Себе тобі”, щоб людина могла прийняти Його та відповісти Йому, кажучи: “Я Твій”¹⁸⁰. Таким чином, Церква являється середовищем, в якому завдяки благодаті можемо досвідчити те, про що говорить Пролог Євангелія від св. Йоана: “Котрі ж прийняли Його – тим дало право дітьми Божими стати” (*Йо.* 1, 12).

¹⁷⁸ *Dei Verbum*, 1.

¹⁷⁹ Бенедикт XVI, Звернення до учасників Міжнародного конгресу на тему “Святе Письмо в житті Церкви” (16 вересня 2005 р.): AAS 97 (2005), 956.

¹⁸⁰ Пор. *Relatio post disceptationem*, 10.

ЛІТУРГІЯ – ПРИВІЛЕЙОВАНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СЛОВА БОЖОГО

Слово Боже у Богослужінні

52. Трактуючи Церкву як “дім Слова”¹⁸¹, необхідно перш за все зосередити увагу на Богослужінні. Це насправді привілейоване середовище, в якому Бог промовляє до нас у сьогоднішній нашій житті; він промовляє сьогодні до Свого народу, який слухає і відповідає. Кожне літургійне дійство за своєю природою пройняте Святим Письмом. Як зазначено в Конституції *Sacrosanctum Concilium*, “у літургійних відправах Святе Письмо набуло превеликої ваги. Бо з нього беруться читання, на проповіді його пояснюють, співають псалми, за його натхненням і спонуканням з’являються молитви й літургійні пісні, з нього ж чинності й знаки беруть свою сутність”¹⁸². Окрім цього, потрібно сказати, що Сам Христос “присутній у Своему слові, бо Сам Він говорить, коли в Церкві читається Святе Письмо”¹⁸³. Справді, “богослужіння стає постійним, повним та ефективним проповідуванням Слова Божого. Слово Боже, постійно проголошуване в літургії, є завжди живим та ефективним завдяки силі Святого Духа та виявляє чинну і невичерпну любов Отця до людей”¹⁸⁴. Адже Церква завжди усвідомлювала, що в літургійному дійстві Слово Боже поєднується із внутрішньою дією Святого Духа, Який чинить його дієвим у серцях вір-

¹⁸¹ Заключне звернення, III.

¹⁸² Другий Ват. Собор, Конституція про Святу Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 24.

¹⁸³ *Ibid.*, 7.

¹⁸⁴ Богословсько-пасторальний вступ до Літургійної книги читань, 4.

них. Справді, завдяки Утішителеві “Слово Боже стає основою літургійного дійства, правилом та підтримкою всього життя. Дія Святого Духа [...] кожному підказує в серці все те, що під час проголошення Слова Божого проповідується всій спільноті вірних, та в той самий час, коли зміцнює єдність всіх, сприяє теж різноманітності дарів та їх різним проявам”¹⁸⁵.

Тому необхідно збагнути і використовувати основне значення, яке літургійна дія має для розуміння Божого Слова. У певному сенсі *точкою опори герменевтики віри, що стосується Святого Письма, повинна бути завжди літургія*, в якій Слово Боже звершується як актуальне та живе Слово: “Церква в богослужіннях вірно зберігає той спосіб читання і тлумачення Святого Письма, який використовував Сам Христос, Який від початку своєї діяльності закликав досліджувати Святе Письмо до дослідження всього Святого Письма”¹⁸⁶.

У цьому проявляється і мудра педагогія Церкви, яка проголошує Святе Письмо та слухає його протягом літургійного року. Це проголошення та слухання Слова Божого в часі відбувається особливо на Євхаристійному богослужінні та під час молитви Часослова. У центрі всього сяє Пасхальне Таїнство, з яким пов’язані всі таїнства Христа та історії спасіння, що звершуються сакраментально: “Відсвятковуючи отак таїнства відкуплення, вона [Церква] кожночасно немов явними вчиняє багатства чеснот і заслуг свого Господа народів, який з них зачерпує та сповняється благодаттю”¹⁸⁷. Тому, закликаю пастирів Церкви та

¹⁸⁵ *Ibid.*, 9.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 3; пор. *Лк* 4,16-21; 24,25-35,44-49.

¹⁸⁷ Другий Ват. Собор, Конституція про Святу Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 102.

всіх осіб, задіяних у душпастирюванні до такої праці у вихованні вірних, щоб усі вони могли відчутти смак глибокого значення Божого Слова, яке представлене в літургії протягом усього року, показуючи фундаментальні таїнства нашої віри. Від цього також залежить правильний підхід до Святого Письма.

Святе Письмо і Святі Таїнства

53. Заторкуючи тему значення літургії для розуміння Слова Божого, Синод єпископів водночас бажав наголосити на зв’язку між Святим Письмом та сакраментальною дією. Існує нагальна потреба у глибшому дослідженні відносин між Словом і Святими Таїнством у душпастирській діяльності Церкви та богословських роздумах¹⁸⁸. Звичайно, “Літургія Слова – це ключовий елемент у богослужінні кожного Таїнства Церкви”¹⁸⁹, проте в душпастирській практиці вірні не завжди усвідомлюють цей зв’язок чи не сприймають єдності жесту і слова. “Завданням священників та дияконів, особливо під час уділення Святих Таїнств, є висвітлити єдність Слова і Святих Таїнств у служінні Церкви”¹⁹⁰. У зв’язку між Словом і сакраментальним жестом в літургійній формі виявляється діяння Бога в історії завдяки *дієвому характеру* самого Слова. В історії спасіння, насправді, немає поділу між тим, що Бог *говорить*, і тим, що *робить*; Його Слово живе та діяльне (пор.

¹⁸⁸ Пор. Бенедикт XVI, Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.), 44-45: *AAS* 99 (2007), 139-141.

¹⁸⁹ Папська Біблійна комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), IV, С, 1: *Ench. Vat.*, 13, n. 3123.

¹⁹⁰ *Ibid.*, III, В, 3: *Ench. Vat.*, 13, n. 3056.

Євр. 4, 12), на що, зрештою, вказує саме значення єврейського виразу *dabar*. Так само і в літургійній дії ми знаходимося перед Його Словом, яке здійснює те, що каже. Виховуючи народ Божий до відкриття дієвого характеру Божого Слова в літургії, допомагається йому також зрозуміти діяння Бога в історії спасіння та особистій історії тих, хто Йому належить.

Слово Боже та Євхаристія

54. Все, що в загальному сказано про співвідношення Слова і Святих Таїнств, поглиблюється, коли звертаємося до євхаристійного богослужіння. Зрештою, внутрішня єдність між Словом та Євхаристією закорінена у свідченні Святого Письма (пор. *Йо* 6; *Лк* 24), засвідчена Отцями Церкви і знову підтверджена Другим Ватиканським Собором¹⁹¹. Пригадаймо велику промову Ісуса про хліб життя у синагозі в Капернаумі (пор. *Йо* 6, 22-69), яка розвивається

¹⁹¹ Пор. Догматична Конституція про Божественну Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 48.51.56; Догматична Конституція про Боже Об'явлення *Dei Verbum*, 21.26; Декрет про місійну діяльність Церкви *Ad gentes* 6.15; Декрет про служіння та життя пресвітерів *Presbyterorum ordinis*, 18; Декрет про оновлення релігійного життя *Perfectae caritatis*, 6. У великому Церковному Переданні знаходимо важливі вислови: *Corpus Christi intelligitur etiam [...] Scriptura Dei* (також і Писання Боже вважається Тілом Христовим): WALTRAMUS, *De unitate Ecclesiae conservanda*, 1,14, ed. W. Schwenkenbecher, Hannoverae 1883, p. 33; "Тіло Господнє є правдивою їжею, і Його Кров є правдивим питвом; це є справжнім добром, нам призначеним у теперішньому житті, живитись Його плоттю та пити Його кров, не тільки в Євхаристії, а й у читанні Святого Письма. Насправді правдивою їжею і правдивим питвом є Слово Боже, що черпається з пізнання Писань" (Св. Єронім, *Commentarius in Ecclesiasten*, III: PL 23, 1092 A).

на тлі порівняння між Мойсеєм та Ісусом, між тим, хто говорив з Богом віч-на-віч (пор. *Вих* 33, 11), і тим, хто об'явив Бога (пор. *Йо* 1, 18). Промова про хліб пригадує дар Божий, який Мойсей одержав для свого народу з манною у пустелі і який насправді є Торою, Словом Божим, яке дає життя (пор. *Пс* 119; *Прит* 9, 5). Ісус сповнює в собі самому давній прообраз: "Божий-бо хліб той, що з неба сходить і життя світові дає [...]. Я – хліб життя" (*Йо* 6, 33-35). Тут "Закон став особою. У зустрічі з Ісусом живимось, так би мовити, самим Богом Живим, їмо насправді «хліб із неба»"¹⁹². У промові в Капернаумі Пролог Йоана набуває глибшого значення: якщо *Логос* Бога стає тілом, тут це тіло стає "хлібом", дарованим для життя світу (пор. *Йо*. 6, 51), натякаючи таким чином на дар, яким Ісус принесе самого себе у таїнстві хреста, скріплений твердженням про Його кров, дану, щоб її "пили" (пор. *Йо*. 6, 53). У такий спосіб Таїнство Євхаристії виявляє, що саме є правдивою манною, правдивим хлібом із неба: це Божий *Логос*, що став тілом, що віддав себе самого для нас у Пасхальному Таїнстві.

Розповідь Луки про учнів з Емаусу дозволяє нам зробити ще один крок у роздумах над зв'язком між слуханням Слова та ламанням хліба (пор. *Лк*. 24, 13-35). Ісус зустрів їх в день по суботі, слухав їх, як вони розмовляли про свої розвіяні сподівання та, ідучи разом з ними, "Він вияснював їм те, що в усім Писанні стосувалося до нього" (24, 27). Двоє учнів починають по-новому дивитися на Писання разом із цим переходом, що виявився так несподівано близьким до їхнього життя. Те, що сталося тими днями,

¹⁹² Й. Рацінгер (Бенедикт XVI), Ісус з Назарету, Львів, 2009, 311.

вже більше не видається поразкою, а сповненням та новим початком. Однак, і цих слів не достатньо для двох учнів. Євангеліє від Луки говорить нам, що “відкрилися в них очі, і вони його пізнали” (24, 31) тільки тоді, коли Ісус узяв хліб, поблагословив, розломив і дав його їм, а перед цим “очі їм заступило, щоб його не пізнали” (24, 16). Присутність Ісуса, спершу Його слова, а відтак жест ламання хліба дали змогу учням пізнати Його; вони можуть ще раз і по-новому відчутти те, що вже попередньо пережили з Ним: “Чи не палало наше серце в нас у грудях, коли він промовляв до нас у дорозі та тлумачив нам Писання?” (24, 32).

55. Із цих розповідей можна побачити, як саме Святе Письмо спрямовує нас, щоб зауважити його нерозривний зв'язок з Євхаристією. “Належить, отож, завжди пам'ятати, що Слово Боже, читане та проголошене Церквою в літургії, певним чином веде до жертви союзу та до гостини благодаті, тобто до Євхаристії як до свого власного сповнення.”¹⁹³ Слово та Євхаристія так тісно між собою пов'язані, що одне без одного їх зрозуміти не можливо: Слово Боже стає сакраментальним тілом у євхаристійній події. Євхаристія відкриває нам розуміння Святого Письма, оскільки Святе Письмо у свою чергу висвітлює та пояснює Таїнство Євхаристії. Насправді, без визнання реальної присутності Господа в Євхаристії розуміння Святого Письма залишається неповним. Тому “Церква виявляє і завжди прагнула та наказувала виявляти ту однакову пошану Божому слову та євхаристійному Таїнству, хоч і в інших формах культу. Спонукувана прикладом свого за-

¹⁹³ Ordinamento delle letture della Messa, 10.

сновника, вона ніколи не переставала звершувати Пасхальне Таїнство, збираючись разом, щоб читати те, що ‘в усім Писанні стосувалося до нього’ (Лк 24, 27) та актуалізувати діло спасення спомином Господа і Святими Таїнствами”¹⁹⁴.

Сакраментальний вимір Слова

56. Постійне покликання на дієвий характер Слова Божого в сакраментальній дії та поглиблення відношення між Словом та Євхаристією впроваджує нас у дуже важливу тему *сакраментальності Слова*, яка виникла під час роботи Асамблеї Синоду¹⁹⁵. Варто згадати, що папа Іван Павло II говорив про “*сакраментальний* горизонт Об'явлення та, зокрема, на євхаристійний знак, де нероздільна єдність між реальністю та її значенням дає змогу пізнати глибину таїнства”¹⁹⁶. Це дає нам змогу зрозуміти, що джерелом сакраментальності Слово Божого є власне таїнство воплощення: “Слово стало тілом” (Йо 1, 14), реальність об'явленого таїнства дарується нам у “тілі” Сина. Слово Боже стає відчутним у вірі за посередництвом “знаку”, яким є людські слова та жести. Віра, отож, розпізнає Слово Боже, приймаючи жести та слова, якими Воно саме нам представляється. Сакраментальний горизонт Об'явлення вказує, врешті, на історико-спасительні обставини, в яких Боже Слово входить у час і простір, стаючи співрозмовником людини, покликаної прийняти у вірі Його дар.

¹⁹⁴ Ibidem.

¹⁹⁵ Pop. Propositio, 7.

¹⁹⁶ Енцикліка *Fides et ratio* (14 вересня 1998), 13; AAS 91 (1999), 16.

Сакраментальність Слова стає зрозумілою за аналогією до реальної присутності Христа під видами освячених хліба та вина¹⁹⁷. Приступаючи до престолу та беручи участь у евхаристійному бенкеті, ми справді стаємо учасниками Христового тіла і крові. Проголошення Слова Божого у богослужінні веде до визнання, що це сам Христос є присутній та звертається до нас,¹⁹⁸ щоб бути прийнятим. Щодо нашого ставлення як до Євхаристії, так і до Слова Божого, святий Єронім стверджує: “Ми читаємо Святе Письмо. Я вважаю, що Євангеліє є Тілом Христовим; я вважаю, що Святе Письмо є його вченням. І коли він каже: *Якщо не споживатимете тіло Чоловічого Сина й не питимете його кров* (Йо 6, 53), хоч можна розуміти, що ці слова відносяться також до [евхаристійного] Таїнства, все ж, Христовим тілом та Його кров’ю є насправді слово Святого Письма, є Божа наука. Коли приступаємо до [евхаристійного] Таїнства, і впаде одна його крихта, почувемося розгубленими. І коли слухаємо Слово Боже, і нам у вуха вливається Слово Боже та тіло Христове і Його кров, а ми думаємо про щось інше, – на яку ж велику небезпеку наражаємося!”¹⁹⁹. Христос, дійсно присутній під видом хліба і вина, є присутній, у подібний спосіб, також у Слові, проголошеному на літургії. Поглиблення значення сакраментальності Слова Божого, отже, може сприяти більш цілісному розумінню таїнства Об’явлення “вчинками і словами, внутрішньо [...] між собою пов’язаними”²⁰⁰,

¹⁹⁷ Пор. Катехизм Католицької Церкви, 1373-1374.

¹⁹⁸ Пор. Догматична Конституція про Божественну Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 7.

¹⁹⁹ *In Psalmum* 147: CCL 78, 337-338.

²⁰⁰ Другий Ватиканський Собор, Догматична Конституція про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 2.

приносячи користь духовному життю вірних та пасторальному служінню Церкви.

Святе Письмо та Лекціонарії

57. Підкреслюючи зв’язок між Словом та Євхаристією, Синод слушно нагадує про деякі аспекти богослужіння, тісно пов’язані зі служінням Слова. Бажаю насамперед наголосити на важливості Лекціонарія (богослужбова книга, в якій зібрано уривки зі Святого Письма, розташовані згідно з їх читанням протягом літургійного року – прим. перекл). Бажана Другим Ватиканським Собором реформа²⁰¹ виявила свої плоди, збагачуючи доступ до Святого Письма, яке щедро подається насамперед на недільних богослужіннях. Теперішня структура, окрім частого представлення найважливіших текстів Писання, сприяє розумінню єдності Божого задуму через зіставлення між читаннями Старого та Нового Завіту, “зосереджених на Христа та Його пасхальне Таїнство”²⁰². Деякі труднощі, які і далі існують у розумінні зв’язку між читаннями з двох Завітів, потрібно розглянути у світлі канонічного читання, тобто у світлі внутрішньої єдності усієї Біблії. Якщо виникає потреба, компетентні органи можуть подбати про видання посібників, які б полегшили розуміння зв’язку між запропонованим читаннями Лекціонарія, які всі мають бути прочитані на літургійному зібранні, як передбачено у богослужіннях того дня. Про інші можливі проблеми та труднощі треба повідомити Конгрегації Божественного культу та дисципліни Святих Таїнств.

²⁰¹ Пор. Догматична Конституція про Божественну Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 107-108.

²⁰² *Ordinamento delle letture della Messa*, 66.

Окрім цього, не забуваймо, що теперішній Лекціонарій латинського обряду має й екуменічне значення, оскільки його використовують і цінують також конфесії, котрі ще не перебувають у повному сопричасті з Католицькою Церквою. По іншому виглядає питання Лекціонарія в богослужіннях Східних Католицьких Церков, що його Синод просить “глибоко дослідити”²⁰³ згідно з власною традицією та компетенцією Церков свого права (*sui iuris*) та беручи до уваги, також і тут, екуменічний контекст.

Проголошення Слова та служіння читця

58. На синодальній Асамблеї про Євхаристію вимагалось більшої уваги до проголошення Слова Божого²⁰⁴. Як відомо, Євангеліє читає священник або диякон, натомість перше і друге читання в латинській традиції доручають уповноваженій особі, чоловікові або жінці. Хотів би тут стати голосом синодальних Отців, котрі також при цій нагоді наголосили на необхідності подбати про відповідне виховання²⁰⁵ для виконання *обов'язку* (*munus*) читця на богослужіннях²⁰⁶ та в особливий спосіб, чину читця, котрий, в латинському обряді, є мирянським чином. Необхідно, щоб читці, призначені на таке служіння, навіть, якщо не були поставлені в чин читця, насправді були його гідними та відповідно підготованими. Таке приготуван-

²⁰³ Propositio, 16.

²⁰⁴ Пор. Бенедикт XVI, Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.) 45: AAS 99 (2007), 140-141.

²⁰⁵ Пор. *Propositio*, 14.

²⁰⁶ Пор. *Кодекс канонічного права*, канн. 230 § 2; 204 § 1.

ня мусить бути і біблійним і літургійним, і технічним: “Біблійний вишкіл повинен навчити читців уміти помістити читання в їх контекст та збагнути суть об'явленої вістки у світлі віри. Літургійний вишкіл повинен дати читцям певне розуміння значення та структури літургії Слова, а так само зв'язок між літургією Слова та євхаристійною літургією. Технічна підготовка має допомогти читцям набути навички публічного читання, як самим голосом, так і за допомогою сучасних засобів озвучення”²⁰⁷.

Важливість проповіді

59. “Кожен має різні завдання й обов'язки щодо Слова Божого: вірним належить слухати його та над ним роздумувати, а тлумачити Слово Боже, натомість, належить тільки тим, хто силою святого рукоположення здійснює учительське завдання, або тим, котрим довірено сповняти це служіння”²⁰⁸, тобто єпископам, пресвітерам та дияконам. Звідси зрозуміло, чому таку увагу на Синоді приділили темі проповіді. У Післясинодальному апостольському повчанні *Sacramentum caritatis* (“Таїнство милосердної любові”) я вже нагадував, що “відповідно до важливості Слова Божого, постає необхідність підвищити якість проповіді. Вона насправді «є частиною літургійного дійства»; має завдання сприяти більш повному розумінню та дієвості Слова Божого у житті вірних”²⁰⁹. Гомілія являє собою актуалізацію вістки Писання в такий спосіб, щоб спонукати вірних відкрити присутність та дієвість Слова Божого

²⁰⁷ Ordinamento delle letture della Messa, 55.

²⁰⁸ *Ibidem*, 8.

²⁰⁹ N. 46: AAS 99 (2007), 141.

у їхньому власному житті. Вона мусить провадити до розуміння таїнства, яке звершується у богослужінні, заохочувати до місії, приготувавши спільноту до визнання віри, до молитви вірних та до євхаристійної літургії. Тому, усі, кого, особливим служінням є проповідувати, нехай справді серці турбуються про це завдання.. Треба уникати загальних та абстрактних проповідей, що затьмарюють простоту Слова Божого, як і зайвих відступів, які ризикують повернути більше уваги до проповідника, ніж на зміст євангельської вістки. Вірні повинні розуміти, що проповідник прагне показати Христа, котрий має бути в центрі кожної проповіді. Тому проповідники повинні добре знати і пильно заглиблюватися в священний текст²¹⁰; також вони повинні готуватися до проповіді роздумами і молитвою, щоб проповідувати переконливо та із захопленням. Синодальна Асамблея закликала звернути увагу на наступні питання: “Що говорять прочитані уривки тексту? Що вони говорять особисто мені? Що мушу сказати спільноті, враховуючи її конкретні обставини?”²¹¹. Проповідник повинен “віднести перш за все до себе Слово Боже, яке звіщає”²¹², тому що, як каже св. Августин, “безперечно, безплідною залишиться праця того, хто назовні проповідує Слово Боже, а не слухає його всередині себе”²¹³. Необхідно пильно підготувляти недільну та святкову проповіді, проте не треба занедбувати також й упродовж тижня на Божественній літургії, коли це можливо,

²¹⁰ Пор. Другий Ватиканський Собор, Догматична Конституція про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 25.

²¹¹ *Propositio*, 15.

²¹² *Ibidem*.

²¹³ *Sermo* 179,1: *PL* 38, 966.

запропонувати короткі роздуми, відповідні до обставин, щоб допомогти вірним прийняти та зробити плідним почуте Слово.

Доцільність гомілетичного Правильника

60. Проповідувати Боже Слово у відповідності до Лекціонаря – це мистецтво, яке слід плекати. Отож, у зв’язку з тим, про що просив попередній Синод²¹⁴ звертаюся з проханням до компетентних органів, щоби на зразок *Євхаристійного компендіуму*²¹⁵, вони подбали і про інструменти та посібники на допомогу священнослужителям для якнайкращого виконання їхнього завдання, як наприклад, Гомілетичний компендіум, в якому проповідники зможуть знайти відповідну допомогу для їхнього служіння. Як нагадає нам св. Єронім, проповідь повинна супроводжуватися свідченням власного життя: “Твої вчинки нехай не суперечать твоїм словам, щоб не сталося так, що, коли ти проповідуєш в Церкві, хтось подумки не коментував: “Чому ти сам так не чиниш?”. [...] У Христовому священникові ум і слова повинні бути узгоджені”²¹⁶.

Слово Боже, святе таїнство Примирення та Єлеопомазання

61. Хоч у центрі відношення між Божим Словом і Святими Таїнствами, без сумніву, є Євхаристія, все ж таки варто підкреслити важ-

²¹⁴ Пор. Бенедикт XVI, Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007), 93: *AAS* 99 (2007), 177.

²¹⁵ Конгрегація божественного культу та дисципліни Святих Тайн, *Compendium eucharisticum* (25 березня 2009), Citta del Vaticano 2009.

²¹⁶ *Epistula* 52,7: *CSEL* 54, 426-427.

ливість Святого Письма також і в інших Святих Таїнствах, особливо в Таїнствах зцілення, а саме в таїнстві Покаяння чи Сповіді та в таїнстві Єлеопомазанія. Часто у цих таїнствах за-недбується посилення на Святе Письмо. Необхідно, натомість, віддати йому належне місце. Справді, ніколи не треба забувати, що “Слово Боже – це слово примирення, бо в ньому Бог примирив собі все” (пор. *2 Кор* 5, 18-20; *Еф* 1, 10). Милосердне Боже прощення, втілене в Ісусі, піднімає грішника²¹⁷. Слово Боже “про-свічує віруючого, щоб він пізнав власні гріхи, і наповнює довірою до Божого милосердя”²¹⁸. Для того щоб поглибити силу примирення Божого Слова, радиться, щоб кожен каянник готувався до сповіді, роздумуючи над відповідним уривком зі Святого Письма і міг розпочати сповідь читанням або слуханням якогось біблійного повчання, як це передбачає Чин Сповіді. Виявляючи свій жаль, було б добре, щоб каянник скористався “молитвою, укладеною із слів Святого Письма”²¹⁹, передбачену обрядом. Коли це можливо, було б добре, щоби в окремі моменти року або при відповідній нагоді особиста сповідь багатьох каянників відбувалася в рамках покаянних відправ, передбачених уставом, у пошані до різних літургійних традицій, під час яких відправ можна присвятити більше часу Літургії Слова з відповідними читаннями.

Також щодо таїнства Єлеопомазанія, то не треба забувати, що “для того, хто слухає цілюща сила Слова Божого, є живим закликком до постійного особистого навернення”²²⁰. На чис-

ленних сторінках Святого Письма містяться розповіді про потіху, порятунк і зцілення, що є плодами Божої дії. Особливо треба згадати близькість Ісуса до страждених, а також те, що Він Сам – Воплочене Боже Слово – взяв на себе наші болі та страждав з любові до людини, надаючи, таким чином, сенс хворобі та смерті. Було б добре, щоб на парафіях, а зокрема у лікарнях, таїнство Єлеопомазанія уділяли спільотно. При таких нагодах треба приділити значний час Літургії Слова та допомогти віруючим переносити їхні страждання з вірою в єдності з відкупительною жертвою Христа, Який визволив нас від зла.

Слово Боже і Часослов

62. Одною з форм молитви, які надають Святому Письму особливого значення, безсумнівно, є молитва Часослова. Синодальні Отці вказали, що Часослов є “привілейованою формою слухання Слова Божого, тому що у ньому віруючі стикаються зі Святим Письмом та живим переданням Церкви”²²¹. Перш за все потрібно нагадати про високу богословську й церковну гідність цієї молитви. Справді, “в Часослові Церква, звершуючи священниче служіння свого Глави, «безперервно» (1 *Сл* 5, 17) віддає Богові жертву хвали, якою є плід уст, що визнають його ім'я” (пор. *Еф* 13, 15). Ця молитва є “голосом нареченої, яка промовляє до свого нареченого; ба більше, вона є молитвою Христа і Його Тіла, скерованою до Отця”²²². Другий Ватиканський Собор ствердив по відношенню до цього: “Тож ті, хто це виконують, з одного боку, сповнюють

²¹⁷ Propositio, 8.

²¹⁸ Rito della Penitenza, 17.

²¹⁹ *Ibidem*, 19.

²²⁰ Propositio, 8.

²²¹ Propositio, 19.

²²² Principi e norme per la Liturgia delle Ore, III, 15.

обов'язок Церкви, а з іншого – стають учасниками найвищої честі Христової Обручниці, бо, віддаючи хвалу Богові, стоять від імені Матері Церкви перед престолом Божим²²³. У молитві Часослова, як привселюдній молитві Церкви, виявляється християнський ідеал освячення цілого дня, ритмованого слуханням Слова Божого та молитвою Псалмами, щоб метою кожної діяльності була прослава Бога.

Ті, хто через свій життєвий стан зобов'язані молитися Часословом: до молитви Часослова, нехай виконують вірно цей обов'язок на благо цілої Церкви. Єпископи, священники та диякони, які підготовлюються до священства, що їм всім Церква доручила цей обов'язок, зобов'язані щодня молитися усі його частини²²⁴. Щодо обов'язку молитви Часослова в Східних Католицьких Церквах свого права, слід дотримуватися приписів партикулярного права²²⁵. Окрім цього, заохочую спільноти богопосвяченого життя бути зразком у молитві Часослова, щоб бути прикладом і натхнення для духовного і душпастирського життя цілої Церкви.

Синод висловив бажання, щоб цей тип молитви, а зокрема Утрєня та Вечірня, якомога більше поширювався серед Народу Божого. Це сприятиме поглибленню знання Божого Слова серед вірних. Потрібно підкреслити також важливість Вечірні в неділі та свята, особливо в східних католицьких Церквах. З цією метою рекомендую там, де це можливо, в парафіях та

²²³ Догматична Конституція про Божественну Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 85.

²²⁴ Пор. *Codice di Diritto Canonico*, cann. 276 § 3; 1174 § 1.

²²⁵ Пор. *Кодекс канонів Східних Церков*, cann. 377; 473, § 1 е 2, 1°; 538 § 1; 881 § 1.

спільнотах богопосвяченого життя сприяти такій молитві за участю віруючих.

Слово Боже і Бенедикціонарій

63. Так само тоді, коли вживаємо Бенедикціонарій (або Требник), слід присвятити певний час проголошенню, слуханню і поясненню Слова Божого за допомогою коротких настанов. Справді, жест благословення у передбачених Церквою випадках і на прохання вірних, не має бути ізольованим, а пов'язаним із літургійним життям Народу Божого. У цьому сенсі благословення як правдивий священний знак “набуває свого значення й ефективності завдяки проголошенню Слова Божого”²²⁶. Тому, важливо скористатися також і цими обставинами, щоб пробудити у віруючих голод і спрагу до кожного слова, що виходить з уст Божих (пор. Мт 4, 4).

Поради та конкретні пропозиції щодо активізації літургійного життя

64. Розглянувши деякі основні елементи відношення між літургією і Словом Божим, бажано зараз підсумувати і прокоментувати деякі пропозиції та поради, рекомендовані синодальними Отцями, щоб посприяти більшому ознайомленню Божого Народу зі Словом Божим у контексті літургійних дій і всього із цим пов'язаного.

а) Літургійне звершення Слова Божого

65. Синодальні Отці закликали всіх пастирів впроваджувати *набоженства Слова* у довіре-

²²⁶ *Benedizionale*, Premesse Generali, 21.

них їм спільнотах ²²⁷: вони є привілейованими нагодами для зустрічі з Господом. Тому, така практика матиме велику користь для вірних і їй треба усвідомити як важливий елемент літургійного душпастирювання. Ці богослужіння набувають особливого значення у приготуванні до недільної Євхаристії, даючи змогу віруючим заглибитися в багатство Лекціонарія для роздумів над Святим Письмом і молитвою ним, зокрема під час важливих моментів літургійного року – Різдвяного посту (Адвенту) й Різдва, Пасхального посту (Чотиридесятниці) і Пасхи. Літургія Слова дуже рекомендована в тих спільнотах, де, у зв'язку із нестачею священників, у святкові дні немає можливості служити євхаристійну Жертву. Беручи до уваги вказівки Післясинодального апостольського повчання *Sacramentum Caritatis* [«Таїнство милосердної Любові»] щодо недільних зібрань в очікуванні священника ²²⁸, рекомендую, щоб компетентна влада підготувала обрядові правильники, враховуючи досвід помісних Церков. Таким чином, у цих ситуаціях буде надано перевагу Літургії Слова, яка живитиме віру віруючих, уникаючи без плутання їх із євхаристійними богослужіннями: «насамперед [вони] мали би бути привілейованими нагодами молитви до Бога, щоб Він послав святих священників по Своєму серцю» ²²⁹.

Окрім цього, синодальні Отці заохочують звершувати Літургію Слова також із нагоди

²²⁷ Пор. *Propositio*, 18; Другий Ватиканський Собор, Догматична Конституція про Божественну Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 35.

²²⁸ Пор. Бенедикт XVI, Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 febbraio 2007), 75; *AAS* 99 (2007), 162-163.

²²⁹ *Ibidem*.

паломництв, окремих свят, загальних місій, духовних вправ і особливих днів покаяння, оновлення та прощення. Що ж до різних форм народного благочестя, хоч вони не є літургійними діями, і не слід їх сплутувати з літургійними богослужіннями, варто, однак, аби вони надихалися останніми насамперед у тому, щоб віддавати належне місце проголошенню та слуханню Слова Божого. Справді, «у біблійному слові Святого Письма народне благочестя знайде невичерпне джерело натхнення, неперевершені зразки молитви і плідні тематичні пропозиції» ²³⁰.

б) Слово і тиша

бб. Синодальні Отці у своїх виступах неодноразово наголошували на важливості тиші стосовно Слова Божого і прийняття його у житті віруючих ²³¹. Насправді, слово може бути сказане й почуте лише в тиші, зовнішній і внутрішній. Наш час не сприяє зосередженню, й інколи складається враження, що відключення хоч на хвилину від засобів масової інформації породжує майже страх. Ось чому сьогодні необхідно привчити Народ Божий цінувати тишу. Відкриття наново того, що Слово Боже займає центральне місце в житті Церкви означає також вміння відкрити для себе сенс зібраності та внутрішнього спокою. Багата святоотцівська традиція вчить нас, що таїнства Христа пов'язані із тишею ²³², і тільки в тиші Слово

²³⁰ Конгрегація божественного культу та дисципліни Святих Тайн, *Правильники щодо народної побожності та богослужіння. Принципи та вказівки* (17 грудня 2001 р.), 87: *Ench. Vat.* 20, n. 2461.

²³¹ Пор. *Propositio*, 14.

²³² Пор. Св. Ігнатій Антіохійський, *Ad Ephesios XV*, 2: *Patres Apostolici*, ed. F.X. Funk, Tubingae 1901, I, 224.

може замешкати у нас, як це сталося з Марією, жінкою, в якій Слово було тісно пов'язане з тишею. Наші богослужіння повинні сприяти цьому справжньому слуханню: *Verbo crescente, verba deficient*²³³.

Цінність тиші повинна бути відображена, зокрема, в Літургії Слова, яку “повинні служити у спосіб, що сприяє роздумам (медитації)”²³⁴. Тишу, передбачену чином, слід розглядати “як частину відправи”²³⁵. Тому заохочую пастирів сприяти моментам зосередження, завдяки яким, з поміччю Святого Духа, Слово Боже приймається у серці.

в) Урочисте проголошення Слова Божого

67. Інша пропозиція, яка виникла на Синоді, полягає в тому, що проголошення Слова Божого, зокрема Євангелія, повинно бути більш урочистим, особливо на основні літургійні свята; це можна зробити за допомогою Євангелія, яке виносять із процесією під час входу, а потім диякон або священик переносять на амвон для проголошення. У такий спосіб допомагається Народу Божому зрозуміти, що “читання Євангелія є кульмінацією самої літургії Слова”²³⁶. Ідучи за вказівкам, що містяться у богословсько-пасторальному вступі до Лекціонарія, корисно підкреслити цінність проголошення Слова Божого за допомогою співу, особливо Євангелія в певні торжества. Привітання, початковий виголос: “Зі Святого Євангелія...” та

²³³ Пор. Св. Августин, *Sermo* 288,5: *PL* 38,1307; *Sermo* 120,2: *PL* 38,677.

²³⁴ *Ordinamento Generale del Messale Romano*, 56.

²³⁵ *Ibidem*, 45; пор. II Ватиканський Собор, Догматична Конституція про Божественну Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 30.

²³⁶ *Ordinamento delle letture della Messa*, 13.

заклучні слова “Слово Господнє“, варто проспівати, щоб підкреслити важливість того, що читається²³⁷.

г) Слово Боже в християнському храмі

68. Щоб сприяти слуханню Слова Божого, не слід нехтувати засобами, які можуть допомогти вірним зосередитися. Тому, в святих будівлях необхідно подбати про акустику, враховуючи літургійні та архітектурні норми. «Єпископи, з наданою їм допомогою, нехай дбають щодо будівництва храмів, щоб вони були відповідними місцями для проголошення Слова, для роздумів та для євхаристійної Літургії. Сакральний простір, навіть поза літургійною дією, нехай буде красномовним, представляючи християнське таїнство у відношенні до Божого Слова»²³⁸. Особлива увага повинна бути приділена амвону як літургійному простору, з якого проголошується Слово Боже. Він повинен бути розміщеним в добре видимому місці, привертаючи закономірно до себе увагу вірних під час Літургії Слова. Було б добре, щоб він був закріплений, зроблений як скульптурний елемент в естетичній гармонії з *престолом*, щоб і у візуальний спосіб представити богословське значення двох трапез – *трапези Слова та трапези Євхаристії*. З амвону виголошуються читання, антифонний псалом і пасхальний гімн; з нього також можна виголошувати проповідь та провадити молитву вірних²³⁹.

Синодальні Отці, окрім того, висувають пропозицію, щоб у храмах було й відповідне

²³⁷ Пор. *ibidem*, 17.

²³⁸ *Propositio*, 40.

²³⁹ Пор. *Ordinamento Generale del Messale Romano*, 309.

місце, на якому можна тримати Святе Письмо і поза богослужіннями²⁴⁰. Добре, щоб книга, яка містить Слово Боже, мала видиме та почесне місце всередині християнського храму, все ж таки не займаючи центрального місця, яке належить Кивоту, в якому зберігаються Найсвятіші Дари²⁴¹.

г) Використання у богослужіннях виключно біблійних текстів

69. Синод чітко підтвердив те, що вже встановлено літургійним приписом Церкви²⁴², а саме: *читання Святого Письма ніколи не можуть бути замінені іншими текстами*, наскільки б вони не були важливі з духовної і пасторальної точки зору: “Жодний духовний або літературний текст не може досягти цінності і багатства, що містяться у Святому Письмі, яке є Словом Божим”²⁴³. Ідеться про давнє правило Церкви, яке має бути збережене²⁴⁴. З огляду на деякі зловживання, Папа Іван Павло II уже нагадував про важливість того, щоб ніколи не замінювати Святого Письма іншими читаннями²⁴⁵. Нагадуємо, що *Антифонний псалом*

²⁴⁰ Пор. *Propositio*, 14.

²⁴¹ Пор. Бенедикт XVI, Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.), 69: *AAS* 99 (2007), 157.

²⁴² Пор. *Ordinamento Generale del Messale Romano*, 57.

²⁴³ *Propositio*, 14.

²⁴⁴ Пор. канон 36 *Синоду в Гінтоні* 393 року: *DS*, 186.

²⁴⁵ Пор. Іван Павло II, Апостольський лист *Vicesimus quintus annus* (4 грудня 1988 р.), 13: *AAS* 81 (1989), 910; Конгрегація Божественного культу та дисципліни Святих Тайн, *Redemptionis sacramentum* Інструкція про те, чого слід дотримуватися або уникати стосовно Найсвятішої Євхаристії (25 березня 2004 р.), 62: *Ench. Vat.* 22, n. 2248.

також є Словом Божим, яким відповідаємо на голос Господній, і тому його не можна замінити іншими текстами; також добре було б могли виконати його у співаній формі.

д) *Літургійний спів, натхнений Біблією*

70. Коли говоримо про те, щоб підкреслити важливість Божого Слова під час літургійного богослужіння, необхідно звернути увагу також і на спів, передбачений відповідним обрядом, надаючи перевагу такому, що має очевидне біблійне натхнення і який може висловити красу Божого Слова гармонією слів і музики. Тому потрібно надавати перевагу тим піснеспівам, які передані нам традицією Церкви та відповідають цьому критерієві. Маю на увазі, зокрема, важливість григоріанського співу²⁴⁶.

е) *Особлива увага до незрячих та нечуючих*

71. У цьому контексті хочу також нагадати, що Синод закликав зважати особливо на тих, хто через свій стан має труднощі в активній участі в літургії, як наприклад, незрячі та нечуючі. Наскільки це можливо, заохочую християнські спільноти докласти зусиль, щоб за допомогою відповідних інструментів вийти назустріч нашим братам і сестрам, які страждають від таких труднощів, щоб вони також мали змогу доторкнутися до Слова Господа²⁴⁷.

²⁴⁶ Пор. Другий Ватиканський Собор, Догматична Конституція про Божественну Літургію *Sacrosanctum Concilium*, 116; *Ordinamento Generale del Messale Romano*, 41.

²⁴⁷ Пор. *Propositio*, 14.

СЛОВО БОЖЕ В ЦЕРКОВНОМУ ЖИТТІ

Зустріти Слово Боже у Святому Письмі

72. Якщо правдою є те, що богослужіння – привілейоване місце для проголошення, слухання і урочистого відзначення Слова Божого, то правдою, що цю зустріч треба підготувати в серцях вірних, котрі мають її поглибити та за своїти. Справді, християнське життя позначене зустріччю з Ісусом Христом, Який закликає нас іти за ним. Ось чому Синод єпископів неодноразово наголошував на важливості душпастирювання у християнських спільнотах як властивому середовищі, в якому можна іти шляхом, як особистим, так і спільнотним, пізнання Божого Слова, щоб воно насправді стало фундаментом духовного життя. Разом із синодальними Отцями висловлюю палке бажання, щоб розквітла “нова пора більшої любові до Святого Письма з боку усіх членів Божого Народу, так щоб завдяки їх молитовному та витривалому читанню поглиблювався зв’язок зі самою особою Ісуса”²⁴⁸.

Протягом історії Церкви святі неодноразово говорили про необхідність знання Святого Письма, щоб зростати в Христовій любові. Це зокрема видно в Отців Церкви. Великий Святий Єронім, “закоханий” у Слово Боже, запитував: “Як можна жити без знання Писань, через які вчимося пізнавати самого Христа, Який є життям вірних?”²⁴⁹. Він був добре свідомий того, що Біблія – це засіб, “за допомогою якого щодня Бог промовляє до віруючих”²⁵⁰.

²⁴⁸ Propositio, 9.

²⁴⁹ *Epistula* 30, 7: *CSEL* 54, p. 246.

²⁵⁰ *Id.*, *Epistula* 133, 13: *CSEL* 56, p. 260.

Він радить римській матроні Леті у вихованні її доньки: “Переконайся, що вона щодня вивчає якийсь уривок зі Святого Письма [...] Читання нехай слідує за молитвою, а молитва – за читанням. [...] Щоб замість прикрас і шовкових шат вона любила божественні Книги”²⁵¹. Порада святого Єроніма священникові Непотіанові стосується і нас: “Читай дуже часто божественні Писання; ба більше: ніколи Святу Книгу не випускай із твоїх рук. Тут вивчи те, що ти повинен навчати”²⁵². За прикладом великого Святого, який присвятив своє життя вивченню Біблії і подарував Церкві свій латинський переклад, так звану *Вульгату*, і всіх Святих, котрі поставили в центр свого духовного життя зустріч із Христом, відновімо наші зусилля для поглиблення пізнання Слова, яке Бог дарував Своїй Церкві; таким чином зможемо прямувати до того “високого рівня звичайного християнського життя”²⁵³, до чого заохочував нас Іван Павло II на початку третього тисячоліття християнства, яке постійно живиться слуханням Божого Слова.

Біблійна активізація душпастирської діяльності

73. У цьому дусі Синод закликав до окремої пастирської праці, яка б показала центральне місце Слова Божого в житті Церкви, рекомендуючи “інтенсифікувати біблійне душпастирство не як одну із форм душпастирювання, а як біблійну активізацію усієї пастирської праці”

²⁵¹ *Id.*, *Epistula* 107, 9.12: *CSEL* 55, pp. 300.302.

²⁵² *Id.*, *Epistula* 52, 7: *CSEL* 54, p. 426.

²⁵³ Іван Павло II, Апостольський лист *Novo millennio ineunte* (6 січня 2001 р.), 31: *AAS* 93 (2001), 287-288.

ці”²⁵⁴. Не йдеться, отже, про те, щоб zorganizувати декілька додаткових зустрічей на парафії або в єпархії, а про те, щоб перевірити, чи у звичайних служіннях християнських спільнот, на парафіях, в товариствах та рухах, насправді метою всього є особиста зустріч із Христом, Який об’являється нам у Своему Слові. У цьому сенсі, оскільки “незнання Писання є незнанням Христа”²⁵⁵, біблійна активізація усєї звичайної і надзвичайної пасторальної діяльності призведе до більшого пізнання особи Христа, Об’явителя Отця і повноти божественного Об’явлення.

Отож закликаю душпастирів і віруючих пам’ятати про важливість цієї активізації: це буде також найкращий спосіб відповіді на деякі пастирські проблеми, про які говорилося на Синодальній Асамблеї, і пов’язані, наприклад, із *розповсюдженням сект*, які поширюють перекручені та маніпулятивні читання Святого Письма. Там, де віруючі не навчені пізнавати Біблію згідно з вірою Церкви в руслі її живої традиції, фактично утворюється порожнеча, в якій такі явища, як секти, можуть знайти ґрунт, щоб пустити коріння. Тому потрібно також забезпечити відповідну підготовку священників і мирян, щоб вони могли навчити Народ Божий справжнього підходу до Святого Письма.

Крім цього, як наголошувалося під час роботи Синоду, було б добре, щоб пастирська діяльність сприяла також виникненню малих спільнот, “утворених із сімей, або вкорінених

у парафіях, або пов’язаних із різними церковними рухами і новим спільнотами”²⁵⁶, в яких би сприяли вивченню, молитві і знанню Біблії відповідно до віри Церкви.

Біблійний вимір катехизації

74. Важливим аспектом пасторальної активізації Церкви, в якій потрібно виражено віднайти центральність Божого Слова, є катехизація, яка своїми різноманітними формами та етапами повинна постійно супроводжувати Народ Божий. Зустріч учнів з Емаусу з Ісусом, описана євангелистом Лукою (пор. Лк 24, 13-35), представляє собою модель катехизації, зосередженої на “поясненні Писання”, яке тільки Христос може дати (пор. Лк 24, 27-28), показуючи в собі самому їх сповнення²⁵⁷. Таким чином відроджується надія, сильніша за будь-яку поразку, що робить цих учнів переконаними та надійними свідками Воскреслого.

У Загальному Катехитичному Довіднику знаходимо цінні вказівки для біблійної активізації катехизи, до яких варто звернутися²⁵⁸. При цій нагоді перш за все бажаю підкреслити, що катехизація “повинна бути напоєна та просякнута біблійними і євангельським мисленням, духом і світоглядом через докладний “контакт” із тими ж текстами, однак треба пам’ятати, що катехизація ставатиме все багатшою й ефективнішою, коли тексти читатимуть більше

²⁵⁴ *Propositio*, 30; Пор. Другий Ватиканський Собор, Догматична Конституція про Боже Об’явлення *Dei Verbum*, 24.

²⁵⁵ Св. Єронім, *Commentariorum in Isaiam libri*, Prol.: PL 24, 17 B.

²⁵⁶ *Propositio*, 21.

²⁵⁷ Пор. *Propositio*, 23.

²⁵⁸ Пор. Конгрегація для клиру, *Загальний катехитичний довідник* (15 серпня 1997 р.), 94-96: *Ench. Vat.*, 16, n. 875-878; Іван Павло II, Апостольське повчання *Catechesi tradendae* (16 жовтня 1979 р.), 27: *AAS* 71 (1979), 1298-1299.

розумом і серцем Церкви²⁵⁹ і коли надихатимуться більше роздумами і двотисячолітнім життям самої Церкви. Слід заохочувати, отже, ознайомлення з біблійними персонажами, подіями та основними висловлюваннями священного тексту; цьому також може сприяти розсудливе *запам'ятовування* деяких біблійних уривків, які в особливий спосіб виражають християнські таїнства. Катехитична діяльність завжди включає доступ до Святого Письма у вірі та в Переданні Церкви так, щоб ці слова сприймалися як живі, як і Христос живий сьогодні там, де двоє чи троє зібрані в ім'я Його (пор. *Мт* 18, 20). Вона повинна по-живому передавати історію спасіння і зміст віри Церкви, щоб кожен віруючий визнав, що до цієї історії належить і його власна, особиста історія.

У цій перспективі важливо підкреслити зв'язок між Святим Письмом та *Катехизмом Католицької Церкви*, як і написано в *Загальному Катехитичному Довіднику*: “Святе Письмо як “Слово Боже, написане під натхненням Святого Духа”, та Катехизм Католицької Церкви як важливий сучасний вираз живого передання Церкви і тверде правило для навчання віри, покликані, кожен у власний спосіб і відповідно до конкретних повноважень, жити катехизацію в сучасній Церкві”²⁶⁰.

Біблійна формація християн

75. Для досягнення поставленої Синодом мети: домогтися більшого біблійного характеру всієї пастирської діяльності Церкви, необ-

²⁵⁹ *Ibidem*, 127: *Ench. Vat.* 16, n. 935; Пор. Апостольське повчання *Catechesi tradendae* (16 жовтня 1979 р.), 27: *AAS* 71 (1979), 1299.

²⁶⁰ *Ibidem*, 128: *Ench. Vat.* 16, n. 936.

хідно забезпечити відповідну підготовку всіх християн, зокрема катехитів. У зв'язку з тим, необхідно приділити увагу *біблійному апостолу*, який, як показує досвід Церкви, виявився досить ефективним методом для досягнення цієї мети. Синодальні Отці, окрім цього, рекомендували, щоб, в міру можливості, використовуючи вже існуючі академічні структури, були створені центри вишколу для мирян і місіонерів, у яких би можна було навчитися розуміти Боже Слово, жити Ним і проголошувати Його, і в яких, де б виникла необхідність, були створені спеціалізовані інститути, чи структури, для біблійних досліджень, щоб екзегети могли здобути глибоке богословське розуміння і були чутливими до контексту їх місії²⁶¹.

Святе Письмо на великих церковних зібраннях

76. Серед численних ініціатив, які можна здійснити, Синод порадив, щоб на зібраннях, якна епархіальному, так і на національному або міжнародному рівнях, більше говорили про важливість Божого Слова, вміння його слухати та молитовно і з вірою читати Біблію. Отож на національних та міжнародних Євхаристійних конгресах на Всесвітніх Днях молоді й інших зустрічах можна відвести більше простору для Літургії Слова та біблійної формації²⁶².

Слово Боже і покликання

77. Синод, наголошуючи на притаманній вірі необхідності поглиблювати відносини із Христом – Словом Божим між нами – забажав

²⁶¹ Пор. *Propositio*, 33.

²⁶² Пор. *Propositio*, 45.

також підкреслити факт, що це Слово звернене до кожного особисто, відкриваючи таким чином, що саме життя – це покликання відносно Бога. Це означає, що чим більше поглиблюємо наші особисті стосунки із Господом Ісусом, тим більше розуміємо, що Він закликає нас до святості, яка вимагає остаточного рішення, завдяки якому наше життя стає відповіддю на його любов, приймаючи завдання і служіння задля збудування Церкви. У цій перспективі стають зрозумілими заклики Синоду до всіх християн оскільки охрещені, а також покликані жити відповідно до різних станів життя, поглиблювати їх відносини зі Словом Божим. Тут торкаємось одного з кардинальних пунктів вчення Другого Ватиканського Собору, який наголосив на покликанні до святості усіх віруючих, кожного відповідно до власного стану життя²⁶³. Саме в Святому Письмі нам об'явлено наше покликання до святості: “Будьте святі, бо Я святий” (Лев 11, 44; 19, 2; 20, 7). Святий Павло згодом виявить його христологічну основу: Отець у Христі “нас вибрав перед заснуванням світу, щоб ми були святі й бездоганні перед ним у любові» (Еф 1, 4). Так, можемо почути як спрямоване? зверненням до кожного з нас його привітання братам і сестрам спільноти Риму: “Божим улюбленим, покликаним святим: благодать вам і мир від Бога, нашого Отця, і Господа Ісуса Христа” (Рим 1, 7).

а) Слово Боже і священнослужителі

78. Звертаючись тепер до священнослужителів Церкви, нагадую їм все те, що сказав

²⁶³ Пор. Другий Ватиканський Собор, Догматична Конституція про Церкву *Lumen gentium*, 39-42.

Синод: “Слово Боже необхідне для виховання серця доброго пастиря, служителя Слова”²⁶⁴. Єпископи, пресвітери, диякони не можуть навіть думати про те, щоб жити їх покликання та посланництво без рішучого і відновленого зобов'язання власного освячення, що має в контакті з Біблією одну зі своїх опор.

79. Тим, кого покликано до *єпископства*, і хто є першим і найбільш авторитетним вісником Слова, бажаю нагадати те, що було стверджено Папою Іваном Павлом II в Післясинодальному апостольському повчанні *Pastores Gregis*. Щоб підтримувати своє духовне життя і зростати в ньому єпископ повинен завжди ставити “на перше місце читання Святого Письма і роздумування над ним. Кожен єпископ повинен завжди довіряти і чути відданим “Богові і слову його благодаті, що може збудувати й дати вам спадщину міжусіма освяченими” (Ди 20, 32). Отож, перш ніж бути передавачем слова, єпископ, разом зі своїми священниками, і як кожний вірний, ба навіть як сама Церква, повинен бути слухачем Слова. Він повинен бути неначе “зануреним” в Слово, щоб воно його захищало і живило як материнське лоно”²⁶⁵. Усім братам у єпископстві рекомендую часте особисте читання і старанне вивчення Святого Письма, беручи приклад із Марії, *Virgo Audiens* і Цариці Апостолів.

80. Також, щодо священників, хотів би пригадати слова Папи Івана Павла II, який у Післясинодальному апостольському повчанні *Pastores Dabo Vobis*, нагадав: “священик є, понад

²⁶⁴ *Propositio*, 31.

²⁶⁵ N. 15: *AAS* 96 (2004), 846-847.

усе, *служителем Слова Божого*, посвяченим і посланим голосити всім Євангеліє Царства, закликаючи кожну людину до послуху віри та провадячи вірних до щораз глибшого пізнання та сопричастя тайнства Бога, об'явленого та переданого нам у Христі. Тому, сам священик першим повинен особисто глибоко ознайомитися зі Словом Божим: не вистачить знати тільки мовні чи екзегетичні аспекти, хоча це, безумовно, необхідно; йому належить підходити до Слова зі слухняним і молитовним серцем так, щоб воно могло глибоко проникнути в його думки і почуття та породити нову свідомість – “задум Христовий” (1 Кор 2, 16)²⁶⁶. Як наслідок, його слова, його рішення і його поведінка мають ставати щораз більш виразним звіщенням і свідченням Євангелія; лише “перебуваючи” у Слові, священик стане досконалим учнем Господа, пізнає істину і стане насправді вільним²⁶⁷.

Урешті-решт покликання до священства вимагає *освячення “в істині”*. Сам Ісус висловлює цю вимогу до своїх учнів: “Освятити їх у твоїй істині: слово твоє – істина. Як послав еси мене у світ, так послав і я їх у світ” (Йо 17, 17-18). Учні у певному сенсі “притягнуті до близькості з Богом через занурення в Слово Боже. Слово Боже є, так би мовити, купіллю очищення, творчою силою, що їх перетворює в Божу істоту”²⁶⁸. Та оскільки Сам Христос – Боже Слово, що стало тілом (Йо 1, 14) – є “Істиною” (Йо 14, 6), то молитва Ісуса до Отця: “Освятити їх у твоїй істині” означає в найглибшому сенсі таке: “Зроби їх

одним зі Мною, з Христом. З'єднай їх зі Мною. Притягни їх до Мене. Бо насправді є тільки один священик Нового Завіту – сам Ісус Христос”²⁶⁹. Тому необхідно, щоб священики відновлювали і поглиблювали усвідомлення цієї реальності.

81. Бажаю сказати і про місце Слова Божого у житті тих, хто покликаний до *дияконства*: не тільки як ступеня, що передує священству, а і як постійного служіння. Правильник постійного дияконства стверджує: “з богословської ідентичності диякона з усією ясністю впливають обриси його особливої духовності, яка виявляється переважно як духовність служіння. Найвищим зразком є Христос-слуга, котрий повністю жив у служінні Богові на благо людей”²⁷⁰. У цій перспективі стає зрозуміло, як у різних вимірах дияконського служіння “визначальним елементом дияконської духовності є Слово Боже, якого диякон покликаний бути авторитетним вісником, віруючи в те, що проголошує, навчаючи те, що вірить, і живучи тим, чого навчає”²⁷¹. Тому, раджу, щоб диякони через навчання і молитву збагачували своє життя сповненим вірою читанням Святого Письма. Нехай будуть впроваджені у Святе Письмо і його вірне тлумачення; у відношення між Святим Письмом і Святим Переданням; зокрема у використанні Святого Письма у проповідуванні, в катехизації і в пасторальній діяльності загалом”²⁷².

²⁶⁹ *Ibidem*, 356.

²⁷⁰ Конгрегація католицької освіти, *Основні норми освіти постійних дияконів* (22 лютого 1998 р.), 11: *Ench. Vat.* 17, n. 174-175.

²⁷¹ *Ibidem*, 74: *Ench. Vat.* 17, n. 263.

²⁷² Пор. *ibidem*, 81: *Ench. Vat.* 17, n. 271.

²⁶⁶ N. 26: *AAS* 84 (1992), 698.

²⁶⁷ *Ibidem*.

²⁶⁸ Бенедикт XVI, *Проповідь на месі миропомазання* (9 квітня 2009 р.): *AAS* 101 (2009), 355.

б) Слово Боже і кандидати до Священства

82. Синод надає особливого значення вирішальній ролі Слова Божого у духовному житті кандидатів до ієрархічного священства: “кандидати до священства повинні навчитися любити Слово Боже. Нехай Святе Письмо буде душею їхнього богословського вишколу, підкреслюючи взаємний зв'язок між екзегезою, богослов'ям, духовністю та місією”²⁷³. Ті, хто приготуються до ієрархічного священства, покликані до глибоких особистих стосунків зі Словом Божим, особливо в *lectio divina*, тому що із таких відносин живиться їхнє покликання: саме у світлі й силі Слова Божого можна відкрити, усвідомити, полюбити і сповнити власне покликання, плекаючи в серці Божі помисли так, щоб віра, як відповідь на Слово, стала новим критерієм судження й оцінювання людей і речей, подій і проблем²⁷⁴.

Ця увага до молитовного читання Святого Письма аж ніяк не повинна бути цілком відокремлена від екзегетичного навчання, яке вимагається під час формації. Синод рекомендував надати семінаристам конкретну допомогу, щоб вони могли *побачити зв'язок між вивченням Біблії та молитвою зі Святим Письмом*. Вивчення Святого Письма повинно поглибити таїнство Божого Об'явлення та надихати поставу молитовної відповіді Господеві, Який говорить. З іншого боку, справжнє молитовне життя не може не зрощувати в душі кандидата бажання щораз більше пізнавати Бога, який об'явив Себе у Своему Слові як безмежна лю-

²⁷³ Propositio, 32.

²⁷⁴ Пор. Іван Павло II, Післясинодальне апостольське повчання, *Pastores dabo vobis* (25 березня 1992 р.), 47: AAS 84 (1992), 740-742.

бов. Отже, потрібно приділити велику увагу тому, щоб в житті семінаристів плекалася ця *взаємність між навчанням та молитвою*. Для цього потрібно, щоб кандидати були впроваджені у вивчення Святого Письма за допомогою методів, які сприяють такому цілісному підходу.

в) Слово Боже і богопосвячене життя

83. Щодо богопосвяченого життя, то Синод насамперед наголосив, що воно “народжується зі слухання Слова Божого та приймає Євангеліє за своє правило життя”²⁷⁵. Жити в наслідуванні чистого, убогого та послухного Христа є таким чином “живою екзегезою Слова Божого”²⁷⁶. Святий Дух, силою Якого була написана Біблія, є тим самим Духом, який освітлює “новим світлом Слово Боже для засновників і засновниць. З Нього випливає кожна харизма і кожне правило прагне бути Його виразом”²⁷⁷, даючи початок формам християнського життя, позначеним Євангельським радикалізмом.

Бажаю пригадати, що велика монастирська традиція завжди вважала одним із головних елементів власної духовності роздумування над Святим Письмом, зокрема у формі *lectio divina*. Тому й сьогодні як стародавні, так і нові форми особливого посвячення покликані бути

²⁷⁵ Propositio, 24.

²⁷⁶ Бенедикт XVI, *Проповідь на Міжнародний день богопосвяченого життя* (2 лютого 2008 р.): AAS 100 (2008), 133; Пор. Іван Павло II, Післясинодальне апостольське повчання, *Vita consecrata* (25 березня 1996 р.), 82: AAS 88 (1996), 458-460.

²⁷⁷ Конгрегація для інститутів богопосвяченого життя і спільнот апостольського життя, Інструкція *Ripartire da Cristo: un rinnovato impegno della Vita consecrata nel terzo millennio* (19 травня 2002 р.), 24: *Ench. Vat.* 21, n. 447.

справжніми школами духовного життя, де слід читати Святе Письмо за Святим Духом у Церкві так, щоб увесь Народ Божий міг тим збагатитися. Синод, отже, рекомендує, щоб у спільнотах богопосвяченого життя ніколи не бракувало солідної формації до сповненого вірою читання Біблії²⁷⁸.

Бажаю ще нагадати про турботу і вдячність, які Синод висловив на адресу форм *контемплативного життя*, які, через свою особливу харизму, присвячують велику частину дня наслідуванню Божої Матері, котра невпинно роздумувала над словами і діями Свого Сина (пор. *Лк* 2, 19,51), та Марії з Вітанії, яка, сидячи в ногах Господа, слухала Його слова (пор. *Лк* 10, 38). Моя думка лине, зокрема, до ченців і черниць у затворництві (клаузурі), які через віддалення від світу, стають тісніше з'єднаними з Христом, серцем світу. Більш ніж будь-коли Церква потребує свідчення тих, хто посвячує себе “не протиставляти нічого любові Христовій”²⁷⁹. Сьогоднішній світ часто надто поглинутий зовнішньою діяльністю, в якій ризикує загубитися. Контемплативні ченці та черниці своїм життям молитви, слухання та роздумування над Словом Божим, нагадують нам, що не хлібом єдиним живе людина, а кожним словом, яке виходить з уст Божих (пор. *Мт* 4, 4). Отже, нехай усі вірні добре пам'ятають, що ця форма життя “вказує сучасному світові на те, що є найбільш важливим і, зрештою, єдино необхідним: існує остаточна причина, задля якої варто жити, тобто Бог і його незбагненна любов”²⁸⁰.

²⁷⁸ Пор. *Propositio*, 24.

²⁷⁹ Св. Бенедикт, *Regola*, IV, 21: *SC* 181, pp. 456-458.

²⁸⁰ Бенедикт XVI, *Проповідь на відвідинах абатства Heiligenkreuz* (9 вересня 2007 р.): *AAS* 99 (2007), 856.

г) Слово Боже і миряни

84. Синод не один раз звернув увагу на мирян, дякуючи їм за їх щедру самопожертву в поширенні Євангелія в різних вимірах повсякденного життя, на роботі, у школах, в сім'ї і у сфері виховання²⁸¹. Це завдання, яке впливає з Хрещення, повинно могли розвиватися через щораз свідоміше християнське життя і бути спроможним дати “відповідь надії”, що є в нас (пор. 1 *Пт* 3, 15). У Євангелії від Матея Ісус каже, що “поле – це світ, добре зерно – це сини Царства, а кукіль – це сини лукавого» (13, 38). Ці слова стосуються особливо тих християн-мирян, які “в особливий спосіб залучені до дочасних реальностей та до участі в земній діяльності”²⁸², здійснюють власне покликання до святості, живучи згідно з Духом. Вони потребують бути навченими, щоб могли розпізнавати волю Божу завдяки близькості з Його Словом, що його читають і вивчають у Церкві під проводом законних пастирів. Таке навчання вони можуть одержати у великих духовних школах Церкви, основою яких завжди є Святе Письмо. Нехай єпархії, в міру можливостей, самі створять умови для навчання мирян, які виконують певні обов'язки у Церкві²⁸³.

г) Слово Боже, подружжя та сім'я

85. Синод зауважив необхідність підкреслити також зв'язок між Словом Божим, подружжям та християнською сім'єю. Справді, “проголошенням Слова Божого Церква від-

²⁸¹ Пор. *Propositio*, 30.

²⁸² Іван Павло II, Післясинодальне апостольське повчання *Christifideles laici* (30 грудня 1988 р.), 17: *AAS* 81 (1989), 418.

²⁸³ Пор. *Propositio*, 33.

криває християнській сім'ї її справжню ідентичність, те, чим вона є і чим вона має бути за Господнім задумом²⁸⁴. Саме тому не треба ніколи забувати, що Слово Боже *знаходиться в основі подружжя* (пор. *Бут* 2, 24), і що сам Ісус включив подружжя до інституцій Свого Царства (пор. *Мт* 19, 4-8), підносячи до таїнства те, що закладено в природу людини від самого початку. “У Чині шлюбу чоловік і жінка промовляють пророче слово взаємного дарування: бути одним тілом, знаком таїнства союзу Христа з Церквою (пор. *Еф* 5, 31-32)”²⁸⁵. Вірність Божому слову веде нас до того, щоб вказати, що ця інституція сьогодні під багатьма аспектами знає атак з боку сучасної ментальності. Перед лицем розповсюдження безладу у сфері почуттів та виникнення способів мислення, які баналізують людське тіло і статеву відмінність, Слово Боже знову підтверджує первісну доброту людини, створеної чоловіком і жінкою та покликаної до вірної, взаємної і плідної любові.

Із великого шлюбного таїнства впливає невід’ємна *відповідальність батьків по відношенню до своїх дітей*. До правдивого батьківства й материнства належить передання та свідчення про сенс життя у Христі: через вірність і єдність сімейного життя чоловік і жінка є для своїх дітей першими вісниками Божого Слова. Церковна спільнота повинна підтримати і допомогти їм плекати молитву у сім'ї, уважно слухати Слово Боже і пізнавати Біблію. Ось чому Синод висловлює бажання, аби *в кожному*

домі була своя Біблія і щоб вона знаходилася в гідному місці так, щоб могли читати її та використовувати для молитви. Необхідну допомогу можуть надати священники, диякони або добре підготовані миряни. Синод також рекомендував формувати малі спільноти між сім'ями, щоб в них плекати молитву і спільне роздумування над відповідними уривками зі Святого Письма²⁸⁶. Подружжя нехай пам'ятає, що “Слово Боже є цінною підтримкою також і в труднощах подружнього та сімейного життя”²⁸⁷.

У цьому контексті бажаю також наголосити, що Синод рекомендував погляд на *завдання жінок стосовно Слова Божого*. Внесок “жіночого генія”, як назвав його Іван Павло II²⁸⁸, у пізнання Святого Письма і загалом в життя Церкви, сьогодні є більшим, ніж колись, і стосується й біблійних студій. Синод присвятив особливу увагу важливій ролі жінки в сім'ї, освіті, катехизації та в переданні цінностей. Справді, “вони вміють викликати послух до Слова, особисті стосунки з Богом і передати сенс прощення та євангельського ділення”²⁸⁹, а також бути носіями любові, вчительками милосердя і будівничими миру, які несуть тепло і людяність у світ, що занадто часто оцінює людей за холодними критеріями експлуатації й прибутку.

Молитовне читання Святого Письма i lectio divina

86. Синод неодноразово підкреслював необхідність молитовного підходу до священного

²⁸⁴ Іван Павло II, Апостольське повчання *Familiaris consortio* (22 листопада 1981 р.), 49: AAS 74 (1982), 140-141.

²⁸⁵ *Propositio*, 20.

²⁸⁶ Пор. *Propositio*, 21.

²⁸⁷ *Propositio*, 20.

²⁸⁸ Пор. Апостольський лист *Mulieris dignitatem* (15 серпня 1988 р.), 31: AAS 80 (1988), 1727-1729.

²⁸⁹ *Propositio*, 17.

тексту як основного елемента духовного життя кожного віруючого в різних служіннях і життєвих станах, з особливим наголосом на *lectio divina*²⁹⁰. Слово Боже насправді знаходиться в основі кожної автентичної християнської духовності. У цьому синодальні Отці одностайні з тим, що стверджує Догматична Конституція *Dei Verbum*: “Усі вірні [...] нехай охоче приступають до самого таки священного тексту, чи через святу літургію, пронизану божественними словами, чи через побожне читання, чи через відповідний до цього вишкіл і студії, що, за стараннями й апробатою Пастирів Церкви, в наші часи усюди похвально поширюються. Нехай же пам’ятають, що читанню Святого Письма повинна товаришувати молитва”²⁹¹. Соборові міркування прагнули відновити багату святоотцівську традицію, яка завжди радила поєднувати Святе Письмо із розмовою з Богом. Св. Августин каже: “Твоя молитва – це твої слова, звернені до Бога. Коли читаєш, сам Бог промовляє до тебе. Коли молишся, то ти говориш до Бога”²⁹². Оріген, один з учителів такого читання Біблії, вважає, що розуміння Писання вимагає близькості з Христом та молитви більше ніж дослідження його вивчення. Він переконаний, що найкращою дорогою, щоб пізнати Бога є любов, і що не може бути справжньої *scientia Christi* без того, щоб полюбити Його. У *Посланні до Григорія* великий олександрійський богослов закликає: “присвяти себе *lectio* [читанню] божественних Писань; займайся цим із наполегливістю. Віддайся читанню з наміром вірити в Бога і Йому подобатися. Якщо

²⁹⁰ Пор. *Propositiones*, 9.22.

²⁹¹ N. 25.

²⁹² *Enarrationes in Psalmos*, 85, 7: PL 37, 1086.

впродовж читання ти наштовхнувся на зачинені двері, стукай, і тобі відчинить той сторож, про якого Ісус сказав: “Сторож тобі їх відкриє”. Віддаючись так *lectio divina*, шукай із вірністю та з непохитною довірою до Бога сенс божественних Писань, який в них щедро міститься. Ти не повинен, однак, задовільнитися тільки стукуванням та пошуком: щоб зрозуміти діла Божі, тобі конче потрібна *oratio* [молитва]. Саме для того, щоб заохотити нас до неї, Спаситель сказав нам не тільки: “Шукайте і знайдете” та “стукайте, і відчинять вам”, але додав: “Просіть, і дасться вам”²⁹³.

Все ж таки, у цій сфері необхідно *уникати ризику індивідуалістичного підходу*, пам’ятаючи, що Слово Боже нам дане саме для творення єдності, щоб з’єднати нас в Істині на нашому шляху до Бога. Воно є Словом, зверненням до кожного особисто, але також і Словом, яке творить спільноту, яке творить Церкву. Тому священний текст ми завжди повинні читати в єдності з Церквою. Насправді, “дуже важливим є читання в спільноті, тому що живим суб’єктом Святого Письма є Народ Божий, є Церква. [...] Писання не належать до минулого, тому що його суб’єкт, Народ Божий, натхненний Самим Богом, завжди той самий, тож і Слово є завжди живим у живому суб’єкті. Тому, важливо читати Святе Письмо і слухати Святе Письмо в єдності з Церквою, тобто з усіма великими свідками цього Слова, починаючи від перших Отців до Святих наших днів, до теперішнього церковного Учительства”²⁹⁴.

²⁹³ Оріген, *Epistola ad Gregorium*, 3: PG 11,92.

²⁹⁴ Бенедикт XVI, *Проповідь семінаристам Римської вищої семінарії* (19 лютого 2007 р.): *AAS* 99 (2007), 253-254.

Тому, в молитовному читанні Святого Письма *привілейованим місцем є Літургія*, а особливо *Євхаристія*, в якій, звершуючи таїнство Христового Тіла і Крові, серед нас це саме Слово і здійснюється. У певному сенсі, молитовне читання Біблії, особисте і спільнотне, завжди повинно бути в зв'язку з євхаристійною Літургією. Як євхаристійна адорація [поклоніння Святим Дарам] підготовляє, супроводжує і продовжує євхаристійну літургію²⁹⁵, так і молитовне читання, особисте і спільнотне, готує, супроводжує і поглиблює те, що Церква звершує у проголошенні Слова на богослужінні. Пов'язуючи в настільки тісний зв'язок *lectio* [читання] і літургію, можна краще зрозуміти критерії, які повинні керувати цим читанням в контексті душпастирювання і духовного життя Народу Божого.

87. У документах, які підготовляли та супроводжували роботу Синоду, йшлося про різні методи для сповненого вірою і плідного підходу до Святого Письма. Все ж, найбільшу увагу приділено *lectio divina*, яке дійсно “здатне відкривати вірним скарби Слова Божого, а також творити зустріч із Христом, живим божественним Словом”²⁹⁶. Бажаю тут лише коротко пригадати його основні етапи. Воно розпочинається читанням (*lectio*) тексту, що породжує бажання справжнього пізнання його змісту: *що говорить біблійний текст сам у собі?* Без цього моменту існує небезпека, що текст стане лише приводом для того, щоб ніколи не вихо-

дити поза межі наших власних ідей. Далі слідує роздумування (*meditatio*), у якому питанням є: *що біблійний текст говорить нам?* Тут кожен особисто, але і у спільноті, повинен відкритися на це Слово і дозволити втягнути себе в обговорення, бо йдеться не про слова, сказані в минулому, а сьогодні. Так, доходимо до моменту молитви (*oratio*), яка передбачає запитання: *що скажемо ми Господеві у відповідь на Його Слово?* Молитва як прохання, заступництво, подяка і хвала є першим засобом, яким Слово нас змінює. Врешті, *lectio divina* завершується спогляданням (*contemplatio*), упродовж якого ми приймаємо, як Божий дар, сам Його погляд в оцінюванні дійсності, і запитуємо себе: *якого навернення розуму, серця і життя вимагає від нас Господь?* Святий Павло у *Посланні до римлян* стверджує: “Не уподібнюйтеся до цього світу, а перемінюйтеся обновленням вашого розуму, щоб ви переконувалися, що то є воля Божа, що добре, що вгодне, що досконале” (12, 2). Споглядання ставить за мету створити в нас мудре бачення дійсності, такою, якою вона є в Божому задумі, та сформувати в нас “задум Христовий” (1 Кр 2, 16). Слово Боже виступає тут як критерій розрізнення: воно є “слово – живе й діяльне, гостріше від усякого двосічного меча: воно проходить аж до розділу душі й духа, суглобів та кісткового мозку, і розрізняє чуття та думки серця” (Євр 4, 12). Варто також пам'ятати, що *lectio divina* у своїй динаміці не закінчується, доки не дійде до дії, яка зробить життя віруючого даром для інших у любові.

Досконалу форму поєднання і представлення цих етапів знаходимо в постаті Божої Матері. Зразок слухняного прийняття Божественного Слова для кожного вірного, Вона

²⁹⁵ Пор. Id., Післясинодальне апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.), 66: AAS 99 (2007), 155-156.

²⁹⁶ Messaggio finale, III, 9.

“пильно зберігала все це, роздумуючи в своїм серці” (Лк 2, 19; пор. 2, 51), уміла віднайти у великому Божому задумі глибокий зв'язок, який об'єднує події, вчинки та речі, що виглядають непов'язаними між собою²⁹⁷.

Бажаю нагадати, крім цього, і те, що було запропоновано під час Синоду стосовно важливості особистого читання Святого Письма також як практики, що передбачає можливість, відповідно до звичайних приписів Церкви, отримати відпуст для себе або для покійних²⁹⁸. Практика відпусту²⁹⁹ містить у собі вчення про нескінченні заслуги Христа, які Церква розподіляє і використовує, як служителька відкуплення, але також представляє вчення про сопричастя святих і каже нам: “наскільки ми тісно з'єднані у Христі одні з одними, і наскільки надприродне життя кожного може стати корисним для інших”³⁰⁰. У цій перспективі, читання Слова Божого підтримує нас на нашому шляху покаяння і навернення, дає нам змогу поглибити значення приналежності до Церкви і підтримує нас у щораз більшій близькості з Богом. Як навчав святий Амвросій: “Коли беремо в руки з вірою Святе Письмо і читаємо його

²⁹⁷ Пор. *ibidem*.

²⁹⁸ «*Plenaria indulgentia* conceditur christifidelis qui Sacram Scripturam, iuxta textum a competenti auctoritate adprobaturam, cum veneratione divino eloquio debita et ad modum lectionis spiritalis, per dimidiam saltem horam legerit; si per minus tempus id egerit *indulgentia* erit partialis»: Paenitentiarum Apostolica, *Enchiridion Indulgentiarum. Normae et concessiones* (16 липень 1999), 30, § 1.

²⁹⁹ Пор. Катехизм Католицької Церкви, 1471-1479.

³⁰⁰ Павло VI, Апостольська конституція *Indulgentiarum doctrina* (1 січня 1967 р.): AAS 59 (1967), 18-19.

разом із Церквою, то людина знову проходить з Богом у раю”³⁰¹.

Слово Боже і марійська молитва

88. Маючи на увазі нерозривний зв'язок між Словом Божим і Марією з Назарету, разом із синодальними Отцями заохочую поширювати серед віруючих, зокрема у сімейному житті, марійські молитви як допомогу у роздумуванні над святими таїнствами, про які розповідається в Святому Письмі. Дуже корисним засобом є, наприклад, особиста або спільна Свята Вервиця³⁰², в якій, разом із Марією, застановляємося над таїнствами Христового життя³⁰³ і яку Папа Іван Павло II доповнив Світлими таїнствами³⁰⁴. Бажано, щоб виголошення кожного таїнства супроводжувалося короткими біблійними уривками, пов'язаними з виголошенням таїнством, щоб посприяти запам'ятовуванню деяких важливих висловів зі Святого Письма, які стосуються таїнств Христового життя.

Крім цього, Синод ще рекомендував, поширювати серед вірних молитву *Ангел Господній* [*Angelus Domini*]. Йдеться про просту і глибоку молитву, що нам дає змогу чинити “щоденний спомин Воплоченого Слова”³⁰⁵. Було

³⁰¹ Пор. *Epistula* 49, 3: PL 16, 1204A.

³⁰² Пор. Конгрегація божественного культу та дисципліни Святих Тайн, *Правильник щодо народної побожності та богослужіння. Принципи та вказівки* (17 грудня 2001 р.), 197-202: *Ench. Vat.* 20, n. 2638-2643.

³⁰³ Пор. *Propositio*, 55.

³⁰⁴ Пор. Іван Павло II, Апостольський лист *Rosarium Virginis Mariae* (16 жовтня 2002 р.): AAS 95 (2003), 5-36.

³⁰⁵ *Propositio*, 55.

б добре, щоб народ Божий, сім'ї та спільноти богопосвячених осіб були вірними цій марійській молитві, яку традиція закликає відмовляти на світанку, опівдні та під час заходу сонця. У молитві *Ангел Господній* ми просимо Бога, щоб через заступництво Марії і нам було дано сповнювати, як Вона, волю Божу та прийняти в собі Його Слово. Ця практика може допомогти нам укріпитися в справжній любові до таїнства Воплочення.

Заслугують також на те, щоб їх знали, шанували і поширювали і деякі стародавні молитви християнського Сходу, що, покликаючись на *Theotokos*, Богородицю, охоплюють усю історію спасіння. Маємо на увазі, зокрема, *Акафіст* (*Akathistos*) і *Молебень* (*Paraklesis*). Ідеться про гімни прослави, які співаються у формі літанії. Просякнуті вірою Церкви та біблійними цитатами, вони допомагають віруючим разом з Марією роздумувати над Христовими таїнствами. Зокрема, вельми шанований гімн в честь Богородиці названий *Акафістом* (що означає “співаний стоячи”), являє собою один із найвищих проявів марійської духовності візантійської традиції³⁰⁶. Молитва цими словами широко відкриває душу і приготує її до прийняття миру, що приходить згори, від Бога, до того миру, яким є Сам Христос, народжений від Марії ради нашого спасіння.

³⁰⁶ Пор. Конгрегація божественного культу та дисципліни Святих Таїнств, *Правильник щодо народної побожності та богослужіння. Принципи та вказівки* (17 грудня 2001), 207: *Ench. Vat.* 20, n. 2656-2657.

89. Коли роздумуємо про Слово Боже, що стало тілом в утробі Марії з Назарету, наше серця спрямовуються до тої Землі, в якій сповнилось таїнство нашого відкуплення і звідки Слово Боже поширилось аж до кінців землі. Справді, через Святого Духа, Слово воплотилося в конкретний час і у визначеному місці, на клаптику землі, що знаходилася на окраїнах Римської імперії. Тому, чим більше бачимо універсальність та унікальність особи Христа, з тим більшою вдячністю дивимось на ту Землю, в якій Ісус народився, жив і дарував себе самого для всіх нас. Каміння, по якому ходив наш Відкупитель, залишаються для нас сповненими пам'яттю про Нього та продовжують і далі “голосити” Добру Новину. Тому синодальні Отці і пригадали собі визначення Святої Землі як “п'ятого Євангелія”³⁰⁷. Як важливо, щоб, попри всі труднощі, в тих місцях були християнські спільноти! Синод єпископів висловлює свою глибоку солідарність зі всіма християнами, які живуть на Землі Ісуса, даючи свідчення віри у Воскреслого. Тут християни покликані служити не тільки як “маяки віри для Вселенської Церкви, а й як закваска гармонії, мудрості і рівноваги в житті суспільства, яке традиційно було і залишається плюралістичним, багатонаціональним та багаторелігійним”³⁰⁸.

Свята Земля також і сьогодні залишається цілком паломництва для християнського люду, що є жестом молитви та покаяння, про що

³⁰⁷ Пор. *Propositio*, 51.

³⁰⁸ Бенедикт XVI, Проповідь на святій месі при долині Йосафата, Єрусалим (12 травня 2009 р.): AAS 101 (2009), 473.

свідчили автори вже в давнину, як наприклад, святий Єронім³⁰⁹. Чим більше звертаємо наш погляд і наші серця до Єрусалиму земного, тим більше розгоряється у нас прагнення Єрусалиму небесного – справжньої мети кожного паломництва, а також палке бажання, щоб ім'я Ісуса, в якому єдиному є спасіння, було визнане всіма (пор. *Ді* 4, 12).

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

VERBUM MUNDO

*“Ніхто й ніколи Бога не бачив,
Єдинородний Син,
що в Отцевому лоні, –
той об’явив (Йо 1,18)*

---

³⁰⁹ Пор. *Epistula*, 108, 14: *CSEL* 55, p. 324-325.

МІСІЯ ЦЕРКВИ – ПРОГОЛОШУВАТИ СЛОВО БОЖЕ СВІТОВІ

Слово від Отця і до Отця

90. Святий Йоан особливо підкреслює ключовий парадокс християнської віри: з одного боку, він стверджує, що “ніхто й ніколи Бога не бачив” (*Йо* 1, 18; пор. *1 Йо* 4, 12). Наші уявлення, поняття чи слова жодним чином не можуть визначити чи окреслити безмежної сутності Всевишнього. Він залишається *Deus semper maior*. З іншого боку, євангелист Йоан говорить, що Слово насправді “стало тілом” (*Йо* 1, 14). Єдинородний Син, звернений до Отцевого лона, об’явив Бога, якого “ніхто й ніколи не бачив” (*Йо* 1, 18). Ісус Христос приходить до нас, “сповнений благодаттю та істиною” (*Йо* 1, 14), які через нього даруються нам (пор. *Йо* 1, 17); насправді, “від його повноти прийняли всі ми – благодать за благодать” (*Йо* 1, 16). Таким чином євангелист Йоан у Пролозі споглядає Слово, яке споконвіку перебуває в Бозі, а потім стає тілом, а відтак повертається в лоно Отця, несучи з собою нашу людськість, яку Воно прийняло назавжди. Як той, хто виходить від Отця і до Нього повертається (пор. *Йо* 13, 3; 16, 28; 17,8.10), Він постає перед нами як “Оповідач” Бога (пор. *Йо* 1, 18). Адже Син, як стверджує св. Іриней Ліонський, “є Об’явителем Отця”³¹⁰. Ісус із Назарету є, так би мовити, “екзегетом” Бога, якого “ніхто й ніколи не бачив”. “Він – образ невидимого Бога” (*Кол* 1, 15). У цьому сповняється пророцтво Ісаї щодо дієвості Слова

Господнього: як дощ і сніг сходять з неба і напувають землю, щоб вона родила, так і Слово Боже “не повертається до мене порожнім, а чинить те, що я хочу, довершує те, за чим я його вислав” (*Іс* 55, 10н). Ісус Христос є тим остаточним і дієвим Словом, яке вийшло від Отця і повернулося до Нього, досконало здійснивши у світі Його волю.

Проголошувати світові Логос Надії

91. Слово Боже передало нам божественне життя, яке преображає обличчя землі, творячи все нове (пор. *Од* 21, 5). Його Слово робить нас не лише *адресатами* Божого Об’явлення, а і його *благовістителами*. Він, посланий Отцем сповнити Його волю (пор. *Йо* 5, 36-38; 6, 38-40; 7, 16-18), притягує нас до себе та приєднує нас до свого життя і своєї місії. Таким чином, Дух Воскреслого готує наше життя до дієвого проголошення Слова по всьому світі. Таким є досвід першої християнської спільноти, що бачила, як зростало Слово через проповідь і свідчення (пор. *Ді* 6, 7). Хотів би тут особливо покликатися на життя апостола Павла, чоловіка, якого цілковито заповонив Господь (пор. *Фил* 3, 12) – “живу вже не я, а живе Христос у мені” (*Гл* 2, 20) – і його місії: “горе мені, коли б я не проповідував Євангелія” (*1 Кр* 9, 16). Він розумів, що все об’явлене в Христі є насправді спасінням для усіх народів, звільненням від рабства гріха, щоб увійти в свободу дітей Божих.

Справді, те, що Церква звіддає світові, є *Логосам Надії* (пор. *1 Пт* 3, 15); людина має потребу у “великій Надії”, щоб жити власним сьогоднішнім, а цією великою Надією є “той Бог, що має людське обличчя” і що нас “полюбив

³¹⁰ *Adversus haereses*, IV, 20, 7: PG 7, 1037.

до кінця» (*Йо* 13, 1)³¹¹. Тому Церква є місійною за своєю суттю. Не можемо затримати для себе слова життя вічного, які нам було дано під час зустрічі з Ісусом Христом: вони призначені для всіх, для кожної людини. Кожна людина нашого часу – знає вона це чи ні – має потребу в цій вістці. Нехай сам Господь, як у часи пророка Амоса, зішле на людей новий голод і нову спрагу за словами Господніми (пор. *Ам* 8, 11). На нас лежить відповідальність передавати те, що ми свого часу завдяки благодаті отримали.

Зі Слова Божого місія Церкви

92. Синод єпископів рішуче підтвердив необхідність поживити в Церкві місійну свідомість, присутню в Народі Божому від самих його початків. Перші християни вважали місійну благовість необхідністю, що походить від самої природи віри: Бог, у якого вони вірили, був Богом усіх, єдиним справжнім Богом, який явив себе в історії Ізраїля, а врешті і в своєму Синові, даючи цим самим ту відповідь, якої в глибині свого серця чекають усі люди. Перші християнські спільноти відчували, що їхня віра не була частиною звичаїв окремої культури, які відрізняються залежно від народу, а належала до сфери істини, яка однаково стосується усіх людей.

Знову ж таки, св. Павло своїм життям висвітлює нам сенс християнської місії та її первісної універсальності. Згадаймо про випадок, описаний у *Діяннях Апостолів*, про Ареопаг в Атенах (пор. 17, 16-34). Апостол народів вступає в діалог з людьми різних культур, усвідом-

³¹¹ Бенедикт XVI, Енци. *Spe salvi* (30 вересня 2007 р.), 31: AAS 99 (2007), 1010.

люючи, що таїнство Бога, Відомого-Невідомого, про якого кожна людина має досить невиразне уявлення, дійсно об'явилося в історії: «Те, отже, чому ви, не відаючи його, поклоняєтеся, те я вам звіщаю» (*Ді* 17, 23). Власне, новизна християнської благовісті – це змога сказати всім народам: «Він явив себе. Він особисто. І тепер шлях до Нього відкритий. Новизна християнської благовісті не полягає в думці, а в dokonаному факті – Він об'явив себе»³¹².

Слово і Царство Боже

93. Тому місія Церкви не може вважатися не обов'язковою чи додатковою дійсністю церковного життя. Йдеться про те, щоб дозволити Святому Духові уподібнити нас до самого Христа, беручи таким чином участь у самій його місії: «Як мене послав Отець, так я посилаю вас» (*Йо* 20, 21), – щоб сповіщати Слово цілим життям. Це ж саме Слово, що підштовхує нас до братів: це ж Слово просвітлює, очищає, повертає; ми лише його слуги.

Отож, необхідно все більше заново відкривати невідкладність і красу проголошення Слова задля приходу Царства Божого, що його проповідував сам Христос. Так ми повертаємося до усвідомлення такого знайомого Отцям Церкви: змістом благовісті Слова є Царство Боже (пор. *Мр* 1, 14-15), яке є *самою особою Ісуса (Autobasileia)*, як про це пригадує і Ориген³¹³. Господь дарує спасіння людям усіх часів.

³¹² Бенедикт XVI, Промова до діячів культури коледжу бернардинців у Парижі (12 вересня 2008 р.): AAS 100 (2008), 730.

³¹³ Пор. In Evangelium secundum Matthaеum, 17, 7: PG 13, 1197 B; Св. Єронім, Translatio homiliarum Origenis in Lucam, 36: PL 26, 324-325.

Ми всі зауважуємо, наскільки потрібно, щоб світло Христове осяювало кожен сферу людства: сім'ю, школу, культуру, роботу, дозволяти й інші аспекти суспільного життя³¹⁴. Йдеться про те, щоб звіщати не слово потіхи, а слово докорінної зміни, яке закликає до навернення, яке робить можливою зустріч з Ним, через яку розквітає нове людство.

*Усі хрещені мають відповідальність
проголошувати Слово*

94. Оскільки весь Народ Божий є народом “посланим”, Синод підтвердив ще раз: “місія проголошувати Слово Боже – це завдання всіх учнів Ісуса Христа як наслідок їхнього хрещення”³¹⁵. Жоден віруючий у Христа не може почувати себе непричетним до цієї відповідальності, яка походить від самої сакраментальної приналежності до Тіла Христового. Усвідомлення цього слід знову пробудити у кожній сім'ї, парохії, спільноті, згромадженні та церковному русі. Отже, вся Церква як таїнство єдності, є місійною і кожен у своєму життєвому стані покликаний зробити вагомий внесок у християнську благовість.

Єпископи і священники відповідно до їхньої місії, першими є покликаними до життя, цілковито сповненого служінню Слова, проголошувати Євангеліє, звершувати Святі Таїнства і виховувати вірних у правдивому пізнанні Писання. Також і *диякони* повинні чути покликаними до співпраці у справі євангелізації, відповідно до їхньої власної місії.

³¹⁴ Пор. Бенедикт XVI, Проповідь на відкритті XII Звичайної Генеральної Асамблеї Синоду Єпископів (5 жовтня 2008 р.): AAS 100 (2008), 757.

³¹⁵ Propositio, 38.

Богосвячене життя протягом усієї історії Церкви славиться здатністю відкрито брати на себе завдання проголошувати і проповідувати Слово Боже, у післанництві *ad gentes* та в інших у край важких ситуаціях, із готовністю і до нових умов євангелізації, приступаючи мужньо і відважно до нових шляхів і нових викликів задля ефективного проголошення Слова Божого³¹⁶.

Миряни покликані здійснювати своє пророче завдання, яке походить безпосередньо від хрещення, і свідчити Євангеліє у щоденному житті, де б вони не перебували. З цього приводу синодальні Отці висловили “найглибшу повагу і вдячність, а також заохочення для служіння євангелізації, яке багато мирян, особливо жінки, здійснюють великодушно і ревно у спільнотах, розсіяних по світу, за прикладом Марії Магдалини, першого свідка пасхальної радості”³¹⁷. Крім цього, Синод з вдячністю визнає, що церковні рухи і нові спільноти становлять у Церкві велику силу для євангелізації в наш час, розвиваючи нові форми проголошення Євангелія³¹⁸.

Необхідність післанництва ad gentes

95. Закликаючи всіх вірних до благовісті Божого Слова, синодальні Отці підтвердили необхідність також і в наш час рішучого

³¹⁶ Пор. Конгрегація у справах згромаджень богосвяченого життя і товариств апостольського життя, Настанова *Новий початок з Христом: оновлене завдання богосвяченого життя у третьому тисячолітті* (19 травня 2002 р.), 36: *Ench. Vat.* 21, п. 488-491.

³¹⁷ Propositio, 30.

³¹⁸ Пор. *Propositio*, 38.

зобов'язання для *missio ad gentes*. Жодним чином Церква не може обмежитися душпастирством “підтримування” для тих, які вже знають Євангеліє Христове. Місійний порив – виразний знак зрілості церковної спільноти. Крім цього, Отці висловили сильну свідомість, що Слово Боже є спасенною істиною, якої потребує кожна людина у всі часи. Через це проголошення має бути доступним. Церква повинна йти до всіх силою Духа (пор. *1 Кр* 2, 5) і продовжувати пророко захищати право і свободу осіб слухати Слово Боже, шукаючи найдієвіших засобів для його проголошення, навіть ризикуючи зазнати переслідувань³¹⁹. Церква має перед усіма обов'язок сповіщати Слово, яке спасає (пор. *Рим* 1, 14).

Проголошення Слова і нова євангелізація

96. Папа Іван Павло II (в руслі того, що вже висловив папа Павло VI в Апостольському повчанні *Evangelii nuntiandi*) у різні способи нагадував віруючим необхідність нової місійної пори для всього народу Божого³²⁰. На світанку третього тисячоліття не лише все ще багато народів не пізнали Доброї Новини, а й багато християн мають потребу в тому, щоб їм заново переконливо сповістили Слово Боже, щоб вони могли реально досвідчити силу Євангелія. Багато братів “охрещені, але не достатньо євангелізовані”³²¹. Часто народи, колись багаті вірою і покликаннями, втрачають влас-

³¹⁹ Пор. *Propositio*, 49.

³²⁰ Пор. Іван Павло II, Енци. *Redemptoris missio* (7 грудня 1990 р.): AAS 83 (1991), 294-340; той же, Апостольське повчання. *Novo millennio ineunte* (6 січня 2001 р.), 40: AAS 93 (2001), 294-295.

³²¹ *Propositio*, 38.

ну ідентичність під впливом секуляризованої культури³²². Необхідність нової євангелізації, яку настільки сильно відчував мій вельмишановний Попередник, слід знову ствердити без страху, будучи переконаними в дієвості Слова Божого. Церква, впевнена у вірності свого Господа, не втомлюється сповіщати добру новину Євангелія і запрошує всіх християн знову відкрити привабливість наслідування Христа.

Слово Боже і християнське свідчення

97. Безмежні обрії церковної місії, складність сучасної ситуації вимагають сьогодні оновлених методів, щоб могли ефективно звіщати Слово Боже. Святий Дух, головний рушій кожної євангелізації, ніколи не перестане провадити Церкву Христову в цій справі. Однак важливо, щоб кожен метод звіщання брав до уваги насамперед тісний зв'язок між *передаванням Слова Божого і християнським свідченням*. Від цього залежить достовірність звіщання. З одного боку, потрібне Слово, яке б передало те, що сам Господь нам сказав. З іншого боку, завдяки свідченню, слід обов'язково надати правдивість цьому слову, щоб воно не виглядало як гарна філософія чи утопія, а радше як дійсність, якою можна жити і яка дає життя. Цей взаємозв'язок між словом і свідченням нагадує спосіб, яким сам Бог сповістив про себе через вочленення свого Слова. Слово Боже доходить до людей “через зустріч зі свідками, які його роблять присутнім і живим”³²³.

³²² Пор. Бенедикт XVI, Проповідь на відкритті XII Звичайної Генеральної Асамблеї Синоду Єпископів (5 жовтня 2008 р.): AAS 100 (2008), 753-757.

³²³ *Propositio*, 38.

Особливим чином нові покоління відчувають потребу в тому, щоб їх ознайомили зі Словом Божим “через зустріч і правдиве свідчення дорослої особи, через позитивний вплив друзів і через велике товариство церковної спільноти”³²⁴.

Існує тісний зв'язок між свідченням Писання, як доказ, що його Слово Боже дає про себе, і свідченням життя віруючих. Одне передбачає і веде до іншого. Християнське свідчення передає Слово, засвідчене в Писаннях. Писання своєю чергою пояснюють свідчення, яке християни покликані давати власним життям. Хто зустрічає правдивих свідків Євангелія, може констатувати дієвість Слова Божого в тих, які його приймають.

98. У цьому взаємозв'язку між свідченням і Словом розуміємо твердження папи Павла VI в Апостольському повчанні *Evangelii nuntiandi*. Наша відповідальність не обмежується тим, щоб пропонувати світові ті цінності, що ми з ним поділяємо; необхідно дійти до відкритого сповіщення Слова Божого. Лише так будемо вірними Христовому дорученню: “Добру Новину, проголошену свідченням життя, рано чи пізно необхідно буде сповістити і словом життя. Немає справжньої евангелізації там, де не проголошується ім'я, навчання, життя, обітниця, Царство, таїнство Ісуса з Назарету, Сина Божого”³²⁵.

Те, що проголошення Слова Божого вимагає свідчення власного життя, присутнє у християнській свідомості вже від самих її по-

чатків. Сам Христос є вірним і правдивим свідком (пор. *Од* 1, 5; 3, 14), свідком Істини (пор. *Йо* 18, 37). У зв'язку з цим бажаю переказати численні свідчення, які ми мали благодать почути під час синодальної Асамблеї. Нас глибоко зворушила розповідь тих, які зуміли жити вірою і дати яскраве свідчення Євангелія навіть під ворожими до християнства режимами чи в умовах переслідувань.

Усе це не повинно нас лякати. Сам Ісус сказав своїм учням: “Слуга не більший від пана свого. Переслідували мене – переслідуватимуть і вас” (*Йо* 15, 20). Тому бажаю разом з цілою Церквою вознести Богові гімн хвали за свідчення багатьох братів і сестер, які і в наш час віддали життя, щоб передати істину любові Бога, Який об'явився нам у розп'ятому і воскреслому Христі. Крім цього, висловлюю вдячність цілої Церкви християнам, які не здаються перед перешкодами і переслідуваннями заради Євангелія. Водночас, з глибоким відчуттям солідарності, еднаємося з вірними усіх тих християнських спільнот, особливо в Азії й Африці, які в цей час ризикують життям чи наражаються на соціальну маргіналізацію заради віри. Вбачаємо у цьому сповнення духа блаженств з Євангелія для тих, які зносять гоніння заради Господа Ісуса (пор. *Мм* 5, 11). Водночас, не перестаємо говорити про те, щоби уряди держав гарантували всім свободу сумління і віросповідання, щоб усі могли засвідчувати свою віру публічно³²⁶.

³²⁴ Завершальне послання, IV, 12.

³²⁵ Павло VI, Апостольське повчання *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975 р.), 22: AAS 68 (1976), 20.

³²⁶ Пор. Другий Ватик. Собор, Деклар. про релігійну свободу *Dignitatis humanae*, 2.7.

СЛОВО БОЖЕ І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СВІТІ

*Служити Ісусові у його “братах найменших”
(Мт 25, 40)*

99. Божественне Слово просвітлює людське життя і зрушує сумління докорінно переглянути своє життя, оскільки вся історія людства перебуває під судом Божим: “Якже прийде Син Чоловічий у своїй славі, й ангели всі з ним, тоді він сяде на престолі своєї слави. І зберуться перед ним усі народи” (Мт 25, 31-32). У наш час ми часто зупиняємося поверхово на цінності швидкоплинної миті, наче вона зовсім не впливає на майбутнє. Євангеліє ж, навпаки, пригадує нам, що кожна мить нашого існування є важливою і її слід повноцінно прожити, знаючи, що кожен повинен дати звіт за своє життя. У двадцять п'ятій главі *Євангелія від Маттея* Син людський вважає, що ми зробили або не зробили для Нього те, що ми зробили або не зробили для одного з Його “братів найменших” (25, 40,45): “Бо я голодував, і ви дали мені їсти; мав спрагу, і ви мене напоїли; чужинцем був, і ви мене прийняли; нагий, і ви мене одягли; хворий, і ви навідались до мене; у тюрмі був, і ви прийшли до мене” (25, 35-36). Тому саме Слово Боже вказує нам на необхідність нашого зобов'язання у світі і на нашу відповідальність перед Христом, Господом історії. Звіщаючи Євангеліє, заохочуймо одні одних навзаєм чинити добро і працювати заради справедливості, примирення і миру.

Слово Боже і зобов'язання у світі здля справедливості

100. Слово Боже спонукає людину до натхнених чесністю і справедливістю відносин, засвідчує велику цінність перед Богом усіх зусиль, які людина прикладає, щоб зробити світ справедливішим і придатнішим для життя³²⁷. Саме Слово Боже без двозначностей викриває несправедливість і сприяє солідарності й рівності³²⁸. Отож у світлі Господніх слів розпізнаємо “знаки часу”, присутні в історії, не ухиляємося від зобов'язань щодо тих, які страждають і є жертвами егоїзму. Синод нагадав, що зобов'язання здля справедливості і переображення світу є частиною євангелізації. Як казав папа Павло VI, йдеться про те, щоб “силою Євангелія досягнути і майже перевернути критерії судження, утверджені цінності, інтереси, напрями мислення, джерела натхнення і моделі життя людства, які суперечать Слову Божому і задуму спасіння”³²⁹.

Із цією метою синодальні Отці особливо звернулися думкою до тих, котрі задіяні в політичному і суспільному житті. Євангелізація і поширення Слова Божого мають надихати їхні дії в пошуках справжнього добра для всіх, у повазі і в утвердженні гідності кожної особи. Ясна річ, не є прямим завданням Церкви творити справедливіше суспільство, хоча їй і належить право й обов'язок втручатися в етичні та мо-

³²⁷ Пор. *Propositio*, 39.

³²⁸ Пор. Бенедикт XVI, *Послання до Всесвітнього дня миру 2009 р.* (8 грудня 2008 р.): *Навчання IV*, 2 (2008), 792-802.

³²⁹ Апостольське повчання *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975 р.), 19: *AAS* 68 (1976), 18.

ральні питання, що стосуються добра людей і народів. Це насамперед завдання віруючих мирян, вихованих у дусі Євангелія, безпосередньо втручатися в суспільну і політичну діяльність. Через це Синод рекомендує сприяти розвитку їх належної підготовки відповідно до принципів соціальної доктрини Церкви³³⁰.

101. Окрім цього, бажаю привернути увагу всіх до важливості захисту і становлення *прав людини кожної особи*, базованих на природному законі, вписаному в серце людини, і що як такі є “універсальними, недоторканими, невід’ємними”³³¹. Церква висловлює побажання, щоб через утвердження таких прав людська гідність якомога більше повсюди була визнаною і поширюваною³³², як риса, надана Богом Творцем своєму творінню, що його прийняв і відкупив Ісус Христос через своє воплощення, смерть і воскресіння. Тому поширення Слова Божого може лише посилити утвердження і повагу до таких прав³³³.

Проголошення Слова Божого, примирення і мир між народами

102. З-поміж численних сфер зобов’язань Синод наполегливо рекомендував сприяти примиренню і миру. У сучасному контексті необхідно як ніколи заново відкрити Слово Боже

³³⁰ Пор. *Propositio*, 39.

³³¹ Іван XXIII, Енци. *Pacem in terris* (11 квітня 1963 р.), I: AAS 55 (1963), 259.

³³² Пор. Іван Павло II, Енци. *Centesimus annus* (1 травня 1991 р.), 47: AAS 83 (1991), 851-852; той же, *Промова на Генеральній асамблеї Об’єднаних Націй* (2 жовтня 1979 р.), 13: AAS 71 (1979), 1152-1153.

³³³ Пор. Компендіум соціальної доктрини Церкви, 152-159.

як джерело примирення і миру, бо в ньому Бог примирив собі все (пор. *2 Кр* 5, 18-20; *Еф* 1, 10): Христос – “наш мир” (*Еф* 2, 14), той, хто руйнує мури поділу. Багато свідчень на Синоді задокументували серйозні та криваві конфлікти і напруження на нашій планеті. Часом така ворожість, схоже, набуває характеру міжрелігійного конфлікту. Ще раз бажаю підтвердити, що релігія ніколи не може виправдати нетерпимість чи війни. Не можна застосовувати насильство в ім’я Бога!³³⁴ Кожна релігія мала б спонукати до правильного використання розуму і розвивати етичні цінності, які будують цивілізоване співіснування.

Вірні справи примирення, яку Бог звершив в Ісусі Христі, розп’ятому і воскреслому, нехай католики і всі люди доброї волі стараються давати приклади примирення, щоб будувати суспільство справедливості й миру³³⁵. Ніколи не забуваймо, що “там, де людські слова безсилі, тому що переважає трагічний гул насильства і зброї, пророча сила Слова Божого не зменшується і повторює нам, що мир можливий і що це ми маємо бути зняряддями примирення й миру”³³⁶.

Слово Боже і діяльна любов

103. Зобов’язання задля справедливості, примирення і миру знаходить своє основне джерело і своє сповнення в любові, об’явленій нам у Христі. Слухаючи свідчення, представ-

³³⁴ Пор. Бенедикт XVI, *Послання до Всесвітнього дня миру 2009 р.* (8 грудня 2008 р.), 10: *Навчання* II, 2 (2006), 780.

³³⁵ Пор. *Propositio*, 8.

³³⁶ Бенедикт XVI, *Промовідь* (25 січня 2009 р.): *Навчання* V, 1 (2009), 141.

лені на Синоді, ми краще усвідомили зв'язок між сповненим любові слуханням Слова Божого і безкорисливим служінням братам; усі віруючі мали б розуміти, що необхідно “перетворити вислухане слово в конкретні вияви любові, тому що лише так можна правдиво сповіщати Євангеліє, попри людські немочі, які характеризують осіб”³³⁷. Ісус пройшов цим світом, творячи добро (пор. *Ді* 10, 38). Слухаючи з готовністю Слово Боже, в Церкві пробуджується “любов і справедливість до всіх, особливо до убогих”³³⁸. Ніколи не слід забувати, що “любов – *caritas* буде потрібною завжди, навіть у найсправедливішому суспільстві... хто бажає усунути любов, той ризикує позбутися людини як такої”³³⁹. Тому закликаю усіх віруючих часто застановлятися над гімном любові, написаним апостолом Павлом, і дозволити йому стати для нас джерелом натхнення: “Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не переминає” (*1Кр* 13, 4-8).

Тому любов до ближнього, закорінена в любові до Бога, має супроводжуватися нашою невпинною заангажованістю, і як окремих осіб, і як церковної спільноти, місцевої і загальної. Св. Августин стверджує: “Найголовніше розуміти,

що повнотою Закону, як і всього божественного Писання, є любов... Хто вважає, що зрозумів Писання чи принаймні якусь його частину, не стараючись будувати, через його розуміння, оцю подвійну любов до Бога і до ближнього, засвідчує, що ще його не зрозумів”³⁴⁰.

Проголошення Слова Божого і молодь

104. Синод зосередив особливу увагу на проголошенні божественного Слова новим поколінням. Молоді люди вже тепер є активними членами Церкви і становлять її майбутнє. В них часто знаходимо спонтанну відкритість до слухання Божого Слова і *щире бажання пізнати Ісуса*. Власне, в юнацькому віці невимовно і щиро виникають *запитання* про сенс власного життя і про те, в якому напрямку слід скеровувати власне життя. На ці запитання може дати справжню відповідь лише Бог. Така увага до світу молоді вимагає мужності зрозумілої благовістити; ми маємо допомагати молоді увійти в близькість і довір'я зі Святим Письмом, щоб воно стало немов компас, який вказує шлях, яким треба іти³⁴¹. Тому молодь потребує свідків і вчителів, які б їх супроводжували і настановляли любити та звіщати Євангеліє насамперед своїм ровесникам, щоб і ті ставали правдивими й гідними довіри провісниками³⁴².

Божественне Слово потрібно представити також і в його зв'язку з покликанням, щоб допомагати та зорієнтовувати молодих людей в їх життєвих виборах, також і до повної посвя-

³³⁷ Той же, Гомілія з нагоди завершення XII Звичайної Генеральної Асамблеї Синоду Єпископів (26 овтня 2008 р.): *AAS* 100 (2008), 779.

³³⁸ *Propositio*, 11.

³³⁹ Бенедикт XVI, Енци. *Deus caritas est* (25 грудня 2005 р.), 28: *AAS* 98 (2006), 240.

³⁴⁰ *De doctrina christiana*, I, 35, 39 – 36, 40: *PL* 34, 34.

³⁴¹ Пор. Бенедикт XVI, *Послання для XXI Всесвітнього дня молоді* (22 лютого 2006 р.): *AAS* 98 (2006), 282-286.

³⁴² Пор. *Propositio*, 34.

ти³⁴³. Правдиві покликання до богопосвяченого життя і до священства мають свій сприятливий ґрунт у постійному спілкуванні зі Словом Божим. Сьогодні повторюю знову запрошення, зроблене на початку мого понтифікату, широко відчинити двері Христові: “Хто дає Христові увійти, не втрачає нічого, анічогосінько – абсолютно нічого з того, що робить життя вільним, гарним і великим. Ні! Лише у цій дружбі відчиняються двері життя. Лише у цій дружбі розкриваються справді великі потенційні можливості людського стану. [...] Дорога молоде, не бійтеся Христа! Він нічого не відбирає і все дарує. Хто дарує себе йому, отримає устократ більше. Тож широко відкрийте двері Христові – і віднайдете справжнє життя”³⁴⁴.

Проголошення Слова Божого і мігранти

105. Слово Боже робить нас уважними до історії і до всього нового, що в ній зароджується. Через це Синод, у зв'язку з євангелізаційною місією Церкви, бажав звернути увагу також на складний феномен міграційних рухів, який набув за ці роки нечуваних розмірів. При цьому виникають вкрай делікатні питання стосовно *безпеки* народів і *прийняття*, яке слід надати всім тим, які шукають притулку, кращих умов життя, здоров'я і роботи. Велика кількість осіб, які не знають Христа чи які мають про нього невідповідне уявлення, оселяються в країнах християнської традиції. Водночас, особи, що належать до народів, глибоко позначених християнською вірою, емігрують у країни, де є потреба нести благовість Христа і нову

³⁴³ Пор. *там же*.

³⁴⁴ *Гомілія* (24 квітня 2005 р.): AAS 97 (2005), 712.

євангелізацію. Такі ситуації створюють нові можливості для поширення Слова Божого. У зв'язку з цим синодальні Отці ствердили, що мігранти мають право почути *керигму*, яка їм пропонується, але не нав'язується. Якщо вони християни, то потребують належної душпастирської опіки, щоб скріпити їхню віру і щоб вони самі були носіями євангельської вістки. Усвідомлюючи складність цього явища, єпархії, яких це стосується, повинні мобілізуватися, щоб міграційні рухи стали нагодою відкрити нові шляхи присутності і благовісті, і щоб подбати, відповідно до власних можливостей, про належний прийом і заохочення цих нових братів, щоб, заторкнуті Доброю Новиною, вони самі стали провісниками Слова Божого і свідками Воскреслого Ісуса, надії світу³⁴⁵.

Проголошення Слова Божого і стражденні

106. Під час роботи Синоду було звернено увагу і на необхідність звіщати Слово Боже всім, хто перебуває в стані фізичного, психічного чи духовного страждання. Адже саме у момент болю в серці людини виникають найгостріші *основні питання про сенс власного життя*. Якщо слово людини наче замовкає перед таємницею зла і болю, а наше суспільство, схоже, надає значення життю, лише якщо воно відповідає певним стандартам ефективності та добробуту, то Слово Боже відкриває нам, що й такі обставини таємничо “огорнені” Божою ніжністю. Віра, яка народжується від зустрічі зі Словом Божим, допомагає нам бачити, що *людське життя гідне бути прожи-*

³⁴⁵ Пор. *Propositio*, 38.

тим у повноті, навіть якщо воно виснажене хворобою. Бог сотворив людину для щастя і для життя, натомість хвороба і смерть увійшли в світ як наслідок гріха (пор. Муд 2, 23-24). Однак, Отець життя – найкращий лікар людини і не припиняє нахилитися з любов'ю над стражданим людством. Вершину близькості Бога до людського страждання споглядаємо в самому Ісусі, який є “воплоченим Словом. Він страждав з нами і помер. Своїми страстями і смертю Він прийняв і перетворив цілковито нашу немічність”³⁴⁶.

Близькість Ісуса до страждених не перервалася: вона продовжується завдяки дії Святого Духа в місії Церкви, в Слові і в Святих Таїнствах, в людях доброї волі, у виявах допомоги, які спільноти надають з братньою любов'ю, проявляючи справжнє обличчя Бога і Його любов. Синод висловлює вдячність Богові за світле, часто приховане, свідчення багатьох християн – священників, богопосвячених осіб і мирян, – які віддали і продовжують віддавати свої руки, свої очі і свої серця Христові, справжньому лікареві тіл і душ! Синод закликає, відтак, продовжувати і далі опікуватися хворими, несучи їм животворящу присутність Господа Ісуса, в Слові і в Євхаристії. Потрібно їм допомогти в читанні Писання, щоб вони могли відкрити, що саме в їхньому стані можна особливим чином брати участь у відкупительному стражданні Христа задля спасіння світу (пор. 2 Кр 4, 8-11.14)³⁴⁷.

³⁴⁶ Бенедикт XVI, Проповідь з нагоди XVII Всесвітнього дня хворого (11 лютого 2009 р.): Навчання V, 1 (2009), 232.

³⁴⁷ Пор. *Propositio*, 35.

Проголошення Слова Божого і вбогі

107. Святе Письмо виявляє уподобання Бога до вбогих і нужденних (пор. Мт 25, 31-46). Часто синодальні Отці згадували про необхідність того, щоб євангельська вістка, зобов'язання душпастирів і спільнот були звернені до цих наших братів. Насправді, “першими, хто має право на благовість Євангелія, є саме вбогі, що потребують не лише хліба, а й слів життя”³⁴⁸. Дияконія (служіння) любові, якої не повинно ніколи бракувати в наших Церквах, має завжди бути пов'язана зі звіщенням Слова і звершенням Святих Таїнств³⁴⁹. Водночас необхідно визнати й оцінити, що ті ж убогі є також носіями євангелізації. У Біблії справжнім убогим є той, хто цілковито покладає своє довір'я на Бога, і сам Ісус в Євангелії називає їх *блаженними*, “бо їхнє Царство Небесне” (Мт 5, 3; пор. Лк 6, 20). Господь звеличує простоту серця тих, хто визнає в Богові справжнє багатство, покладає свою надію на Нього, а не на багатства цього світу. Церква не може розчарувати вбогих: “Душпастирі покликані їх слухати, навчатися від них, провадити їх у їхній вірі і спонукати їх бути творцями власної долі”³⁵⁰.

Церква також свідомо того, що існує *вбогість* як чеснота, яку слід розвивати і добровільно обирати, як зробило багато святих, та існує *убозтво*, що часто є наслідком несправедливості і спричинене егоїзмом, яке означає злигодні та голод і розпалює конфлікти. Коли Церква звіщає Слово Боже, то знає, що необ-

³⁴⁸ *Propositio*, 11.

³⁴⁹ Пор. Бенедикт XVI, Енци. *Deus caritas est* (25 грудня 2005 р.), 25: AAS 98 (2006), 236-237.

³⁵⁰ *Propositio*, 11.

хідно підтримувати “чеснотливе коло” між убогістю, “яку слід вибрати”, і убогістю, “яку слід подолати”, заново відкриваючи “поміркваність і солідарність як євангельські і водночас універсальні цінності [...]. Це дає змогу зробити вибір на користь справедливості й поміркваності”³⁵¹.

Слово Боже й збереження створеного

108. Зангажованість у світі, якого вимагає божественне Слово, спонукає нас поглянути новими очима на цілий всесвіт, створений Богом, що вже несе в собі сліди Слова, яким постало все (пор. *Йо* 1, 2). Насправді, як віруючі і провісники Євангелія, ми несемо відповідальність також і стосовно створеного світу. Коли Об’явлення відкриває нам Божий задум щодо всесвіту, воно нас також спонукає викрити людські хибні ставлення, коли людина не визнає всі речі як відображення Творця, а розглядає їх як звичайну матерію, якою можна маніпулювати без жодних докорів сумління. Таким чином, людині бракує тієї визначальної покори, яка дозволяє їй визнати створений світ як Божий дар, який слід приймати і використовувати за Його задумом. Натомість, зухвалість людини, яка живе немовби Бога не існувало, веде до експлуатації й знищення природи, не визнаючи в ній діло творчого Слова. У цих богословських рамках бажаю згадати твердження синодальних Отців, які нагадали, що “прийняття Слова Божого, засвідченого у священному Писанні і в живому Переданні Церкви, породжує новий спосіб бачення речей, який сприяє розвитку

³⁵¹ Бенедикт XVI, *Проповідь* (1 січня 2009 р.): *Навчання* V, 1 (2009), 5.

справжньої екології, яка має своє найглибше коріння в послухові віри [...] і розвиває оновлену богословську чутливість стосовно доброти усіх речей, сотворених у Христі”³⁵². Людина потребує знову бути навчена дивуватися і розпізнати правдиву красу, що проявляється в сотворених речах³⁵³.

³⁵² *Propositio*, 54.

³⁵³ Пор. Бенедикт XVI, Післясоборове апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.), 92: *AAS* 99 (2007), 176-177.

СЛОВО БОЖЕ І КУЛЬТУРА

Значення культури для життя людини

109. Вістка Йоана стосовно воплощення Слова розкриває нерозривний зв'язок між *божественним Словом і людськими словами*, через які воно нам передається. У цьому контексті Синод єпископів розглянув зв'язок між Словом Божим і культурою. Адже Бог не об'являється людині абстрактно, а приймає мову, уявлення і способи вираження, притаманні кожній культурі зокрема. Йдеться про плідний зв'язок, широко засвідчений в історії Церкви. Сьогодні цей зв'язок входить у нову фазу внаслідок поширення і вкорінення евангелізації в різних культурах, а також внаслідок сучасного розвитку західної культури. Це, насамперед, передбачає визнання важливості культури як такої для життя кожної людини. Власне, феномен культури у своїх різноманітних аспектах становить частину людського досвіду: «Людина завжди живе відповідно до притаманної їй культури, яка у свою чергу, творить між людьми притаманний їм зв'язок, визначаючи міжособистісний і соціальний характер людського буття»³⁵⁴.

Слово Боже впродовж століть надихало різні культури, витворюючи основні моральні цінності, неперевершені твори мистецтва і зразки стилів життя³⁵⁵. Тому, в перспективі оновленої зустрічі Біблії з культурами я б хотів ще раз запевнити усіх працівників культури: не бійтеся відкритися на Слово Боже; воно ніколи

не руйнує справжньої культури, а є незмінним стимулом для пошуку більш відповідних і значущих людських способів вираження. Кожна справжня культура, щоб справді бути для людини, мусить бути відкритою на трансцендентність, а в кінцевому результаті – на Бога.

Біблія як великий код культури

110. Синодальні отці підкреслили важливість підтримувати серед працівників культури належний рівень знання Біблії, навіть у секуляризованих середовищах і серед невіруючих³⁵⁶. Святе Письмо містить антропологічні й філософські цінності, які позитивно вплинули на ціле людство³⁵⁷. Слід вповні відновити значення Біблії як великого коду культури.

Знання Біблії в школах та університетах

111. Особливим місцем зустрічі Слова Божого з культурами є середовище *школи* та *університету*. Душпастирі мали б особливо опікуватися цими середовищами, заохочуючи до глибокого пізнання Біблії, щоб із неї можна було вивести плідні культурні наслідки і для сьогодення. Навчальні осередки, які підтримуються католицькими колами, роблять оригінальний внесок – і це слід визнавати – у розвиток культури та освіти. Крім цього, не варто нехтувати *навчанням релігії*, старанно готуючи для цього вчителів. У багатьох випадках воно стає для учнів єдиною нагодою почути послання віри. Добре було б у рамках цього навчання заохочувати до пізнання Святого

³⁵⁴ Іван Павло II, *Промова до ЮНЕСКО* (2 червня 1980 р.), 6: AAS 72 (1980), 738.

³⁵⁵ Пор. *Propositio*, 41.

³⁵⁶ Пор. *там же*.

³⁵⁷ Пор. Іван Павло II, Енци. *Fides et ratio* (14 вересня 1998 р.), 80: AAS 91 (1999), 67-68.

Письма, долаючи давні й нові упередження та намагаючись зрозуміти його правду³⁵⁸.

Святе Письмо у різних мистецьких проявах

112. Зв'язок між Словом Божим і культурою проявився у творах різних середовищ, зокрема – у *світі мистецтва*. Тому, велика традиція Сходу і Заходу завжди цінувала мистецькі вираження, натхнені Святим Письмом, як наприклад, образотворче мистецтво й архітектура, література і музика. Маю на увазі й давню мову *ікон*, яка зі східної традиції поширюється по всьому світу. Разом зі синодальними Отцями вся Церква висловлює поцінування, повагу і захоплення митцям, “закоханим у красу”, які черпали натхнення зі священних текстів; вони зробили свій внесок в оздоблення наших храмів, у богослужіння нашої віри, у збагачення нашої літургії і водночас багато з них допомогли зробити певним чином сприйнятною у часі і просторі невидиму і вічну дійсність³⁵⁹. Заохочую компетентні структури Церкви сприяти серйозній підготовці митців у сфері Святого Письма у світлі живої Традиції та Учителства Церкви.

Слово Боже і засоби соціальної комунікації

113. Зв'язку Слова Божого та культури стосується також важливість уважного і розумного використання (старих і нових) засобів соціальної комунікації. Синодальні Отці рекомендують належно знати ці інструменти, зважати на їх швидкий розвиток і на їх різні рівні взаємодії, та докладати значних зусиль для здо-

³⁵⁸ Пор. *Lineamenta*, 23.

³⁵⁹ Пор. *Propositio*, 40.

буття компетентності у різних секторах, зокрема – у так званих *нових медіа*, як наприклад, *Інтернет*. Церква значною мірою присутня у світі масової комунікації; Учителство Церкви неодноразово висловлювався про це, починаючи від Другого Ватиканського Собору³⁶⁰. Освоєння нових методів поширення Євангелійського послання є частиною постійних евангелізаційних зусиль віруючих, а сьогодні комунікація огортає мережею всю земну кулю, надаючи нового значення закличці Христа: “Що вам кажу в темноті, кажіть те при світлі; і що ви чуєте на вухо, голосіть з покрівель” (*Мм* 10, 27). Божественне Слово, окрім друкованої форми, має лунати і через інші види комунікації³⁶¹. Тому спільно з синодальними Отцями висловлюю подяку католикам, які компетентно працюють над тим, щоб посісти вагоме місце у світі *медіа*, і заохочую до ще ширшої та якіснішої діяльності³⁶².

³⁶⁰ Пор. Другий Ватиканський Собор, Декрет про засоби соціальної комунікації *Inter mirifica*; Папська рада із соціальних комунікацій, Душпаст. настанова *Communio et progressio* про засоби соціальної комунікації, видана на розпорядження Другого Ватик. Екум. Собору (23 травня 1971 р.): *AAS* 63 (1971), 593-656; Іван Павло II, Апостольське повчання *Швидкий розвиток* (24 січня 2005 р.): *AAS* 97 (2005), 265-274; Папська рада із соціальних комунікацій, Душпаст. настанова про засоби масової комунікації у XX річницю «*Communio et progressio*» *Aetatis novae* (22 лютого 1992 р.): *AAS* 84 (1992), 447-468; Той же, *Церква і інтернет* (22 лютого 2002 р.): *Ench. Vat.* 21, п. 66-95; Той же, *Етика в інтернеті* (22 лютого 2002 р.): *Ench. Vat.* 21, п. 96-127.

³⁶¹ Пор. *Завершальне звернення*, IV, 11; Бенедикт XVI, *Послання до XLIII Всесвітнього дня соціальних комунікацій* (24 січня 2009 р.): Навчання V, 1 (2009), 123-127.

³⁶² Пор. *Propositio*, 44.

Із-поміж нових форм масової комунікації все вагомішу роль слід визнати за *Інтернетом* – це новий *форум*, на якому має лунати Євангеліє, усвідомлюючи, що віртуальний світ ніколи не зможе замінити світу реального і що євангелізація зможе скористатися *віртуальністю*, запропонованою *новими медіа*, щоб налагодити вагомі відносини лише за умови *особистого контакту*, який залишається незмінним. У світі *Інтернету*, який дає змогу мільярдам зображень з'явитися на мільйонах екранів у всьому світі, має постати *обличчя Христа*, маємо чути Його голос, бо, “якщо немає місця для Христа, немає місця для людини”³⁶³.

Біблія та інкультурація

114. Тайна Воплочення нам сповіщає, що, з одного боку, Бог завжди промовляє в конкретній історії, приймаючи закарбовані в ній культурні коди, а з іншого – саме Слово може і має передаватися в різних культурах, переминюючи їх зсередини через те, що папа Павло VI називав *євангелізацією культур*³⁶⁴. Таким чином, Слово Боже, як зрештою і християнська віра, має глибоко *міжкультурний* характер, воно виходить назустріч іншим культурам і сприяє налагодженню зв'язків між ними³⁶⁵.

У цьому контексті стає зрозумілим і значення *інкультурації* Євангелія³⁶⁶. Церква твердо

переконана у глибинній здатності Слова Божого промовляти до усіх людей в тому культурному контексті, в якому вони живуть: “Таке переконання походить зі самої Біблії, яка, вже від книги Буття, набуває універсального спрямування (пор. *Бут* 1, 27-28), потім зберігає її у благословенні, обіцяному всім народам завдяки Авраамові та його нащадкам (пор. *Бут* 12, 3; 18, 18), і остаточно це підтверджує, поширюючи євангелізацію на «всі народи»³⁶⁷. Саме тому інкультурацію не слід плутати з процесами поверхової адаптації, ані зі синкретичною плутаниною, яка розбавляє оригінальність Євангелія, щоб полегшити його сприйняття³⁶⁸. Справжньою парадигмою інкультурації є саме воплощення Слова: “Окультурення”, чи “*інкультурація*”, справді відображатиме воплощення Слова, коли певна культура, перетворена і відроджена Євангелієм, у власній традиції творитиме оригінальні прояви життя, богослужіння, християнської думки”³⁶⁹, ферментуючи зсередини місцеву культуру, цінуючи *semina Verbi* і все позитивне, що в ній присутнє, відкриваючи її на євангельські цінності³⁷⁰.

Переклади і поширення Біблії

115. Якщо інкультурація Слова Божого є невід'ємною частиною місії Церкви у світі,

³⁶³ Іван Павло II, Послання для XXXVI Всесвітнього Дня Соціальних Комунікацій (24 січня 2002 р.), 6: *Навчання*, XXV, 1 (2002), 94-95.

³⁶⁴ Пор. Апостольське повчання *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975 р.), 20: *AAS* 68 (1976), 18-19.

³⁶⁵ Пор. Бенедикт XVI, Післясоборове апостольське повчання *Sacramentum caritatis* (22 лютого 2007 р.), 78: *AAS* 99 (2007), 165.

³⁶⁶ Пор. *Propositio*, 48.

³⁶⁷ Папська Біблійна комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), IV, В: *Ench. Vat.* 13, п. 3112.

³⁶⁸ Пор. II Ватик. Екум. Собор, Декр. про місійну діяльність Церкви *Ad gentes*, 22; Папська Біблійна Комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), IV, В: *Ench. Vat.* 13, п. 3111-3117.

³⁶⁹ Іван Павло II, *Промова до єпископів Кенії* (7 травня 1980 р.), 6: *AAS* 72 (1980), 497.

³⁷⁰ Пор. *Instrumentum laboris*, 56.

то визначальним моментом цього процесу є поширення Біблії завдяки цінній праці перекладання її різними мовами. З цього приводу необхідно завжди пам'ятати, що робота над перекладом Писання “почалася ще від часів Старого Завіту, коли єврейський текст Біблії був перекладений усно арамейською мовою (Неєм 8, 8.12), а згодом у письмовій формі і на грецьку. Власне, переклад – це завжди щось більше, ніж звичайне переписування оригінального тексту. Перехід з однієї мови на іншу неминуче пов'язаний зі зміною культурного контексту: поняття не є ідентичними і наповнення символів теж різне, тому що вони встановлюють зв'язок з іншими традиціями думки і з іншими способами життя”³⁷¹.

Учасники Синоду були змушені констатувати факт, що різні місцеві Церкви ще не мають повного перекладу Біблії на свої мови. Скільки ж народів сьогодні голодні і спрагли Слова Божого, але, на жаль, все ще не можуть мати “широкого доступу до Святого Письма”³⁷², про що йшлося на Другому Ватиканському Соборі! Тому Синод вважає необхідним насамперед підготувати фахівців, які б присвятили себе перекладові Біблії різними мовами³⁷³. Заохочую інвестувати кошти в цю сферу. Особливим чином хотів би порекомендувати підтримати завдання Католицької біблійної федерації, щоб і надалі зростала кількість перекладів Святого Письма та їх широке розповсюдження³⁷⁴. Доб-

ре було б, щоб через саму природу такої роботи вона тривала, наскільки це можливо, у співпраці з різними біблійними товариствами.

Слово Боже дає межі культур

116. Синод, дискутуючи про зв'язок між Словом Божим і культурами, відчув потребу ще раз ствердити, що перші християни мали змогу переживати від дня П'ятидесятниці (пор. *Ді 2, 1-13*). Божественне Слово здатне проникати і виражатися в різних культурах і різними мовами, але це саме Слово перемінює межі окремих культур, еднаючи різні народи. Слово Господнє запрошує нас прямувати до все більшого об'єднання. “Виходьмо з обмеженості нашого досвіду та увійдімо в реальність, яка є справді універсальною. Входячи у сопричастя зі Словом Божим, увійдімо у сопричастя Церкви, яка живе Словом Божим. [...] Саме вихід поза межі окремих культур в універсальність пов'язує всіх, поєднує всіх, робить усіх нас братами”³⁷⁵. Отож, проголошення Слова Божого завжди від нас самих вимагає першими вийти поза усталені межі, покинути наші мірки і наші обмежені уявлення, щоб звільнити в нас місце для присутності Христа.

³⁷¹ Папська біблійна комісія, *Тлумачення Біблії в Церкві* (15 квітня 1993 р.), IV, В: *Ench. Vat.* 13, п. 3113.

³⁷² II Ватик. Екум. Собор, Догм. Конст. про божественне Об'явлення *Dei Verbum*, 22.

³⁷³ Пор. *Propositio*, 42.

³⁷⁴ Пор. *Propositio*, 43.

³⁷⁵ Бенедикт XVI, Проповідь під час Третього часу на початку I Генеральної конгрегації Синоду єпископів (6 жовтня 2008 р.): AAS 100 (2008), 760.

СЛОВО БОЖЕ І ДІАЛОГ МІЖ РЕЛІГІЯМИ

Значення діалогу між релігіями

117. Важливою частиною у проголошенні Слова Церква визнає зустріч, діалог і співпрацю з усіма людьми доброї волі, особливо з представниками різних релігійних традицій людства, уникаючи форм синкретизму і релятивізму і слідуючи напрямками, що їх вказала Декларація Другого Ватиканського Собору *Nostra aetate* і розвинув подальший Учительство Верховних Архиєреїв³⁷⁶. Швидкі темпи глобалізації, характерні доби нашій добі, створюють умови для тіснішого контакту осіб із різних культур і релігій. Йдеться про нагоду виявляти, як справжнє релігійне відчуття може розвивати серед людей відносини всесвітнього братерства. Дуже важливо, що релігії можуть розвивати у наших часто секуляризованих суспільствах ментальність, яка вбачає у Всемогутньому Богові основу всілякого добра, невичерпне джерело морального життя, підтримку глибокого сенсу всесвітнього братерства.

Наприклад, у єврейсько-християнській традиції знаходимо свідчення любові Божої до всіх народів, яких Він вже через укладе-

³⁷⁶ Із-поміж численних виступів слід згадати: Іван Павло II, Енци. *Dominum et vivificantem* (18 травня 1986 р.): *AAS* 78 (1986), 809-900; Той же, Енци. *Redemptoris missio* (7 грудня 1990 р.): *AAS* 83 (1991), 249-340; Той же, *Промови і проповіді в Ассізі з нагоди Дня молитви за мир* (27 жовтня 1986 р.): *Навчання IX*, 2, (1986), 1249-1273; *День молитви за мир у світі* (24 січня 2002 р.): *Навчання XXV*, 1 (2002), 97-108; Конгрегація у справах доктрини віри, Декларація *Dominus Iesus* s про спасенну єдиність і універсальність Ісуса Христа і Церкви (6 серпня 2000 р.): *AAS* 92 (2000), 742-765.

ний союз із Ноем, збирає в єдиних великих обіймах, що їх символізує “лук у хмарах” (*Бут* 9, 13.14.16), і які, за словами пророків, має намір згуртувати в єдину всесвітню родину (пор. *Іс* 2,2 і далі; 42,6; 66,18-21; *Єр* 4,2; *Іс* 47). По суті, свідчення тісного зв'язку між відносинами з Богом і етикою любові до кожної людини знаходяться у багатьох великих релігійних традиціях.

Діалог між християнами і мусульманами

118. Серед різних релігій Церква ставить з повагою до мусульман, які визнають існування єдиного Бога³⁷⁷, покликаються на Авраама і поклоняються Богові насамперед через молитву, милостиню і піст. Визнаємо, що в традиції Ісламу присутні численні біблійні постаті, символи і теми. Продовжуючи важливу справу преподобного Івана Павла II, бажаю, щоб довірливі відносини, налагоджені за багато років між мусульманами і християнами, тривали і розвивалися в дусі щирого і шанобливого діалогу³⁷⁸. У цьому діалозі Синод закликає до глибших роздумів про пошану до життя як фундаментальну цінність, про невід'ємні права чоловіка і жінки та їх однакову гідність. Беручи до уваги відмінність між соціально-політичним порядком і порядком релігійним, релігії повинні робити свій внесок задля спільного добра. Синод просить Єпископські Конфе-

³⁷⁷ Пор. II Ватик. Екум. Собор, Деклар. про відносини Церкви з нехристиянськими релігіями *Nostra aetate*, 3.

³⁷⁸ Пор. Бенедикт XVI, Промова до послів держав з мусульманською більшістю, акредитованих при Святому Престолі (25 вересня 2006 р.): *AAS* 98 (2006), 704-706.

ренції там, де це доречно і корисно, сприяти зустрічам взаємопізнання між християнами і мусульманами, щоб розвивати цінності, яких потребує суспільство для мирного і позитивного співіснування³⁷⁹.

Діалог з іншими релігіями

119. Окрім цього, бажаю виявити повагу Церкви до давніх релігій і духовних традицій на різних континентах; вони несуть цінності, які великою мірою можуть сприяти порозумінню між людьми і народами³⁸⁰. Часто відзначаємо співзвучність із цінностями, вираженими і в їхніх релігійних книгах, наприклад, повага до життя, контемпліяція, тиша, простота в буддизмі; відчуття сакрального, жертви і посту в індуїзмі; родинні та суспільні цінності в конфуціанстві. Також, бачимо в інших духовних практиках щире увагу до трансцендентності Бога, визнаного Творцем, а також повагу до життя, до подружжя і до родини та сильне відчуття солідарності.

Діалог і релігійна свобода

120. Однак, діалог не буде плідним, якщо не міститиме правдивої поваги до кожної особи, щоб вона могла вільно практикувати свою релігію. Тому, Синод, заохочуючи співпрацю між представниками різних релігій, нагадує про “необхідність того, щоб усім віруючим була насправді забезпечена свобода приватно і публічно сповідувати свою релігію, а також свобода сумління”³⁸¹; власне, “повага і діалог

вимагають взаємності у всіх ділянках, передусім стосовно основних свобод, особливо релігійної свободи. Вони сприяють миру і злагоді серед народів”³⁸².

³⁷⁸ Пор. *Propositio*, 53.

³⁸⁰ Пор. *Propositio*, 50.

³⁸¹ Там же.

³⁸² Іван Павло II, Промова на зустрічі з молодими мусульманами в Касабланці в Марокко (19 серпня 1985 р.), 5: AAS 78 (1986), 99.

ВИСНОВОК

Визначальне слово Бога

121. Наприкінці цих роздумів, якими я хотів зібрати і поглибити багатство XII Звичайної Генеральної Асамблеї єпископів про Слово Боже в житті і місії Церкви, бажаю ще раз закликати увесь народ Божий, душпастирів, богопосвячених осіб і мирян докладати зусилля задля кращого пізнання Святого Письма. Нам ніколи не слід забувати, що в основі правдивої і живої християнської духовності лежить *Слово Боже, яке звіщають і приймають, яке використовують у богослужіннях і над яким роздумують у Церкві*. Це посилення зв'язку зі Словом Божим відбуватиметься з більшим поривом, якщо будемо краще усвідомлювати, що як у Святому Письмі, так і в живій традиції Церкви – перебуваємо перед визначальним Словом Божим про весь світ і про історію.

Як розважаємо на основі Прологу Євангелія від Йоана, все суще перебуває під знаком Слова. Слово виходить від Отця, йде оселитися поміж своїх і повертається в лоно Отця, щоб привести зі собою усе сотворіння, яке в Ньому і через Нього було створене. Тепер Церква живе своєю місією в трепетному очікуванні есхатологічного об'явлення Нареченого: "І дух і наречена говорять: Прийди!" (Од 22, 17). Таке очікування ніколи не є пасивним, а є місією напруженою проголошення Слова Божого, яке зцілює і відкупляє кожну людину. І сьогодні воскреслий Ісус каже нам: "Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню" (Мр 16,15).

Нова євангелізація і нове слухання

122. Тому наші часи мають все більше бути часами нового слухання Слова Божого і *нової євангелізації*. Відкриття центрального місця божественного Слова в християнському житті дає нам змогу віднайти глибший сенс того, до чого палко закликав папа Іван Павло II: продовжувати *missio ad gentes* і братися усіма силами за нову євангелізацію, передусім у тих націях, де Євангеліє було забуте чи зносить байдужість більшості людей через поширення секуляризму. Святий Дух нехай пробуджує в людях голод і викликає спрагу за Словом Божим, а також піднімає ревних провісників і свідків Євангелія.

Наслідуючи великого Апостола народів, який перемінився після того, як почув голос Господа (пор. Ді 9, 1-30), слухаймо й ми Слово Боже, яке завжди звертається до нас особисто, тут і зараз. Святий Дух, як нам розповідають *Діяння Апостолів*, вибрав собі Павла разом з Варнавою для проповідування і поширення Доброї Новини (пор. 13, 2). Так і сьогодні Святий Дух не перестає кликати слухачів та переконаних провісників Слова Божого.

Слово і радість

123. Що більше зможемо віддавати себе в розпорядження Слова Божого, то більше зможемо стверджувати, що таємниця П'ятдесятниці діє в Церкві Божій і сьогодні. Дух Господа продовжує вилити свої дари на Церкву, щоб привести нас до повної правди, розкриваючи нам зміст Писання і роблячи нас у світі гідними довіри провісниками Слова спасіння. Отож, повернімося до *Першого Послання* св. Йоана. У Слові Божому ми також чули, бачили

і торкалися Слова життя. Ми прийняли через благодать вістку, що життя вічне явилось нам, тож тепер визнаємо, що перебуваємо у сопричасті одні з одними, з тими, хто передував нам у знакові віри, і зі всіма, хто розсіяні по світу слухають Слово, відправляють Євхаристію і живуть свідченням милосердної любові. Проголошення цієї вістки, як каже апостол Йоан, дане для того, щоб “наша радість була повна” (1 Йо 1, 4).

Асамблея Синоду дала нам змогу досвідчити все, що міститься в *Посланні* Йоана: проголошення Слова творить *сопричастя* і поширює *радість*. Йдеться про глибоку радість, яка випливає зі самого серця тринітарного життя і яка виражається нам у Синові. Йдеться про радість як про несказаний дар, якого світ не може дати. Можна зорганізувати свято, але не радість. Згідно Писання, радість є плодом Святого Духа (пор. Гл 5, 22), який дозволяє нам увійти в Слово і зробити так, щоб божественне Слово увійшло в нас, приносячи плоди для життя вічного. Проголошуючи Слово Боже в силі Святого Духа, бажаємо сповістити і джерело справжньої радості, не поверхової і короткотривалої, а радості, яка витікає з усвідомлення, що лише Господь Ісус має слова життя вічного (пор. Йо 6, 68).

Mater Verbi et Mater laetitiae

124. Цей тісний зв'язок між Словом Божим і радістю у найбільш наочний спосіб проявляється власне в Матері Божій. Згадаймо слова святої Єлизавети: “Щаслива та, що повірила, бо здійснився сказане їй від Господа” (Лк 1, 45). Марія – блаженна, тому що має віру, тому що повірила, і в цій вірі прийняла у власне лоно

Слово Боже, щоб подарувати його світові. Радість, отримана від Слова може тепер поширюватися на всіх тих, хто у вірі дозволяє Слову Божому змінити себе. *Євангеліє від Луки* подає нам у двох текстах цю таємницю слухання і радості. Ісус стверджує: “Мати моя і брати мої – це ті, що слухають Слово Боже і його виконують” (8, 21). У відповідь на вигук жінки з натовпу, яка прагне звеличити лоно, що його носило, і груди, що його кормили, Ісус виявляє таємницю справжньої радості: “Справді ж блаженні ті, що слухають Боже Слово і його зберігають” (11, 28). Ісус показує справжню велич Марії, відкриваючи цим і перед кожним із нас можливість такого блаженства, яке народжується зі Слова, прийнятого і здійсненого практично. Тому, нагадую усім християнам, що наші особисті і спільнотні відносини з Богом залежать від нашого кращого ознайомлення зі Словом Божим. І нарешті, звертаюся до всіх людей, навіть до тих, які віддалилися від Церкви, які залишили віру чи ніколи не чули вістки спасіння. Господь каже до кожного: “От, стою при дверях і стукаю: як хто почує голос мій і відчинить двері, увійду до нього і вечерятиму з ним, і він зо мною» (Од 3, 20).

Нехай кожен наш день твориться завдяки оновленій зустрічі з Христом, Словом Отця, що стало тілом: Він є на початку і в кінці, та “все існує в ньому” (Кол 1, 17). Створімо тишу, щоб слухати Слово Господнє і щоб роздумати над ним, так щоб воно, через ефективну дію Святого Духа, продовжувало мешкати, жити і промовляти до нас упродовж усіх днів нашого життя. Таким чином, Церква постійно оновлюється і омолоджується завдяки Слову Господньому, яке перебуває повіки (пор. 1 Пт 1, 25; Іс 40, 8).

Так і ми зможемо вступити у великий шлюбний діалог, яким завершується Святе Письмо: “І дух і наречена говорять: Прийди! І хто чує, нехай каже: Прийди! [...] Говорить, хто свідчить це: Так, приходжу скоро. Амінь, прийди, Господи Ісусе!” (Од 22, 17.20).

Дано в Римі, у Соборі св. Петра, 30 вересня, пам'яті св. Єроніма, 2010 року, шостого року мого понтифікату.

ПІСЛЯСИНОДАЛЬНЕ
АПОСТОЛЬСЬКЕ ПОВЧАННЯ

VERBUM DOMINI

СВЯТІШОГО ОТЦЯ
ВЕНЕДИКТА XVI

ЄПИСКОПАМ, ДУХОВЕНСТВУ,
БОГОПОСВЯЧЕНИМ ОСОБАМ
ТА ВІРНИМ МИРЯНАМ
ПРО СЛОВО БОЖЕ
В ЖИТТІ ТА МІСІЇ ЦЕРКВИ

Підписано до друку 20.06.2011. Формат 84x90/32.
Папір офс. Офс. друк. Гарнітура GaramondСТТ.
Ум. друк. арк. 12,6. Ум. фарбовідб. 12,9.
Обл. вид арк. 7,4. Зам. 000.

ТзОВ Видавництво «Свічадо»
Свідоцтво серії ДК №1561 від 15.01.2004 р.
вул. Винниченка, 22, м. Львів, 79008, а/с 808
тел. (032) 235-73-09, 240-35-08
e-mail: post@svichado.com; url: www.svichado.com